

HID

TÁRSADALMI, IRODALMI ÉS KRITIKAI SZEMLE

1950 január-február

T A R T A L O M:

Brindza Károly: Testvérek (1) — *Gál László*: Kacag a Duna (20) — *Németh István*: Gyilkosok (22) — *Thurzó Lajos*: Téli földeken — (35) — *Velyko Petrovics*: Kuszi a holdsugárban (37) — *Oszkár Davicsó*: Miting (43)

FIGYELŐ

Majtényi Mihály: Színek és képek az írókongresszusról (51) — *Lőrinc Péter*: Az emberi élet tükrözése (57) — *Leszkovac Mladen*: A kisebbségi irodalmak mai helyzetéről (62) — *Lőrinc Péter* hozzászólása (71) — A zágrábi írókongresszus határozata a Tájékoztató Iroda rágalomhadjáratáról (75) — *B. Szabó György*: Lenin könyve az irodalomról (77) — *Széljegyzetek* vita-estünkről (Szerk.) (81) — *Majtényi Mihály*: Laták novelláskötetéről (86) — *Herceg János*: *Thurzó* verseskötetéről (90) — *Dr. Gyetvai Károly*: A 600 éves törvénykönyvről (93)

KÖZGAZDASÁG:

Heisler György: Jugoszláv-magyar gazdasági kapcsolatok (99)

KULTÚRÉLET:

M. O.: Életképes népművelési szakosztályt kultúregyesületeinkben (112) — *Malusev Szvetozár*: [Magyar könyvkiadás az új Jugoszláviában (118)]

S Z E M L E:

Szerkeszti a szerkesztőbizottság

Felelős szerkesztő: Olajos Mihály

Szerkesztőség: Noviszád, Jován Gyorgyevics utca 2. Telefon 26—33

Kiadóhivatal: Szubotica, Engels utca 9

Telefon: Szubotica, 414

Előfizetési díj: Egy évre 120 dinár, fél évre 65 dinár

Postatakarékszám 3-476.030. Lapzárta minden hó 10-én

Kéziratokat nem őrizünk meg és nem adunk vissza

Testvérek

Irta BRINDZA KÁROLY

Igazi áprilisi nap volt. A hideg ^{katonák között} északnyugati szél dühösen hajszolta az eső-terhes tavaszi felhőket. A sebesen elhúzó felhők mögül néha előbukkant a nap és néhány pillanatra bearanyozta a várost és a város mellett tovahömpölygő hatalmas folyó kékesen csillogó vizét. Ilyenkor a báni palota gigantikus épületének márványfalai szinte vakítottak. És mintha mosolyogtak volna a széles bulevár másik oldalán emelt palotasorok is. A felhők azonban újra megrohanták a napot és ólomszürke testükkal elfődték előle a várost.

Német Antal ott állt a városi park sarkán, szemben a munkásotthonnal, amelyet néhány hónappal ezelőtt ragadtak el Cvetkovics parancsára a város munkásaitól. Elszoruló szívvel nézte a híd felé menelő katonákat.

Minden katonát külön szemügyre vett, mintha keresne közöttük valakit. A katonák közül egyik-másik barátságosan intett feléje, mintha régi ismerősét üdvözölné.

— Na, drúzse, nem jössz velünk? Arra mifelénk melegebb van!

Az egyik idősebb katona még meg is állott néhány pillanatra. Felünt neki a furcsa tekintetű szőke fiatalember, aki zsebredugott kezekkel állt az utcasarkon és úgy nézte az út közepén elvonuló katonákat, mintha meg akarná számlálni őket. Az őszülő baka meglódította hátán a kragujeváci puskát, hátranyomta bozontos fején a sajkacsát és évődő hangon odakiáltott.

— Hej, drúzse... mért vágsz olyan fancsali képet? Tán elhagyott a szeretőd?

Antal azonban nem volt tréfálkozó kedvében. Lelkére nagyon ráült ez a néhány nap. Már egy hete, hogy háborúban áll az ország... Mindenfélől rossz hírek jönnek. Belgrádot összebombázták, Nis elesett, Horvátországban árulás útján hatalomra kerültek az usztasák, a hadsereg mindenünnen visszavonul... Itt sem lát mást már napok óta az ember, csak a híd felé menetelő katonákat... Hát valóban lehetséges, hogy néhány nap alatt legázolják ezt az országot is? — Ilyen gondolatok kavargottak az agyában. A katona élcelődésére is csak fanyar mosollyal felelt. Ez azonban beszédes kedvében volt.

— Adj már tüzet, testvér — kapart elő egy cigarettacsonkot a köpenye zsebéből.

— Talán keresel valakit közöttünk, ismerőst, jóbarátot? Megmondhatom neked, mi vagyunk az utolsó egység. Tisztjeink már régen el-tűntek, mint a kámfor, csak ezt az őrmestert hagyták velünk, szegényt.

Szabadon lévő karjával a menet oldalán baktató hatalmas szál csil-lagos vállú katonára mutatott. Az őrmester meg-megállt és odakiáltott az elmaradozók felé.

— Gyerünk, gyerünk fiúk! Ne maradozzatok el, az ellenség minden pillanatban ideérhet... Majd a túlsó parton méltó fogadtatást rendezünk neki...

Mély, basszus hangja biztatóan és barátságosan csengett. Szelíd, sötét szeméből azonban bágyadt szomorúság áradt. Talán a tiszttek gyáva megfutamodása, vagy a visszavonulási parancs okozta? Ki tudná megmondani. Egy azonban bizonyos. Mióta a Szabadka-környéki állá-sokból visszaparancsolták a századot, egyre gyakrabban és egyre dü-hösebben hajtogatta:

— Veszett kutyák, disznó gazemberek!... Elárultak bennünket...

Az öreg katona közelebb lépett a járdához.

— Hej, ha minden feljebbvalónk ilyen lett volna!... Tűzbe men-nénk érte, úgy szeretjük. De meg is érdemli!

Antal most kijött egészen az út szélére. A katona odalépett hoz-zája, szeméből meleg barátság sugárzott. Biztatóan a vállára csapott.

— No, rode moj, miért vagy úgy elkecserevedve? Tán azt hiszed, hogy mindennek vége?... Tévedés barátom!... Igaz, most elmegyünk. Magunkra hagytak bennünket a tiszttek. De nemcsak ez a baj. Se mu-nició, se parancs... Mindent fejtellenül csinálunk. Két hete már, hogy lödörgünk egyik faluból a másikba. Eleinte még parancsra ment a móka, most még az sincs, aki parancsoljon... Ha ez az őrmester nem volna, hát az ördög tudja, mi lenne velünk. A kapitány úr még Topolyán fel-ült egy rekvirált motorbiciklire és usgye, elhajtott... Már mozgott a masina alatta, amikor odakiáltotta az őrmesternek:

— Őrmester! Nagy tisztesség érte a századunkat! A szabadka: gya-logezred utóvédje lettünk. Itt a falu alatt várja be, míg az utolsó zászlóalj is elvonul, aztán indulhatnak. Én előre megyek Noviszádra, szállást csí-nálni. Ezzel elvitte az ördög. Hej de utálatos féreg volt — köpött egy nagyot az öszülő vitéz.

— Mikor odaértünk kerestük mindentelé, hát se híre, se hamva. Megpucolt a gyalázatos. De egyéb katonaságot sem jigen találtunk itt már... Most még mink is elmegyünk, magára hagyjuk a várost.

Bizalmasan odahajolt Antal füléhez, bozontos bajuszával majd ki-szúrta a szemét.

— Druzse, hanem jó lesz, ha te is arrább hurcolkodsز innen, mert ahogy átérünk, felrobbantják a hidat! Ezt az előbb mondta az őrmester-nek egy utászhadnagy, aki tán már odaát is van.

Antal most hirtelen felocsúdott. Megragadta a katona karját és me-rően a szemébe nézve rekedten kiáltotta:

— Mit beszélsz? A hidat...

— Igen, úgy mondta a hadnagy. Felrobbanják a hidat, hogy megállítsuk a fasisztákat. Majd Szrémben, vagy tán éppen nálunk, Szerbiában kezdődik az igazi tánc...

A század közben továbbhaladt. Az őrmester, észrevéve a fiatal emberrel beszélgető katonát, bosszúsan intett feléje:

— Hej Dimitrije, ne maradozz le! Az ördögbe is, még majd miattad egérfogóba kerülünk!

— Megyek már — indult a katona, miközben újra megigazította puskáját és a vállán keresztülvetett gyapjúpokrócot. Alig lépett azonban néhányat, újra megfordult.

— Fel a fejjel testvér — kiáltotta vidáman, de remegő szájaszéle elérülta felindulását. — Visszajövünk mi hamarosan! Nem tesszük le ám a puskát, csak pihentetjük, míg az orosz is el nem kezd! Az őrmester mondta, tehát ez szent, mert ő sohasem hazudik! No, viszontlátásra, drúzse...

Antal ajkán szinte önkéntelenül buggyant ki a halk köszöntés:

— Viszontlátásra, testvér...

A katonák már eltűntek a hídon, de Antal még mindig ott állt az út szélén. Az áprilisi szél végigsivított a bulváron, az aszfaltról felkapott néhány eldobott papírost és eszeveszetten kergette a folyó felé. Antal egyik kezével gépiesen felhajtotta kabátja gallérját, másik kezével pedig letörölt szemesarkából egy akaratlanul kibuggyant könnycseppet... Megfordult és elindult az egyik mellékutca felé.

Néhány perc múlva irtózatos robbanás rázta meg a várost. A környező házak ablakai ezer darabra törve csörömpöltek szét az utca kövezetén. A gyönyörű, nagy gyalog-híd alól kidőltek a pillérek. A szétrobbantott híd ketté vált és belezuhant a folyóba...

A nekizúduló víztömeg bőszen szaggatta, feszegette a csatokban lógó vastraverzeket...

*

A sötét, fülledt levegőjű pincében öt ember alakját világította meg a ládán pislogó mécses. Antal egy felborított fateknőn ült. Gyurka, a bátyja, a pince lépcsőjén kuporgott. Kelemen a nyirkos falnak támaszkodva állt, ketten meg valami farakáson ültek.

Fojtott hangon vitatkoztak.

Most éppen Német Antal fiatal szabómunkásé volt a szó. Ahogy beszélt, borzas, szőke haja dacosan táncolt homlokán. Előrehajló felső testének árnyéka, mint valami óriási denevér, imbolygott a pince falán. A többiek figyelmesen hallgatták szaggatott beszédét.

— Kelemen azt mondja, még nincs itt az idő. Hagyjuk az írógépet és a puskát ott ahol van... hogy nálunk még nem jött el az ellenállás ideje... a nép fel sem figyel arra, ami körülötte történik... hogy egyelőre szolgáljuk csak nyugodtan a fasisztákat, hogy lassan...

Kelemen idegesen kapta fel a fejét.

— Azt nem mondom, ne rágalmazz Antal...

— Hát mi mást jelent az, hogy maradjunk nyugodtan és dolgozzunk nekik?

— Várnunk kell még! Én azt mondtam!

— Mire várjunk, Kelemen? A Dunán és a Száván túl már ropognak a fegyverek. Az egész ország népe harcban áll, mi meg itt ülünk és...

— Ott más a helyzet! Itt nincsenek hegyek, erdők...

— És bátor forradalmi vezetők! — vágott Kelemen szavába Német Gyurka, a lakás tulajdonosa.

— Talán lövessem magam agyon, mint a kutyát, a te kedvedért? Ezt nevezitek ti bátorságnak?

— Nem arról van szó, Kelemen. Kár úgy fellátnod. Az igazi forradalmár nem kérkedik bátorságával és nem pazarolja okatlanul életét. Az életet szeretni kell és az igazi forradalmár szereti is. Annyira szereti, hogy ha kell, meg is tud halni érte! Mi így tanultuk és így is érezzük.

— Üres szavak...

Gyurka suttogó hangja egyre élesebbé vált:

— Tégy, amit akarsz, Kelemen. Mi nem kényszerítettünk közénk. Tény azonban, hogy nem helyes, amit mondasz. Azt mondogod, hogy nincs itt az ideje a harcnak, a nép éretlen még, hogy maradjon mindenki a helyén...

— És ne dolgozzon teljes gőzzel. Én a közellátási hivatalban dolgozom és igyekszem nem húzni a szekeret — vágott közbe izgatottan Kelemen.

Gyurka azonban nyugodt hangon folytatta:

— Mindegy, testvér, húzod vagy nem húzod; benne vagy a fogatban. Észre sem veszed, a többiek sodornak magukkal. Ebből a helyzetből csak egyetlen kiút van — a harc. Ránk vár a feladat, hogy felvilágosítsuk az embereket, milyen végzetes következménnyel járhat a fasiszták támogatása!

— Ezt máris sokan látják, Gyurka — vetette közbe Sztevé, a nádalyi szabómunkás, aki Gyurkával és Antallal egy műhelyben dolgozott. — Sokan, akik eddig nem ismerték, már az első napokban megutálták őket. Különösen a kakastollasokat. Láttam az egyik csendőrszakasz bevonulását. Ott állok a városháza sarkán, amikor egy öreg magyar paraszt tart felém. Egyenesen a templomból jött és odaállt mellém. Meghatottan nézte a Futaki utca felől masírozó csendőröket. A gyönyörűségtől majd a nyála is kicsordult. Remegő hangon szólt a csendőrök felé:

— Istenem, milyen szépek... drága gyerekeim, csak hogy megjöttetek!

A csendőrszakasz őrmestere nyilván nem lehetett elragadtatva az öregtől, mert hegyesre kifent bajusza alól odaszólt:

— Mars innen, vén disznó! Majd elmegy az étvágyad tőlünk, csak kerülj a kezeink közé! Csetnik fajzat!

— Mondanom se kell, hogy az öregnek torkán akadt a szó. Zavartan makogott valamit. A csendőr azonban nem lágyult el. Egyet sercintett az öreg felé, mire az gyorsan eliszkolt a mozi melletti átjárón.

— Ez csak magányos eset — dünnyögte dacosan Kelemen. — A nagytömeg semmit sem tud az egészről.

— Nem-e? — vetette közbe Antal. — Hát mit gondolt, talán bekötött szemmel járnak az emberek? A bevonulás napján többszáz ártatlan embert lőttek agyon, mint a veszett kutyát! Ott heverték a kiszácsi utcában, a Futaki úton, meg szerte a városban. Férfiak és asszonyok, öregek és gyerekek... Nem válogatták az embereket, csupán arra törekedtek, hogy minél többet a másvilágra küldjenek. Mindenki tudja, hogy provokáció nem volt... Így akarták elvenni a nép kedvét az esetleges ellenállástól. De elvtársam, nem szabad elfelejteni, hogy az erőszak kétélű fegyver, amelyet ha a kisebbség rá akár kényszeríteni a többségre, könnyen visszafelé sülhet el... és itt mi vagyunk a többség!

— Tizen-húszan a százak és ezrek ellen! Tele van a város katonával, csendőrrel. Az egész Bácska egy nagy katonai tábor.

— Látod, éppen ez az, Kelemen — kapott a szón Antal — ha az ellenség erősnek érezné magát, akkor nem tartana itt annyi fegyverest. De tudják, hogy ez a nép idegenkedik tőlük, betolakodóknak tartja őket. Érzik, hogy nem megy simán semmi. A „diadalmenet” könnyen gyászmenetté változhat. Odaát már ropognak a felkelés fegyverei! Ott nem hagyják kifosztani az országot, ütik a rablókat...

— Ott más a helyzet.

— Miért más, Kelemen?

— Más a nép.

— A nép mindenütt kész a harcra, ha vannak, akik vezetik.

— Nekik könnyű. Ott van a pártvezetőség! Mi el vagyunk vágva tőlük. Elszigetelten nem tehetünk semmit.

— Ez nem áll, elvtárs. Mi nem vagyunk egyedül és nem vagyunk elvágva szerbiai elvtársainktól. Összeköt bennünket a közös cél, az eszme, a Párt!

— És mit tud a munkás, különösen a magyar munkás, a magyar paraszt az eszméről és a pártról?

Antal felemelkedett a teknőről. Bosszúsan nézett Kelemenre. Valami gorombaságot szeretett volna mondani, de legyűrte indulatát. Amikor megszólalt, szavai szinte ünnepélyesen hangzottak a gyengén megvilágított, dohosszagú pincében.

— A nép mindenütt annyira ismeri és olyan mértékben követi a Pártot, amennyit a párttagok tesznek a nép érdekében. És az eszmét is elfogadja, ha annak célkitűzései összhangban állnak törekvéseivel. Nincs mit teketóriáznunk! Nemcsak mi harcolunk! Az egész világon folyik már a nagy háború Hitler ellen!

Antal megállt néhány lélegzetvételnyi időre. Majd, mint aki attól tart, hogy szavait illetéktelen fülek is meghallhatják, az ajtóhoz lépett. Csendben kinyitotta és kikémlelt az udvarra. Az udvaron azonban minden csendes volt, csak a kapu mellett álldogált egy női alak. Mária volt, Gyurka felesége, akit őrségre állítottak, hogy meg ne zavarja őket valaki. Mária, ahogy kinyílt a pinceajtó odalépett és suttogva újságot:

— Semmi baj! Az előbb erre ment egy katonai járőr, de még csak fel se néztek az út közepéről.

Az ajtó ismét becsukódott. Antal folytatta.

— Ha mi itt Bácskában fegyverre kelünk, harcunk szerves része lesz ennek a nagy háborúnak. A felrobbantott hidak, a felgyújtott gabona, az elpusztított gyárak az ellenséget gyöngítik. Mi pedig erősödünk. A felrobbantott hidak nem választanak el, hanem összekötnek bennünket.

— Állj, Antal — szakította félbe Gyurka. — Azt hiszem, a többiek nézetét is kifejezem, ha azt mondom, hogy nincs szükség az ilyen hozszadalmas szónoklatra. Csak az időt pazaroljuk. Egyezem azzal, hogy a politikai munka rendkívül fontos a nép között, de a magunk közötti papolással mitsem érünk, ha puskáink hallgatnak. A német közben elcipeli országunkból a gabonát és egyéb javainkat. A munkás majd megérti, ha felrobbantjuk a gyárat, hogy ezzel a fasisztákat akarjuk gyengíteni. Ha felgyújtjuk a gabonát a paraszt is meggondolja majd, érdemes-e a németeknek és Horthyéknak termelni. A magyaroknál talán kissé nehezebben megy a dolog, mert soknak a fejébe szállt a nemzeti gög. Rajtunk múlik azonban, hogy a magyar paraszt is megtudja, a mi harcunk nemcsak a magyar urak ellen, hanem a régi rendszer ellen folyik. Mi a népek testvériségéért küzdünk — fejezte be Gyurka. De még mielőtt valaki szólt volna, mosolyogva folytatta:

— Lám, az előbb leintettem Antalt, hogy ne szónokoljon. Most meg magam is beleestem a papolásba... Na, de valóban nincs mit várakozni. Az utasítás, a tennivaló világos. Azonnal akcióba kell fogunk!

— Rendben van, fejezzük be, én elfogadom Gyurka véleményét a papolásról is, meg a tennivalóról is. Elsőnek jelentkezem akcióra, Kelemen pedig döntsön, vagy velünk tart, vagy...

— Igen, igen — helyeselték a többiek — nincs mire várnunk:...

Most Gyurka fordult Kelemenhez. Ez azonban lehajította fejét és kerülte a feléje irányuló tekinteteket.

— No, Kelemen! Mit határozottál? Velünk tartasz?

Kelemen fel se emelte fejét. Amikor végre megszóla't, nagyon bizonytalan hangon, szinte csak önmagának suttogta:

— Veletek tartok-e? Hm... hát mit tegyek, persze, hogy megyek...

*

Másnap délután, amikor megszólaltak a gyárak sztrájkjai, Antal halk hangon odaszólt a szabó-asztal végénél dolgozó társához:

— Sztévó, itt az ideje. Mehetünk.

Sztévó felemelte fejét és a világ legtermészetesebb hangján mondta:

— Tehát ma délután ötkor!

— Igen, ötkor.

Antal lerúgta munkanadrágját, gyorsan felöltözött és iparkodott hazafelé. Odahaza azonnal a pincébe sietett és néhány perc múlva tömött zsebekkel jött fel a lépcsőn.

Gyurka a konyhaajtóból figyelte.

— Megtaláltad?

— Meg, minden rendben van.

A két testvér egymásra nézett. Gyurka elfordította tekintetét, oda-
lépett öccséhez, átölelte és krárogva mondta:

— Anti, öcsém, vigyázz magadra...

Hangja elakadt. Szeméből lassan kibuggyant néhány kövér könny-
csepp és az orra tövénél lefutott a szájába. Ahogy megérezte a könny
sós ízét, elröstelte magát. Nagy tenyerével letörölte a könnyeket, el-
engedte öccsét. Most már nem krárogott. Hangja határozottan csengett.

— Vigyázz, ne remegjen a kezed! És ha kell, az utolsó pillanatig
védd magad!

Antal kiszabadulva bátyja öleléséből, titkon maga is letörölt egy
akarata ellenére kibuggyant könnycseppet. Kezetnyujtott.

— Nyugodt lehetsz, nem adom olcsón az életem. Feladatomat pe-
dig elvégzem!

Mégegyszer megtapogatta zsebeit és kilépett a kiskapun.

*

Antal elsőnek ért a megbeszélt helyre. Veternik és Piros között,
egy nagy tábla dúsnövényzetű kendervetés melletti kukoricásban be-
szélték meg a találkát.

Délután öt óra. A forró júliusi nap heve már kezdett alábbhagyni.
A kukorica levele és a föld azonban még mindig nagyon meleg. An-
tálnak úgy tűnt, mintha a határban szokatlan csend uralkodna. Minden
neszt meghallott. Igen jó hangulatban volt. Még el is füttyentette ma-
gát, amint észrevette a tarlón az egyik kukoricásból a másikba átfutó
fülest.

A füttyre valaki, egészen közélről, halk választ adott. Antal azon-
nal a zsebéhez kapott és hirtelen a hang irányába fordult. Éles szeme
rögtön észrevett egy guggoló alakot a kukoricásban burjánzó nagy
töklevelek mögött. Közelebb lépett, mire egy hatalmas szál fűtálember
emeelkedett fel.

— Te vagy az Sztévó? — fordult mosolyogva a jövevény felé.

— Én vagyok. De mi az, te még ráérsz nyulakat zavarászni? Köz-
ben az ellenség hátulról elintézhetne!

— Na, itt szeretnék találkozni az ellenség urakkal — nevetett An-
tal, miközben jelentőségteljesen megemelte kabátja kitömött zsebeit.

— Nono, még lehet benne módunk...

— Csak legyen szerencsém, tudom Istenem, megkeserüli az illető
még az anyatejet is, amit gyermekkorában szopott!

— De hangosak vagytok, hejl — toppant mögéjük Szimin, a volt
repülőőrmeester.

— A többieket nem láttad jönni?

— De igen, egyet láttam, Zsika ott van a kukoricas végén. Én
állítottam oda őnek. Majd ő a dűlőúton jön velünk párhuzamosan,
hogy meg ne lepjen bennünket valaki. Ha ti is jönnek tartjátok?

Antal meleg tekintetét a volt állisztre emelte.

— Rendben van, öreg Szimin. Látszik, hogy te vérbeli katona vagy! Érted a stratégiát.

— De hol van Kelemen ilyen sokáig? Már ötóra tíz és még mindig nem mutatkozik. Mindég ilyen fegyelmezetlen volt!

Kelemen késése valamennyiük arcára aggodalmat rajzolt. Sztévó törte meg a beállott csendet.

— Nem tudom, elvtársak, de képtelen vagyok megszabadulni attól a gondolattól, hogy Kelemen nem a mi emberünk többé... Az a tegnapi beszélgetés!... Az az érzésem, hogy ennek a főkefejűnek elvette az eszét a városi közellátáson kapott hivatal. Nekem úgy tűnik, hogy ő már nemcsak „benne van a fogatban”, mint ahogy Gyurka mondta tegnap, hanem teljes erővel húzza is a mögéje fogott szekeref.

Mind a hárman meglepetten néztek a beszélőre. Sztévó folytatta:

— A szomszédasszonyom, a Veiszman kárpitos felesége nagyon panaszkodik rá. Azt beszéli, hogy Kelemen a szó szoros értelmében ki dobta, amikor az orvosi igazolványra élelmiszer-jegyét kért.

— Már én is hallottam rá hasonlót — vetette közbe Szimin.

— De nemcsak ez — folytatta Sztévó. — Most, amikor a Futaki úton jöttem, láttam, amint tiszta új ruhájában felszállt a belvárosi villamosra. Nem így szoktak akcióba menni!

Antal elkomorlyodva meredt maga elé. A többiek is hallgattak. Végül is Antal törte meg a csendet.

— Mindegy, elvtársak. Lehet, hogy Kelemen eltávolodott tőlünk. Talán még arra is képes... hm... ki tudhatja? — mondotta egy pillanatra elgondolkodva, de arcáról egy-kettőre eltűnt a gondterhes kifejezés. Helyét acélos elhatározás váltotta fel. Bosszúsan mondta:

— Elvtársak, mi akcióra jöttünk ki a határba, nem pedig a gyávákat... — egy pillanatra újra ború ereszkedett a homlokára — mondjuk ki na: nem árulókat siratni! Ha elvégeztük feladatunkat, majd számolunk vele.

— Így van rendjén — helyeselték valamennyien.

— Most pedig munkára fel!

A kis csapat széjjeloszlott a kukoricásban és elindult abba az irányba, amerről a kukoricatáblák felett ideragyogtak az egyik tisztáson összehordott aranysárga fényben úszó búzaasztagok.

Zajtalanul haladtak előre, a cél felé. Amikor a kukoricás szélére értek, egyenként folytatták útjukat a síma tarlón a másik kukoricáig, nehogy feltűnjenek valakinek. Ahogy a nagy „aszlagváros” felé közeledtek, valamennyiök szívét megdobogtatta az izgalom. Az első szabotázs-akció volt ez, nemcsak Noviszád határában, hanem egész Bácskában is.

Ütközben egy tízholdnyi területen búzakeresztekre bukkantak. Antal halk „álljt” vezényelt és összeintette társait. Belsőszéből nagy márék kenderkócba csomagolt kénes gyufát húzott elő és szétosztotta az emberek között.

— Jó mélyen dugjátok bele a kévék középebe. Ennek meg lesz a hatása! Leég a búza és a cséplőgép cakompakkostól.

Ahogy elvégezték dolgukat, folytatták az utat a búzaasztag felé. Amikor elérték azt a kukoricást, amely közvetlenül az asztagok mellett húzódott, Antal felosztotta a terepet. Hogy biztosítsa a munka zavartalanságát, Sztévót és Zsikót elküldte az asztagokon túl elterülő kukoricásba. Szímet kiküldte egészen a dűlőútra azzal, hogy adott pillanatban a visszavonulást fedezze.

Amikor mindenki elfoglalta helyét, Antal munkához látott. Szíve hangosan dobogott, amint kiforgatta zsebeit. Elővett két jugoszláv gyártmányú kézigránátot és egy nagy tekerics gyújtózsínort. Az egyik gránátot és a gyújtózsínort kézbe vette és egy pillanatra lélegzetvisszafojtva figyelt. Szíve a torkában dobogott. A távolból mintha halk motorberregés hallatszott volna...

— Nyilván egy cséplőgép traktora — hesegette el a befészkelődő gyanút.

— Csak nem félek — mormogta halkán maga elé. — Egy forradalmár nem fél... Felgyújtom, fel én, a gyomra istenit a svábnak, nem zabál bácskai fehér cipót! — Halvány mosoly futott el a szájaszélén.

Most úgy érezte, mintha egyszerre irtózatos csend támadt volna körülötte, mintha a szíve dobogása is elállt volna néhány pillanatra. Erősen megmarkolta a kézigránátot meg a zsinórt és lehajolva elindult a kukoricás szélé felé. Alig tett azonban néhány lépést, amikor közvetlenül előtte, hogy szinte az arcát súrolták a szárnyak, felrebbent egy búbos pacsírta.

Antal, mintha husággal vágták volna végig, egész testében megremegett és ha lehet, még erősebben szorította markába a gránátot.

A pacsírta azonban, ügyet sem vetett rá. Szinte függőlegesen emelkedett a magasba és dalolni kezdett. Antal megkönnyebbülten sóhajtott fel és gyönyörködve nézte a felreppenő pacsírtát. Az előbbi szorongás után, amit az első feladat nagyszerűsége idézett elő, most egyszerre úgy érezte, mintha kinyílt volna a szíve és valami mindent elborító, nagy emberi melegség áradna ki belőle. És a kiömlő meleg mintha elborítaná az egész határt, a kukoricást, az aransárga fényben lángoló búzaasztagot is... Kékes párája, mint szivárvány lebeg a bácskai rónaság felett, hogy a lengedezni kezdő nyugati széllel átüsszon a Fruskiagóra fölé és bevonja fátyolával az erdőborította dombokat, de különösen azokat, akiket bár még soha nem is látott, mégis tudja, érzi, hogy ott vannak a dombokat borító erdők mélyén és harcolnak, talán éppen úgy, mint ők, gyutaccsal és bombával a kezükben...

Most nagyon erősnek érezte magát, hiszen maga mellett tudta Szímet, Sztévót és a hallgatag, de harcos lelkű Zsikát. Gyurkát... a bátor harcost és féltő testvérét... És azokat odaát.

Szíve újra megkeményedett. Tágranyílt szemeit a mintegy húsz lépésnyire fekvő búzakazalra szegezte, de mielőtt elindult, mintha újra felrémlt volna a motorberregés, talán még erősebben, mint az előbb.

— Eh, mit tétovázom — sziszegte fürelmetlen bosszúsággal. Aki az életet szereti, az meg is tud halni érte!

Szinte futott az asztagok felé. Nem nézett most már se jobbra, se balra. A zsinór egyik vége a kukoricásban maradt, a másikat pedig

maga után húzva, mélyen a középre, a legnagyobb kazal kévesorai közé dugta.

Néhány ugrás és újra a kukoricásban termett. Most már nem dobogott a szíve olyan hevesen és a keze sem remegett, amikor elővette zsebéből a gyufás dobozt.

A pirosfejű gyufaszál sercegve lobbant lángra és a következő pillanatban már a benzinbe mártott gyújtószinóron futva vitte a pusztulást a többszáz mázsa gabonát ígérő asztagok felé...

Antal nyugodtan várta, hogy a lángok felcsapjanak az égre. Nem törődött most már semmivel, nem gondolt semmire. Amikor azonban a kazal tüzet fogott, a felcsapódó lángokban mintha a város püffedtképző csendőrpáncsnokának dühtől eltorzult arcát és a cvikkeres sváb hadseregszállító elkámpicsorodott ábrázatát látná. No, ezek majd el lesznek keseredve, hogy most néhány vagón bűzával kevesebbet rakhatnak be az újvidéki állomáson a birodalmi hadsereg számára.

Szélesen, boldogan felnevetett.

— Várjatok, gazemberek, ez még csak a kezdet!

Ekkor hirtelen éles fütty ütötte meg a fülét, majd egy elnyújtott kiáltás hallatszott.

— Antal, vigyázat! Jönnek a csendőrök!

Rögtön megismerte Szimin hangját. A motorberregés most már egészen közelről hallatszott, sőt valami kiabálástéjét is hallani vélte. Éppen át akart kiáltani a másik kukoricásba, amikor Sztévó és Zsika, az egyre nagyobb lánggal égő asztagoktól jóval távolabb átfutottak arra az oldalra, ahol ő is állt. Mindannyian futásnak eredtek.

A következő pillanatban egy katonákkal megrakott teherautó és néhány kakastollasokkal feltűzdelt motorkerékpár állt meg a tarló végén. A parancsnok egyre kiabált a sofőrre, hogy vezesse be az autót a tarlóra az égő asztaghoz, ez azonban vonakodott, mert az úttól mintegy száz méternyire széles fekete csík — felszántott föld — húzódott a tarlón keresztül. Végül is a szántás előtt a katonák és a csendőrök is leugráltak a járművekről. Az első pillanatban nem tudtak mihez kezdeni, csak ide-oda futkostak. Az egyik a tüzet akarta oltani, a másik rögtön „nyomozni” kezdett. Volt közöttük olyan is, aki egészen a kukoricás széléig merészkedett, de a sorok közé már nem mert lépni. Nagy melák, otromba kinézésű tizedes volt ez a „vitéz”. Ugratta is egyik társa:

— Mi az Nagyatádi, mért nem mész beljebb? Hisz te is az erdélyi bevonulás, meg a szőregi „csata” hősei közül való vagy! Legalább is mindig ezzel híreskedsz.

— Kuss, az apád istenit, mert belédlövök — káromkodott a tizedes.

— Nono, jó lesz takarékoskodni a goióbissal, mert úgy nézem, lesz itt kire lövöldözni neked is, nekem is.

Amikor a csendőrök megjelentek a tarló szélén, a tulsó oldalon lévő kukoricásban megmozdultak a dúslevelű főkendák. Hájás fejű, potrohos alak mászott ki alóluk Rövid Hitler-bajusza és bozontos szemöl-

döke tele volt földdel. Egyre köpködött. Nyilván nem ízlett neki a bácskai föld. Hja, azon csak uraskodni jó, amíg lehet.

A csendőrök, amint meglátták, nagy diadalordítással vetették rá magukat. Hátracsavarták a kezét. Kettlen a vállát fogták, egy pedig szuronya hegyével biztatta a hátulját. Másik két csendőr a „gyujtogatóra” szegzett szuronnal curikkolt. Így vitték a határvadász század kiváló parancsnoka elé.

A potrohos alak közben állandóan ordította:

— Nem én fatyok pünös!... a tettesek elmenegülteg...

A csendőrök azonban nem sokat adtak arra, amit mondott, mert minden szóra egy csattanós „átszállóval” feleltek. Mire a parancsnok elé értek, a „tettes” már alig szuszogott. Szemeiből bő pafakokban csurgott a könny és végigfolyt az arcán, míg a bajuszán valóságos sárrá dagadt. Olyan volt, mint akinek a fejét vakolatba dugták.

— Ahá, már meg is van a gyujtogató — kiáltofta diadalmasan a parancsnok.

— Na, ezt megkeserülöd! Lesz dolga Bogár mesternek. Megkötí a nyakkendődet, kommunista disznó! Ki küldött ide, te bitang? Őrmester, jegyezze — intette oda a század vörösszeplős őrmesterét.

— Igen is — dadogta az őrmester. A büszkeség egyszerre dagasztani kezdte mellét, hogy ilyen fontos megtiszteltetés érte. Hogyisne, elfogtak egy nagystílusú kommunistát és ő vezeti a jegyzőkönyvet! Lelki szemeivel már látta, amint mellére tűzik a nemzetvédelmi keresztet. Mert, aki kommunistát tesz ártalmatlanná, annak a haza lerója háláját...

— Hogy hívnak? — bömbölte a százados.

— Enkem, gérem, nebánstanag... Én a futagi urasák indézője vatyog. Csag véletlenül jártam erre és mekijedtem amigor a düzed mekláttam. Nevem zületet Welker Jakop. Én láttam, a gomunisták tyujtották fel a púzsát, akkor pújtam pe a dögyszár alá.

A századparancsnok elképedve nézett a kövér sváb riadt, sáros képébe. Egy pillanatra úgy tűnt, mintha öklével az arcába akarna sujtani. A következő pillanatban azonban észhez kapott.

— Engedjétek el — üvöltötte.

A megszabadult sváb nagyokat fújt örömeiben. Mingyárt meg is köszönte a századparancsnok jóságát.

— Göszönöm alászatosan.

Azt sem tudta, miképpen hajlongjon a tiszt előtt. A szíves bánásmódért valamiképpen úgy érezte, hogy hálával tartozik. Ezért szolgáltat-készen és túlbuzgón magyarázni kezdet.

— Barancsnog úr! Az Istenszerelmére, a gommunistág ott elszaladtatok a gukoricáspa. — Karjával arra mutatott, amerre Antal és társai eliramodtak.

A parancsnok most már nem tétovázott. Nyilván neki is eszébe jutott a nemzetvédelmi kereszt. Gyorsan kiadta hát a parancsot. Négy motorbiciklista csendőrt jobbra, négyet pedig balra küldött. A mintegy negyven katonát kitevő egységből harmincat az égignyúló lángokkal égő búzaasztagok melletti fronton szuronytszegezve elindított a kukoricásba. Egy tizedet pedig a vörösszeplős őrmester vezetése alatt te-

herautón a dülő végére parancsolt, hogy vágják el a menekülők útját. Megindult a vadászat.

A katonák a kukoricásba minden fökszárat megpiszkáltak a szurronnyal, a csendőrök pedig a kukoricás két végén osztották fel a terepet. A kukoricásba nem igen volt kedvük bemenni. Félítették az irhájukat.

Negyedórai csendes, eseménytelen botorkálás után azonban éles robbanás rázta meg a levegőt. Röviddel utána sortűz hangzott el a menekülés irányát elzáró tized puskáiból.

Antalék futva igyekeztek minél messzebb kerülni a tűz színhelyétől. Amikor azonban megközelítették a hatalmas tábla kukorica szélét, meglepetve vették észre az utána következő farló végén bekanyarodó katonai autót.

Az út el volt vágva előlük.

Antal azonnal kész volt a haditeranggal. Neki és Sziminnek két-két gránátjuk van, tehát védekezni fognak, Sztévó és Zsika pedig húzódnak a kukoricás végéig és ott, a keskeny dülőúton próbáljanak átfutni a másik kukoricásba, amikor meghallják az első robbanást.

Úgy is tettek. Óvatosan a kukorica széléig húzódtak, és várták az első gránátrobbanást. Nem kellett sokáig várniok. Amikor a katonák leugráltak az autóról és rajvonásban elindultak a kukoricás felé, Antal azonnal kiválasztotta magának az őrmestert, és várta, hogy közelebb jöjjenek. A katonák mitsem sejtve közeledtek a kukoricás felé. Többen közülük nem is hitték, hogy valóban gyújtogatás történt. Lehet, hogy magától gyulladt meg a búza. Ők már tudják, hogy hányszor járatták velük bolondját, hisz ott voltak a „nagy bevonulási harcoknál” is, amikor csetnikesdit játszottak velük az ambiciózus katonatisztek.

Az egyik pufókképű, tompaorrú „felvidéki” baka még viccelődött is.

— No, koma, oszt számold majd össze, hány tököt durrantasz széjjel. Te érted a módját!

A másik úgylátszik, komolyabbra vette a dolgot, mert nem szólt semmit, csak sötéten végigmérte a csúfolódót. Ez azonban újra kezdte.

— No, mi van veled, Ambrus, talán az este a fejedre húzta Julis a pöndölt? Nagyon sokat sürgölődsz...

A többi már nem fejezhette be, mert ebben a pillanatban hatalmas robbanás hangzott el közvetlen közelében. Amikor a füst eloszlott, az őrmester mellett haladó csúfolódó katona elterülve feküdt a kukoricás szélén húzódo barázdában. Tompa orra még jobban széttlapult, egyik füle hiányzott, a száján pedig egyre bugyogott a vér...

Nagy zajgatás támadt. A vörös szeplős őrmester egyre emelgette balkarját, de az csak fölben mozgott — az alsókart leszakította a gránát és ott fityegett a sárga katonablúz ujjában. Egy másik katona a lábát szorongatta. Nyilván repeszt kapott a combjába.

Az őrmester maga sem tudta hogyan, nagy rémületében sortűzet vezényelt és az épen maradt hat katona el is dörrentette fegyverét. De egyetlen golyó sem talált.

A kukoricás végén lapuló Zsika és Sztévó a robbanással szinte egyidőben ugrottak fel és rohantak át a dülőúton. A csendőrök azon-

ban észrevették őket és azonnal tüzet zúdítottak utánuk. Zsika és Sztévó már előre megállapodtak, hogy ellentétes irányban próbálnak menekülni, mert egyiküknek mindenképpen el kell vinni a hírt az akció eredményéről a városba.

A csendőrök azonban utánuk vetették magukat. Vádlul lövöldöztek. Sztévó alig futott vagy háromszáz métert, máris könnyebb láblövést kapott. De azért minden erejét összeszedve el tudott menekülni. Zsika pedig, amikor elvált Sztévótól, jobbra kanyarodott és egy szállás felé vette az irányt, de a csendőrök észrevették. Alig hogy befutott a tanya udvarára éppen csak hogy elbújt az egyik félszerbe, három csendőr máris ott termett és elfogták élve.

Antal bombájának megvolt a hatása. Az épen maradt katonák leadtak még vagy négy-öt sortüzet és kezdtek visszahúzódni. Szimin bombája csak siettetta ezt az elhatározásukat. Futva menekültek a teherautó felé. Felpakoltak és gyorsan kiindultak a dűlőútra. Antalék már-már azt hitték, hogy megmenekültek, amikor a hátuk mögül hirtelen hatalmas sortüzet kaptak. A két forradalmár szempillantás alatt megfordult a földön, hogy farkasszemet nézzen az új veszéllyel... a halállal...

Sortüz ^{HATÁRÓZÁS} sortüzet ért, Antal sapkáját már átlyukasztotta egy golyó, Szimin pedig balvállán sebesült meg, mindketten megérezték helyzetük kilátástalanságát. A vég feltartózhatalanul közeledett feléjük. Két eshetőség várható rájuk: vagy megadják magukat a hóhéroknak, akik agyonkínózzák és a végén kivégzik őket, vagy tovább harcolnak és mint a munkásosztály hősei, az utolsó pillanatig védekezve, feláldozzák életüket.

Az utóbbit választották.

Antal, a magyar szabómunkás és Szimin, a szerb altiszt, könnyen megegyeztek: élve nem adják meg magukat.

Most ott feküdtek mindketten a kukoricás közepén egy barázdában. Megfeszült idegekkel várták, hogy mielőtt maguk is meglelik halálukat, néhány fasisztát a másvilágra küldjenek. Ez most már nem csak a harc utáni szenvedélyes vágyakozás volt, hanem az elégtételszerzésé is, hogy minél drágábban adják életüket.

Antal összeszűkült szemekkel feküdt a barázdában és szinte közönyös nyugalommal, hideg megvetéssel várta a halált. Maga sem tudta, hogyan, egyszerre csak elvonult előtte egész élete. A képek gyorsan pergettek lelki szemei előtt. Látta magát a kis sztrémi Platicsevó falu iskolapadjai között. A tanítók szerették, mert mindig kitűnően felelt. Négy elemi évi azonban nem vihette tovább mert közbeszóltak az anyagiak. Apja szegény földműves volt és abban az időben különösen nehéz volt a szegény paraszt sorsa. Inasnak adták hát a szomszédos Nikinci faluba. Nagy keservesen kitanulta a szabómesterséget. A fiatal segéd munkáját gyengén fizették, ezért hazament Platicsevóra és az apjának segített. De hamarosan megint Nikincire, végül pedig Újvidékre került. Itt bátyjával, Györggyel dolgozott együtt egy konfekciós üzletnek. Keserves élet. A munkaadók lelketlenül kiszipolyozták a munkást. Mind a ketten résztvettek a textilesek sztrájkjában. Később a konfekciós üz-

letekben dolgozó szabómunkások sztrájkját szervezték. A győzelem édes mámore, a kollektív szerződések, magasabb bérek — ez lett a harc eredménye. Bátyja már párttag volt a háború kitörése előtt és őt is bekapcsolták. Micsoda felemelő pillanat volt! Aztán jött a háború... Hogyan bántotta, amikor a katonaságnál nem adtak fegyvert a kezébe, csak lapátot, mert állítólag a magyarok mind megbízhatatlanok voltak, ő pedig különösen, hiszen ellenállásra buzdított a támadók ellen. Még hadbíróssággal is megfenyegették. Megszökött és hazajött a városba. Remélte, hogy a Párt ad neki munkát. Maga előtt látta a híd felé menekülő katonákat, akik parancs nélkül, tisztek nélkül maradtak, mindjárt az első napokban. Látta a nagybajuszú sumádiai Dimitrijét, aki olyan bizakodóan intett búcsút neki:

— A viszontlátásra! ...

— A viszontlátásra, Dimitrije — suttogta olyan halkán, hogy hangját maga is alig hallotta.

Azután maga előtt látta az ülést a pincében, az ingadozó, opportunistá Kelemen... Arca hirtelen eltorzult erre a gondolatra.

— Igen, Kelemen. Ő az, ő árult el bennünket. Szímin még figyelemztetett is. Lám, ha akkor jobban meggondolta volna a dolgot, talán másképpen sikerülhetett volna az egész. Ha elhalasztották volna az akciót? Talán most nem a halál torkába nézne, hanem a Duna tulsó partjának vette volna az irányt. Átmentek volna Szrémbé, szűkebb hazájába. Ott fárt karokkal várták volna az elvtársak. Védte volna a saját faluját...

— Eh, de mit nem gondolok még! Nekem itt a helyem, hiszen itt dolgozok évek óta és a Párt is itt adott megbízatást. Ez is épen úgy az én hazám, mint Szrém, Bosznia vagy Szlovénia. Most mindenütt harc van, kegyetlen élethalálra menő harc. Itt csak azok győzhetnek, akiket a szabadság egyetemes eszméje hevít. A bátraké és önfeláldozóké az élet!

És a végén maga előtt látta Gyurkát is, amint pár órával előbb elbúcsúztak.

— Ne remegjen a kezed... és ha kell, az utolsó pillanatig véd magad! ...

— Nem, nem fog remegni a kezem — ismételte elszántan.

Fejét kiéssé felemelte és abba az irányba nézett, amerről a lövöldöző ellenség közeledett. Már hallotta a kukoricaszár csörtögését és lent, egészen a kukorica tövénél, már kivette a katonák lábainak mozgását is. A halál egyre közeledett a két harcos felé.

— Szímin, testvérem — szólt fojtott hangon az altiszthez — két gránátunk van. Az egyiket odavágom. A másikat pedig gyujtsd be és mindketten ráfekszünk. Ne remegjen a kezünk! Ezzel felugrott és teljes erejéből meglódította a begyújtott kézigránátot. Hangja mint a végveszélyben került oroszlané harsant a kukoricásban:

— Itt van, vadállatok, hogy az ördög...

Nem tudta befejezni. A hangja elcsuklott és a fiatal forradalmár hanyatvágódott a kukoricasorok között. Egy golyó pontosan a halántékába fúródott.

A katonák most előrerohantak, amerre a két harcos feküdt. Az egyik élettelenül, a másik pedig konok elhatározással, hogy követi társa példáját — élve nem adja meg magát...

Szimin hamuszínű arcára kemény elhatározás feszült. Begyújtotta a gránátot, felállt és a halálhozó jószágot lázasan lüktető homlokára szorította...

* * *

Gyurka elszoruló szívvel, de meleg büszkeséggel nézett a kiskapun kilépő öccse után. Az ő neveltje! Még emlékszik arra a napra, amikor először vitte a mozgalomba. A textilgyári munkások sztrájkja idején történt, hogy szolidaritásból eimentek sztrájkorségre. Ketten álltak a Sumadijszka utca végén, amikor a fal mellett lapulva, a hóna alatt napirban csomagolt enivalóval megjelent egy sztrájkőrő: a vöröshajú Csörtei Pista, akit csúfnevén Lipityomnak neveztek a textilmunkások. Mindig az előmunkások benyatatosa volt. Mivel a sztrájkoló munkások elbeszéléséből Gyurka és Antal eléggé ismerték már, elhatározták hogy elrakják a jómadarat.

De Lipityom észrevette az utcasarkon álldogáló két konok legényt és mintegy harminc lépésről visszafordult. Futásnak eredt. Emezek meg utána...

Nagy versenyfutás kezdődött.

Antalnak fürgébb lábai voltak mint Lipityomnak. A Dunaparton utolérte. Elkapta a vöröshajú sztrájkőrő gallérját és egyszerre odateremtette a földhöz.

— Megegy gazember, az anyád keserves istenit! Nesze! Ne, te csirkefogó! Törsz-e még a dolgozók kenyérére? — Öklével agyba-főbe verte a vadul ordítózó flótást.

— Segítség! Jaj, megölnek!

— Azt is megérdemelnéd, te feketelelkű ördög! — rakott rá még egy-két pecsétet a fiatal legény, majd felrántotta a meghempergetett, betört orrú Lipityomot. Aztán folytatta az oktatást:

— Idehallgass, te júdás! Ha még egyszer megfoglak, beleváglok a Dunában, mint a gáné! Beállsz-e még sztrájkbrehernek? He? szólj gazember, mert rögtön megfürdetlek!

Nagyobb nyomaték okáért kissé meglódította az egész testében remegő Lipityomot, úgy, hogy az a Duna vize felé billent.

— Ne dobj be, az istenre kérek — zokogta el magát — nem tudok úszni...

— Majd a halak megtanítanak. Nohát, mész-e még a munkások ellen?

— Nem, az élő Istenre, szent Antalra, meg amire akarsz, esküszöm, hogy nem, csak engedj el!

— Azér! De ezt meg vidd útravalónak! — Azzal még egyet lekent a vöröshájúnak, hogy csakúgy repült a kockássapka.

Gyurka elmosolyodott.

— Nem hoz ez a gyerek szégyent ránk, attól nem kell félni. Lám, tegnap is hogy beszélt!... Ez a Kelemen azonban nem tetszik nekem.

Megalkuvó, gyáva fickó, aki szorongatott esetben ki tudja mire képes... Majd meglátjuk na, elvégre megigérte, hogy az akcióban ő is részt vesz...

Tett, vett az udvaron. Fát vágott, kerítést javított és gyomlált a kertben. Nugtalanságát azonban nem tudta elűzni.

Késő délutánra járt már az idő, amikor a város több részén felbúgtak a tűzjelző szirénák.

Gyurka gyorsan ledobta a fejszét és felszaladt a padlásra. Kikémlelt a fűrtalpa épített lyukakon. A várostól nyugatra, távol, valahol Fuktak irányában hatalmas lángnyelvek csaptak fel az égre.

— Ezek ők! Tehát sikerült!

De Gyurka alig, hogy meglátta a fellángoló tüzet, távoli dörrenések zaját is hallani vélte.

— Az ördögbe is, csak nem...? — dobbant meg a szíve.

A lassan lengedező szél most újra robbanás és fegyverropogás zaját hozta a város felé.

Gyurka azon az éjszakán le se hunyta a szemét. Mint kődarab feküdt az ágyban és egyre csak a szoba sötét menyezetére meredt.

Hajnali három óra lehetett, amikor valaki óvatosan megkocogtatta az ablakot. Egész testében megremegett.

— Talán már érte jönnek!

Egy sürgelő hang, Sztévó fáradt, rekedtes hangja, azonban megnyugtatta.

— Gyuri, nyisd ki a kaput, én vagyok, a Sztévó... Siess!...

Amikor azután Sztévó sorjában elmesélte a történeteket, Gyuri mindent megértett. Antal és Szimin elesetek, Zsikát élve elfogták, Kelemen nem volt az akciónál... a városban látták! A gondolatok gyorsan kergették egymást agyában. Az ülesekét ezentúl máshol kell megtartani, a házhoz nem szabad jönni senkinek...

— És mi legyen velem? — tette fel a kérdést magában — menjek illegalitásba? A földalatti mozgalomban talán nagyobb hasznomat veszik. Talán... Vagy ki tudja? Zsika nem fog vallani semmit, ez biztos. Sztévó máris elmegey sebesült lábával, nehogy itt virradjon...

— Nem, nem megyek sehova. Zsika nem fog beszélni, az szent... Nem olyan fából van faragva. Ők meg már nem élnek... Ők már lerótták kötelességüket a munkásosztály iránt. — Igazi hősként haltak meg...

— És Kelemen? — ötlött már vagy tizedszer az eszébe. Hátha nem is áruló csak alibit ment biztosítani a városba. Gyáva kutya, az szent! És ha áruló is volna? Akkor sem fogok beismerni semmit. Őt soha életemben nem láttam, nem beszéltem vele... Csak semmi idegesség!

Értésíteni kell az esetről a Pártot és — dolgozni tovább, harcolni tovább, hiszen most még jogosabb a gyűlölet a városban lebzselő elenség iránt. A megszállókkal jött pökhendi tisztviselők, az „ejtőernyősök” és a hazai talpnyaló kúfárok ellen... Lám, ott vannak mind sorban, nem csak Perepatics, hanem a kisebb „mukik” is. A sarki magyar fűszeres, aki már másnap kiírta a kirakatba: „Őskeresztyén üzlet”... Na

meg a fizennégy segéddel dolgoztató Szentirmai Kálmán szabómester és a többi ilyenek, akik mindig a katonatisztek körül kotnyeleskednek!

— Eh, ronda népség. Fokozni kell a harcot! Meg kell bosszúlni az ártatlanul kioltott emberéleteket, a kegyetlen pusztítást, rablást az országban... és szerte Európában, különösen ott a proletárok első nagy hazájában! Meg kell bosszúlni az öcsémet, Szimint és a többieket, akiket most készítenek akasztófa alá! A harcot fokozni kell... csak ez az egy út van!

Sztévó felállt. Kissé biccegve odalépett Gyurkához és búcsúzóra nyujtotta kezét.

— Én megyek, itt nem maradhatok. Majd megüzenem a címemet. A harc folyik tovább!

Gyuri megszorította Sztévó kezét.

— Igen, testvér, a harc örök és kérlelhetetlen. Harcolunk tovább!

*

Amikor megvirradt, Gyuri beesett szemekkel, sápadtan, arcára me-revült konok elhatározással indult a műhely felé. Még senki sem volt ott társai közül. A pult alól elővette az ócska cájg szövetet, legurított a végből néhány méterf és hozzákészült a szabáshoz. A kréta remegett a kezében, amikor kirajzolta a konfekciós üzlet számára készülő munkáblúzek részeit.

Alig kezdett a munkába, a görbe fehér vonalak egyszerre csak elkezdtek körözni előtte. Előbb lassan, mint amikor a vásári ördögalmot beindítják a gyerekek, majd egyre sebesebb iramot vettek, végül pedig úgy forogtak, hogy a szeme és az agyveleje szinte belefájdult. Ha el nem kapja az asztal szélét, hát mentén elvágódik. Lerogyott a székre, két kezét lázas homlokára szorította és sokáig bámult ki a törött üvegű ablakon.

Már előre elkészült társai kérdéseire.

— Hallottad? Gyujtogattak.

— Ugyan kik lehettek, nem tudod?

— Csak nem fogták el őket?

És ő tagadóan rázza majd a fejét.

— Nem, nem tudom, honnan tudjam...

Először Fekete Pista, a szövetkezeti munkamegosztás alapján álló kis műhely legidősebb munkása jött be. Valami köszönés felét mormogott, de hang nem igen jött ki az ajkán. Levette kabátját és odaállt a munkaasztal mellé. Lassan kihúzta Gyuri karjai alól a kiterített anyagot és halk, színtelen hangon megszólalt:

— Gyuri, jobb lesz ha lepihensz. Gondoskodj magadról... — Hangja még bizonytalanabbá vált.

— Antal... hallottam... az úton mindenki erről beszélt. Nekem Danicsics az öreg halász mesélte... Éppen arra járt és látta őket, Antalt meg egy másik szerencsétlent...

Azután jöttek sorba mind a munkások. Pista szemeivel Gyuri felé intve mindjárt az ajtóban figyelmeztette őket. Amikor mindannyian együtt voltak, Pista lassan, ünnepélyesen felemelkedett helyéről. A töb-

biek követték és néhány percig szóllanul, összeszorított ajakkal álltak az asztal körül.

Komor tekintettel némán tisztelegtek az asztal végén meredező két üres, gazdátlan szék felé...

*

Vad kosava süvített végig a város felett és szinte vízszintes irányban hordta az aprószemű, hideg, októberi esőt. Késő délutánra járt az idő, amikor a Vladika Makszima utca sarkán furcsa, de nem szokatlan menetre lettek figyelmesek a járókelők. Őfen haladtak a kopott járdán a belváros felé. Elöl két esőköpenyes, kucsmás civil, középen egy hátravasalt kezű, büszkehomlokú férfi, mögötte pedig szuronytszegezve két kakastollas csendőr. Mindenki kíváncsian nézte a fiatal, csapzott hajú férfit, aki olyan nyugodtan, magabiztosan haladt őrzői között, mintha győzelmi ünnepre és nem a halálba menne...

Aznap este a munkásnegyedekben mindenki Német Gyurka letartóztatásáról beszélt. Danicsics, az öreg halász és szomszédja, Galambos Ferkó kábelgyári munkás, már a részletekről is tudtak. Kit érdekelt volna Gyuri esete, ha nem őket! Hiszen amellett, hogy egy osztálynak a gyermekei, még jóbarátok is voltak!

— Hallottad? A Gyurkát is elvitték.

— Mi lesz, ha így folytatják?

— Már alig vannak a kis műhelyben...

— Bizony, megállták a helyüket mind a hárman.

— Antalékat állítólag Barsi Kelemen árulta el... Gyurkát meg valami Jóvó, akit a szaljkai razzión fogtak el.

— Az a, látod-e, minden nép között van konkoly, szemetese...

— De eleje is, mint ezek a Német gyerekek, meg Zsika, akit a búzagyujtásnál fogtak el és most akasztottak fel a törvényszék udvarán. Meg Sztévó, akit örökös rabságra ítélték. Pedig szegény pár hónapnál többet ki se bír, hisz tönkreverték...

*

Egy este, amikor már belefáradtak a verésbe, az „Armija” hóhérai egy fekete-sárga, dagadtarcú, hörgőkeblű, összetört emberroncsot dobáltak be a „hálóterem” szalmájára. Arca a felismerhetetlenségig össze volt zúzva. Csak a szomszédai tudták, hogy ez az utolsó perceit élő ember nemrégén még Német Gyuri névre hallgatott.

Hamuszürke arcú, hosszú fiatalember feküdt a haldokló szomszéd-ságában. Amikor az egyik csendőr néhány pillanatra átment a másik terembe, a fiatalember gyöngéden megérintette szomszédja összeroncsolt fejét. Halkan suttogta:

— Gyuri testvér... mondtál-e valamit?...

— Lázás várakozással leste a választ.

Gyuri lassan felemelte ólomnehéz fekete szemhéjait. Izzó szeméit a kérdező felé fordította. Szólni akart, de száját nem tudta felnyitni. Néhány kísérlet után abbahagyta az erőlködést és csak a fejét ingatta sokatmondóan:

— Nem... Semmit sem vallottam... Semmit!...

Még sokáig szerette volna nézni a feléje ragyogó hálás szempárt, de ereje fogytán volt. Szemhéjai lassan lecsukódtak, mint ahogy a dráma befejezésekor a nehéz bársony függöny legördül.

Az „Armija” lakói éjjelféljában valami neszt hallottak, mintha valaki fel akarna emelkedni helyéről, de fejét senki sem merte felemelni...

És reggel, amikor a csendőrőrmester durva hangon „ébresztőt” kiáltott, eggyel megint kevesebben voltak, akik engedelmeskedtek a félelmetes parancsnak...

És eggyel több lett azoknak a száma, akikre hálásan emlékszik a proletár utókor...

* * *

GÁL LASZLÓ

Kacag a Duna

**Fecseg a Duna, két partja között,
dünnyög, morog és lustán hömpölyög;
volt itt német, dúlt partot török,
múlt a mulandó, maradt mi örök:**

Duna dús habja lustán hömpölyög.

**Vitt vért a víz már, égett mind a part,
úr mart jobbágyot, szerbet és magyart,
hulló hulláma hullát is takart,
tengerig hintázta, ki élni akart,**

s jogot, kenyeret; szerbet és magyart.

**Jogot, kenyeret, szabad életet,
a két part között boldog népeket;
délszínű nappalt, csöndes éjjeket,
sudár legényt és lányt is, szépeket;**

dalos és dolgos testvér-népeket.

**Dünnyög a Duna: Fekete jóván,
és Dózsa népe: nőjj fel igazán!
Bal- és jobbparton, dombok hajlatán,
legyen vidám a legény és a lány:**

hajlékot építs, jövőt igazán!

**S dünnyög a Duna: mi hát az igaz!
Tegnap búza, ma konkoly, dudva, gaz!
Tegnap hős voltál, mára gyáva cenki!
Tegnap az égben, ma a földben, lent!**

Szellőt szavából ki és mért teremti!

**Dünyög a Duna, és a nép felel:
itt gyár dudál, ott traktor énekel,
itt út épül és néptől-népig vezet,
ott fényt fakaszt az új villanytelep,**

s befűt tanul az iskolásgyerek.

Kacag a Duna: mit akarnak ott!

Felel a nép: csak mély alázatot.

Kacag a Duna: mi a válaszuk!

Felel a nép: csak ez — mi dolgozunk.

**S a vén Duna, a két partja között,
táncos habokkal tovább hömpölyög.**

Gyilkosok

Irtó NÉMETH ISTVÁN

Vágó Péter faluja pár sor ház Bácska zsíros televényének egyik sarkában. Inkább tanyasornak vagy tanyacsoportnak mondhatnák, mint falunak. Azért mégis falu ez, mert az összebújt, lapos kis tanyák közé nem furakodik oly kényeskedő ház, mint ide a falu közepére ez a délcég, kevély nagyablakú zöld épület. A szomszédságában szerénykedő kopottfalú kis iskolát lemosolyogja, mint egy fölényes buta.

Tavaly nyáron épült, piroscserepes födelét még nem barnította meg a hosszú idő és nem hintette be zöld mohával, falain még szilárdan kapaszkodik a vakolat, nem úgy mint kopott, buksi szomszédain. A ház végében egy hatalmas szőlőskert nyújtózkodik egy-egy szép, fiatal, de kövér ágú gyümölcsfával.

Vágó Péter míveli a szőlőt: nyitástól takarásig. Még takarás után is — ha nincs olyan kutya hideg — a gyümölcsfákat nyesi s a száraz leveleket, amibe lepke rakta le utódait, leszedi és elégeti. Olyan síma, egészséges gyümölcsfák és gazdag szőlő nincs a közelben.

Csak ez mind Alajos úré ám, aki valahonnan Dunántúlról szaladt ide negyvenegyben egy „nagyszerű”, potyánjött „örökségre.” Volt itt mit „örökölni” elég. A nagy mézszárlás akkor már megvolt, s ugyan kire maradjon az áldozatok vagyona, ha nem a mézszárlókra... No, Alajos úr is ilyen örökös volt. Képviselő Budapesten. A téli napokat itt lenni töltötte.

Gögös, katonás magyarnak vallja magát. Úgy jár-kezel a parasztok között, mint egy páva. Az itteni emberek meg rá se füttyülnek, némelyik még a kalapját sem poccenti meg, ha elmegy mellette... Vágó Péter tőle kap kenyeret, igaz egész éven át nála túrja a szőlőt. Ha nem volna az a négy fia, talán valahogy éldelegélne a feleségével, de olyan egymás után sorakoztak a napvilágra azok az éhességű csimaszok, mintha úri házba potyogtak volna. Ugyan Péter nem ellenzi a gyerekeket, majd keresnek azok ha felnőnek annyit, hogy ő is nyugodtan vehet egy nagydarab szőlőt vagy kétholdnyi dinnyebosztánt. Hát míg fel nem cseperednek, addig szó nélkül minden gyermekszaporulatnál egy lyukkal összebb szorítja a nadrágszíját és hallgat... Említette ő már Alajos úrnak, hogyhát egy-két pengővel megtoldhatná a fizetését, mert a pulyák ugyancsak jönnek a világra. Alajos úr erről hallani sem akart. Tán csak nem fizeti oda a munkásnak az egész vagyonát. Azonban a pulyák

szaporodását helyeselte, mert szüksége van a hazának ilyen jó magyarokra, mint az apjuk.

— Megette a fene, — dörmögött, magában Péter — ha enni nem adtok nekik.

Próbálgatta Péter minden oldalról lefegyverezni ezt a nincstelenséget, de sehogy sem tudta kitapogatni a gyöngéjét. Ha ruhát akart venni a fiainak hát annyi darab kellett, hogy az isten se győzné. A kenyeret se lehet ám kisebb szeletekre szabni s így megspórolni a ruhára valóit, mert úgy ki tudják nyitni a torkukat ezek az éhesek, hogy belebolondul az ember... Nem győzi áldani megboldogult édesapját, hogy rá hagyta ezt a fészket, másképp nem is tudná mitévő legyen. Kellene ugyan már renoválni mert oly régi, már az öregapja is ebben élt összes nyomorúságával együtt. Akkor még tanya volt, egy gatyáülepnyi földcskével. A tető is becsorog s ha erősen fúj a szél, úgy nyöszörög, mintha ácsért jajgatna...

Nyáron még jó. Dolgozik állandóan a szőlőben és nem rágják örökké a gyerekek, meg nem hallja felesége zsörtölődését... Most is, hogy közelednek a karácsony felé — állandóan nyaggatja az asszony, hogy legalább egy kis zöldágot kellene venni a gyerekeknek a szent ünnepre.

— Az hallod tényleg köllene — egyezett bele az ember.

Jól tudta Péter is, felesége is, hogy a karácsonyfából nem lesz semmi, de mégis jól esett róla beszélni.

Ha már karácsonyfa nem lehet, legalább valami meleg rongydarabot szerettek volna a gyerekeknek.

Ebben sem tudtak megállapodni.

Addig aggóskodtak, tervezgettek, míg végül összevesztek a nincstelenségükön. Az embernek az volt az ajánlata, hogy adjanak el egy vánkost, abból kiadódik egy szép karácsonyfa. Az asszony erről hallani sem akart. Ha így gondolkoznak — mondta — utoljára még a tetőt is eladhatják a fejük fölül.

— Akkor is az enyim adnánk el — morgott az ember, célozva örökségére.

— Tiedet? ... Tényleg? ! ... Hát csak a tied ez a ház? Én nem vagyok itt senki? — idegesedett fel az asszony.

— Zenyim ám! — piszkálódott keserű mókázással Péter.

— Akkor legjobb lesz, ha kétfelé vágjuk a kenyeret oszt...

— Mit vágtok má kétfelé? — botorkált be az ajtón Róza néni, a jószívű öreg, özvegy asszony.

— Semmit, — rít mérgében az asszony — de kiszekirozza má az ember lelkit is ez a kukacos.

— Lassabban hé — szóltak rá egyszerre Péter és Róza néni, nevetve. Meg akarja venni tülem a fele házat, — bökött fejével felesége felé — de nincs egy vasa se. Mondom neki, hogy ellakhat nálam ingyen is még él.

— Csak ne enne mindig a magad fenéje — enyhült meg az asszony.

Szépen elsímitotta a felpeckelődő veszedelmet Róza néni, ami öreg asszonyoknál igen ritka jelenség. De ez az öregasszony nem volt plety-

kafőző, hanem össze-vissza aszalódott életroncs, aki tizenegy gyermeket szült és mégsem tudott egyet se megtartani az életnek. Már a férjét is elsíratta szegényt, aki még élt, sokat kiporolta a Róza néni szoknyáját, mert inni nagyon szeretett s ha berugott belekötött még az istenbe is, de ha józan volt, még vén korában sem átalotta körülcsicseregni feleségét fiatalos szavakkal. De ha már ő is itt hagyta, hát mit csináljon. Sok gyász érte míg eltemette tizenegy gyermekét és beletörődött a gyászba...

Beturakodtak az ajtón a gyerekek. Dideregtek mint a kocsonya.

— Hun vagytok? Hun vagytok? — kiáltott rájuk az anyjuk.

Büntudattal lecsapták a fejüket, egyikük sem szólt, csak felkucorodtak a padkára szép sorjában, s melegítették a hátukat a banyakemence langyos hasán.

Az anyjuk Róza nénivel kiment a konyhába és seppogtek valamit.

— Várj csak — sügta fogatlan szájából Róza néni — van nekem egy félmarék gyapjúm. Kigyün belüle egy pár jó meleg szoka. Többinek is acc valamit oszt megvan a karácsony.

— Ugyan Róza néni elkel magára is.

— Nem kő nekem, lányom... Majd eccé, másszó acc érte egy tányír meleg levest oszt leván.

— Nézd csak, villan valami eszébe hirtelen Róza néninek. Ott van Alajosné naccsága. Má ott dógozik az urad egész évben, valami kis rongydarbot vethetne karácsonyra. Olyan úri háznál mindig akad valami amit kinyölli a gyerek oszt csak edobnak. Mé nem adhatnák azt neked, nem vagy idegen, ösme nek, az urad ott dógozik...

— Dehogy kérek Róza néni, dehogy. Mencsmeg isten azoktól valamit kapni. Eccé kértem azt is bánom, mint a bűnömet... Bent vótam eccé a nagyságáná oszt dobáta a selem harisnyákat egy ládába, pedig nem is vótak olyan rosszak. A szógálóval fővetitte a pallásra... Kértem, hogy aggyon egy párat legalább, ha mék a templomba vagy valahová, legyen mit főhúzni, mer a bótba úgyse jutok semilyen harisnyához. Nem adott! Aszonta köll a rongyszedőknek, hogy újat csináljanak belőle... Nem kérek én többet tőle még egy tűt se — mondta keserűen az asszony.

— Kukacos egy dáma, azt má én is tudom... No add a tepsit oszt hagy megyek. Majd hozom én a gyapjút.

Estefelé hozta is, meg a gyerekeknek négy kis fonyott kalácsot a tepsiben. Még azon az este meg is fonta az asszony a maréknyi kócos birkaszösz.

Karácsonyra kész lett a meleg harisnya.

Misikének nagy egy kicsit, Janikának kicsi, Palkónak meg pláne kicsi, ő a legöregebb, nyolc éves.

Így a Janika után következő Józsi kapta ajándéku a meleg szűrös gyapjúharisnyát.

— Hát nekem nem köt? — szólalt meg elsőnek Palkó.

— Hát nekem? — vékonyodott Janika hangja.

— Hát netem? — csikorgott Misike.

— Lesz nektek is, csillapította gyermekeit az anya, de bizony ez csak megnyugtató volt, mert az összes fonál Józsi harisnyájára.

Józsi bolder volt. Ugrált, futkosott örömben, hogy felverte a padló porát. Felkapaszkodott az ablakba s sóvárogva nézett ki a havas utcára. A nap gyönyörűen sütött s a hópihéek szikrázó fehérséggel csillogtak... Egyszerre ki akart szaladni és megcsókolni a havat. Azonban jól tudta, hogy nem szabad kimenni, mióta leesett a hó nem voltak kinn, csak az urak dolgán.

Leste az alkalmát, hogy kiszökhessen.

Szerencsére átjött a szomszéd Antal bácsi s apja, anyja belemelegedtek a beszélgetésbe, testvérei is veszekedtek valamin — így senki se vette észre, amikor kilopakodott az ajtón.

Az anyja nehéz, nagy fapapucsába bújtatta pici, harisnyás lábát. Óvatosan kellett, hogy lépkedjen, másképp elbukott volna, vagy kiesett volna a lába a hatalmas papucsokból. A tornác szélén, a jeges lépcsőnél leült és úgy ereszkedett le az udvarba ülepével, tenyerével támaszkodva.

Szemét be kellett hunyni, olyan fehéren vakított a hó.

A lejtős, havas udvaron kiszaladt alóla a fényestalpú fapapucs és hanyattvágódott. Fejét is a földhöz koccintotta, de nem sírta el magát, feltápázkodott és dideregve nevetett azon, hogy elesett. Havat merített a tenyerébe, nem gyurta össze labdának, hanem oly puhán ahogy az előbb pihent — feldobta a feje fölé és berántott nyakkal élvezte, hogy hullak rá a hó. Vacogó fogakkal nevetett és repdesett a karjaival, mint egy legyetnyelt sárgaszájú kis madár. Lassan a kiskapu felé krasnyogott és ámulva nézett végig az utcán.

— Hű, de sok hó! — és bájosan összecsapta tenyerét.

Ki akart ugrani a fapapucsából, olyan szilaj örömmel, mint kezdődő tavaszon rugja le lábáról az össze-vissza kötözött cipőt, hogy futhasson egyet mezítláb a langyos földön. Ha nem volna új a harisnyája, hát keringene is a puha hóban, de az újban nem lehet — kifestené az anyja a bőrét, ha megtudná. Mit tegyen, elindult hát így papucsban.

Milyen ellenállhatatlan erő ágaskodik ezeknek a gyerekeknek nyers, sovány izmaikban, hogy tavaszi zápor után belegázoljanak a legnagyobb pocsolókba, dagasszák a legmélyebb sárat, rugdaljanak a legnagyobb porban vagy télen a legnagyobb hófúvásokon törtessenek át... Ez a barbár, vad bátorság, szilajság tán a megmaradt pár csepp ősi vér felpezsdülése, ami eleink ereiben lobogott a végtelen pusztán...

Józsi nem nyugodott meg, hogy bele ne taposson a szűztiszta, puha hóba. Ha már a könnyű harisnyában nem lehet egyet nyargalni, hát ment papucsban. Megmagyarázhatatlan inger ösztökélte.

Térdig süppedt a hóban s a papucsát nem bírta felemelni. Kilépett hát belőle és a kezével kotorászta elő a papucsot. Kidobta mindkettőt a járdára s most már úgyis mindegy a harisnyának: keringett egyet a hóban.

Mikor abbahagyta a futrigálást, már madarat fogott az orra és arca is kipirosodott. Megállt a papucsá mellett és porolni kezdte a harisnyá-

járól a havat, de a finom gyapjúszokában erősen fogóztak a jégszemecskék. Ráfagyott a megolvadt hó.

Reszketni kezdett egész testében s összerándult, mint a megbolygatott csigabiga.

Mellette hirtelen egy kis szánkó siklott el. Utána bámult. Ekkor megfordult a szánkó és Józsi elé állított. Megösmerte Alajos úr fiát és Döncit, a tanító fiát. Nagykabát, kesztyű és csizma volt mindkettőjükön, csak arcuk pirosodott ki a felhajtott szőrmegallér közül. Dönci ült a szánkón, Pistuka meg húzta.

— Gyere szánkózni — nevettek Józsira mindketten.

— Mennyek? — ujjongott fel Józsi, elfelejtve vacogását.

— Persze. Ül csak fel, maj mi leszünk a lovak.

Józsi szinte repült a szánkóra. Alig, hogy ráült, úgy megrántották a kesztyűs lovak, majd hátra esett. Futni kezdtek.

Már jó messze jártak Józsiék házatól, már túlhaladták Alajosék zöld villáját is s még mindig száguldtak. Józsi megijedt. Kezét irtózatosan fázott és dugdosta rongyos kis kabátja alá. Úgy látta: valamin tanakodnak a „lovak”, mert összedugják a fejüket, nagyokat röhögnek és hátra sandítanak rá. Kellemetlenül kezdte érezni magát s szólni akart, hogy álljon meg, de ebben a pillanatban a szánkó lesiklott a járdáról és bele a legnagyobb hóba. A lovak hirtelen megfordultak, megrántották a szánkót s Józsi belehemperedett a hóba. A lovak meg se álltak, csak futottak visszafelé, röhögve nyertettek és eltűntek Alajos úrék kapuja mögött.

Józsi sirva feltápászkodott, s kutatni kezdte meggémberedett ujjával a fapapucsot. Nagynehezen megtalálta és pityeregve hazafelé indult.

A zöld ház nagy ablaka előtt hirtelen megállt. Könnyes szemén áttört a szelid mosolygás. Egyszerű, tiszta csodálkozással nézte a nagy ikerablakokat. Közelebb lépett az ablakhoz a sokszínű arany papírban csillogó cukorkák, az ékes díszek, a zöld fenyő, a fagyos fogú nap fényözönében szikrázó szépség oly vonzó varázst lopott kicsi szícébe, hogy elfeledte a hideget, éhséget meztelenséget és úgy bámult ártatlan buta szemekkel, mintha a karácsonyfa csak a gazdagoknak járna.

Ha tudta volna, hogy ott azok a hófehér szaloncukrok, a hullámos angyalhaj az övé, csak Alajos úr elrabolta az apjától, ha tudta volna, hogy ez a sokszínű csillogás édesapja kinos verejtéke, tán bemenne és elkérné a karácsonyfát.

Jóideje bámult már, s a gyönyörűségbe annyira belefeledkezett, hogy orra alatt megjelent két fényes csík.

Az ablak mögött meg föltűnt Pistuka vigyorgó arca és Alajos úr is. Ingerkedve, utálkozva törölgették az orraljukat.

Józsi önkéntelenül az orrába majszott és bizony nedves lett az ökle. Alajos úr és fia most oly harsányan röhögtek, hogy áthallatszott az ablakon.

Józsi szégyenkezve elsomfordált.

— No, láttad, apa — mondta Pistuka, mikor szünni kezdett kacagása — ezt princelfettük le a ródliról. Csak láttad volna hogy evickélt ki a hóból... Olyan volt mint egy nyomorult féreg. Szeme, szája tele-tömödött hóval s reszketett, mint egy fagyos szent.

Vihogtak.

— Mi az az érdekes? — szólt Alajos felesége, kíváncsian.

— Ide figyelj, mama — vetette magát a diványra Pistuka kézimunkázó anyja mellé. — Döncivel szánkázunk — kezdte olyan hangon, mint a dicsekvő hős kalandjait. — Meglátjuk Péter bácsi fiát s hívjuk: akarsz-e szánkázni? Kapott rajta a paraszt. Odasugom Döncinek: te, csinálhatnánk egy nagyszerű karambolt. Nem gondolja tán a tetves, hogy ingyen szánkáztatjuk méltóságos fenekét... És megfutottunk sebesen. Bele a hóba. Hirtelen megrántottuk a ródlit és Jóska bravurosan belefejejt a hóba. Mi meg elfutottunk. Nem mintha félnénk! Csak láttad volna, mama, úgy mászott a hóban, mint egy... mint egy fejbekólintott, szédült csirke.

Ugyan, hogy lehetsz ilyen csintalan, Pistukám — cirógatta mosolygva az asszony gyermeke arcát.

Alajos úr egy fonott karosszékbe vetette magát és nyögött a nevetéstől.

— Mért, szivem — bögte a férfi — az ügyetlenek mindig megjárják.

— Nem, mama — hevült a fiú — azt a pofont sose felejttem el, amit attól a bivaly paraszt tökfilkótól kaptam a nyári vakációban. Egyszer még azt is felcsaljuk Döncivel a szánkóra s egyenesen egy gödörbe fordítjuk.

— Azért óvatosan, gyerek — röhögött még mindig Alajos — mert egyszer téged is a sarokba szorítanak.

— Az nem biztos, papa. Tudják, hogy a fiad vagyok. Gyávák...

— Nem gyávák azok. Ha kirobban belőlük az állat, elsöpörnek mindent — tudakoskodott az ember; aztán tovább mondta: — ezer szerencsénk, hogy széthúzó.

— Ha olyanok volnának, mint a zsidók, — szólt közbe az asszony — hogy a legnyomorultabbat is segítik ha fajtájuk közül való?...

— Várj csak szivem a zsidókkal — kapott az alkalmon Alajos. Hitler egy remek kombinációt csinál, nem lesz kedvük az élethöz sem, nem hogy egymást segítsék. Már meg is kezdte, de most aztán igazából hozzáfog.

Azért egy kicsit durvaság amit csinálnak szegényekkel, van azok közt is ártatlan, jó ember — szánakozott az asszony.

— Nem érted te ezt — komolyodott el Alajos. — Ez politika. Ne félj, Hitler lángesze nem téved. Tudja mit csinál.

— Jó, de ezeket a parasztokat csak nem akarod kiirtani?

— Ugyan, szó se róla... De azokat a gyujtogató, bujtogató, rabló féregket kegyetlenül, még ha magyar anya is szülte őket... Csak Szálasi kezébe kerülne az ország kormányzása, látnátok — ugrott fel — egyetlen zsidó, egyetlen kommunista se nyugtalanítaná többé a népet ebben az országban. Rend lenne itt. Horthy már öreg és lassú. Szálasi teljesen Hitler nyomdokain halad, s ez a modern, civilizált élet iránya.

Az új Európának ezen az úton kell haladnia... Ők nem haboznak. Mélylátásukkal élesen el tudják választani a jót a gonosztól. És a gonosszal könyörtelenek...

— De apa, drágám — nevetett az asszony férje szónoklatába — nem a képviselőházban vagy, hát ne hevülj annyira fel...

— Ja, pardon, de annyira belesodortatok a politikába, hogy meglepedkeztem magamról — mosolygott bocsánatkérő alázatossággal, gyöngyöző homlokát törölgetve. — Különben a családban megtiltok minden politikát.

— Nem is tudom, hogyan kanyarodtunk a hóba bukfencezett Jós-kától a politikába — mosolygott az asszony.

— Lássátok — röhögte el magát öblösen Alajos — ilyen csepre-cspré falusi idilleken én is szívesebben szórakozom. Hogy volt Pistuka? meséld csak újból, olyan remekül tudod elő adni, hogy tönkre nevetem magam. Meséld csak, gyerek...

S Pistuka újból mesélni kezdte a kis Józsi vergődését a hóban, ezúttal már jobban kiszínezve és megtoldva regényes képzeletének nagyitásával.

Alajos úr szája újból kiszélesedett. Felesége úgy cincogott az öblös hanghoz, mint a fehér, bodorszőrű szobakutya sápitózóhangú csahogása.

* * *

Józsit, mikor hazaért, anyja jól elnásópágot, hogy hol kóborgott ebben a kutyának való hidegben. Pacal-vizes harisnyáját leráncigálta a lábáról, feldobta a kemence vállára száradni, Józsit pedig a sarokba térdepeltette. Túrta szegény, megijedt madárka. De csakhamar olyan keserves sirásba fakadt, hogy maga az anyja emelte fel a sarokból.

— Mi bajod?

— Ugy fáj az ujjam — mondta kínosan nyöszörögve, és azt se tudta mit csináljon összefagyott kezével.

— Persze, beleütött a hideg! Máskor majd nem mész ki... A kutyát kár kizavarni, ő meg kint mászkál egy szát rongyban.

— Mutasd — nyúlt apja a keze után s keményen dörzsölni kezdte.

— Juj, fáááj...

— Kimenni nem vót fáj? — dorgálta az anyja.

— Jó van, hallgass! Minek eresztetted ki — emelte fel hangját az ember.

— Nem köthetem tán őket az asztal lábához?

— Juj, fáááj...

— Majd nem fáj no, csak ne nyöszörögjél — dörzsölte tovább apja az ujjait.

Lassan zsibogni kezdtek Józsi ujjai és megszűnt a fájdalom is. Most meg majd kifelte a hideg. Jól a kemencéhez lapult, reszketett az egész teste.

— Most gyün ki belüled a hideg, fiam — nyájaskodott az apa. — Nem szabad máskor kimenni ilyen időben, megkapsz egy bajt, oszt nyomhatod az ágyat örök életedben.

- De ha vóna nagykabátom úgye ki szabadna menni?
 — De látod, hogy nincs.
 — Mé nem vesz, édesapám?
 — Mé nem? hunnan vegyek. Nincs nekem rávalóm.
 — A Dönciéknek, meg Pistukáéknak van?
 — Azoknak van.
 — Ők hunnan vették?
 — Nem vették ők sehunnan. Vót azoknak mindig, ők gazdagok.
 — Mé nem kér akkó tőlük?
 — Hú, fiam — simított végig Józsika haján — nem annak azok még az ember munkájáé se, nemhogy ingyen.
 — Mé?
 — Mé? Mer a gazdagok olyanok.
 A földön játszó három gyerek abbahagyta a játékot és kitért fülekkel hallgatták a csendes beszélgetést.
 Józsika hallgatott egy darabig, aztán hirtelen megszólalt:
 — Édesapám!
 — No?
 — Tán még a Jézuska is együtt vóna, ha gazdagok vónánk?
 — A fene fudja — lobbant fel az ember s járkálni kezdett a szobában.

Józsika leugrott a padkáról és játszani kezdett testvéreivel. Kukorica csutkából górért meg istállót csináltak, kétfelé törtek egy csutkát és az volt a ló. Bekötötték a jászolba a lovakat, aztán kivezették az istállóból, elmentek szénáért, aztán újra bekötötték. Így játszadoztak jóideig szépen, békességgel és egyszerre Józsikának rossz kedve lett. Nagyon fáradtnak és álmosnak érezte magát.

- Édesanyám — állt fel — én lefekszek.
 — Emenj, még soká lesz este.
 — Nem bánom, én lefekszek.
 — Bánja fene... Ott a padka oszt feküdj.
 — Én az ágyba akarok — könyörgött bágyadozva.
 — Mi ütött ebbe a gyerekbe — mérgelődött az asszony.
 — Semmi — csattant vissza erősen az ember. — Fektesd le oszt kiesz.
 — Megbolondítatok már tisztára...
 Az ágyból kihúzta a dunnát és a priccse dobta.
 — Feküdj...

Józsika fáradtan levetette ruháit s felmászott az ágyba. Nyakig be-takarózkodott s szeméi lázasan meredeztek a mennyezetre.

* * *

Harmadnapra olyan hóvihár kerekedett, hogy a sűrű hóeséstől még a túloldalra se lehetett átlátni. A szél kavarta a havat és magas hófúvásokkal zárta el az utakat.

A rozoga kis ablakon bevinnyogott Józsikáékhöz a szél. Néha úgy szűkölt mint a halált-sejtő kutya. Rázta az ablakot és meg-meg recsegett a szúrágta háztető.

Józsika tűzpiros arccal hánykolódott az ágyban. Szemei úgy párázslottak, mint a legfényesebb csillág.

— Csinálj má' valamit — mondta már harmadszor is a kétségbeesett anya.

— Hová tudjak menni ebbe a zimankós időbe — mondta félig magának az ember, de nem is várt több unszolást, egyszerre magára kapta rongyos nagykabátját és elindult.

Elszántságtól fűtve törtetett a kötözködésig érő hóban. Akárhogyis, kocsit kerít s orvosért megy...

Teljes hőemberré fehéredett, mikor belépett Alajos úrékhoz.

— Na, mi újság, Péter — lépett elébe szélesen Alajos, rosszat sejtve.

— Semmi. Csak beteg a Jóska gyerek.

— Üljön csak le egy pillanatra — s cigarettára gyújtott. — Ide figyeljen — fújt ki egy nagypofa füstöt. — Nézze, fektessék ágyba, jól fűtsenek be valami kis náthától nem kell megijedni... Jót tesz ez a hó a vetéseknek úgy-e?

— Az nem nátha — vágott közbe Péter. — Lázás. Halálán van.

— Áh. Maguk mindjárt beijednek... Ha lázas, csavargassák be vizes ruhába, akkor szűnik a forróság.

— Alajos úr — érdesedett mindjobban Péter hangja — én nem tanácsot gyűttem kérni.

— Jó, jó, csak türelem ember.

— A gyerekek orvos kéne. Ha ide bírná anni a kocsit...

— Hová gondol? — hahotázott fanyarul Alajos. Ilyen időben? Az én lovaim parádés lovak, azokkal nem lehet úgy bánni, mint az állatokkal. Nem lehet azokat meghajszolni, meg ostorozni — hevült fel.

— Nem kívánom ingyen...

— Semmiért!

— Semmiért? — fakadt ki Péter.

— Csillapodjon, jóember — nyájasodott el kényszeredetten Alajos s hátrább lépett, ahol már felesége és fia szűrös szemekkel villogtak Péterre.

— Tavaszkor ledógozom.

— Megmondtam...

— Szóval még se adja?

— Nem!

— Akkor elviszem, érte — sziszegte Péter.

— Itt maradjon — rivalt Péterre és rászegte revolverét. — Erőszakos kommunista!

— Ne csúfolódjon, mer kirugom a kezibű azt a pisztolt.

— Meg ne moccanjon, meg ne prézsmítáljon, mert keresztüllövöm, mint egy kutyát. Ilyen utolsó rablóknak nem is ártana... Rablásból akar élni? A más vagyonába beletaposni? Szép magyar becsület!... Tavaszkor nem kell, hogy jöjjön a szőlőt nyitni. Ilyen állatokra nincs szükségem... Mars ki!

Péter mereven, összeszorított ököllel állt.

— Mars ki, értil

Péter kinyitotta száját és tétovázott.

— Gyilkos banda! — ömlött ki végre torkán, mint egy morajló lávatömeg, először azoknak a fejére, akik századok óta szórták őseire a gyilkos szót. Bevágta maga után az ajtót, csak úgy rengett a menyeyezet.

Mint a szédült, úgy koválygott az utcán a nagy fergetegben. Nem is tudta hová megy, csak öbölgött, bugdácsolt a sűrű hóesésben. Az ösztöne vitte.

Egyszerre Boros Jánosékhoz bukott be s azok nevettek rajta mint egy részegen.

Tőlük se kapott lovat, hogy a szomszéd faluba menjen az orvosért. Boros János csak himelt-hámolt s mindig mást beszélt, mint Potyóné. Pedig az ő lovuk erős parasztló volt, bírta az igát, de nekik is többet jelent egy ló, mint Péter haldokló gyermeke.

Kitámolygott és ment, ment, ment... Szürkületkor ért haza, részegen.

— Semmi, az anyjuk istenit — dobta le havas nagykabátját az ágyvégére. Az a gyilkos még a pisztolt is rámm fogta... Borosék meg azt gondolták, ha ideadják egyszer a lovukat, megeszi a fene azt a dögöt.

— Ne lármazz — csillapította az asszony, aki látta ura állapotát — most aludt el szegénykém.

— Hogy van má? — józanodott ki egyszerre.

— Táncsak meghagya az isten.

Róza néni már délelőttől itt segédkezett és sirdogált, meg vigasztalt. Most éppen valami teát melegít a tűzhelyen.

Úgy ötórátjárt, mikor teljesen besötétedett, Józsika felnyitotta szomorú lázbanégő szemeit. Vízet kért halkán az ágya szélén kuporgó anyjától. Rózi néni odanyújtott egy bögre langyos teát. Az anyja megifattá, és becézgetve simogatta forró homlokát.

Józsika mélyen zihált. Olyan csend volt a szobában, hogy csak az ő gyors lélekzését lehetett hallani. Olyan szomorúan nézett fáradt, de gyémántcsillogású szemével, hogy az anyja újból csöndesen sirdogálni kezdett. Aztán Rózi néni. Aztán a három gyerek.

— Édesanyám — szólalt meg Józsi gyöngye, erőtlen hangon — nekünk... nekünk mikó lesz... karácsonyfánk?

— Ha meggyógyulsz, kisfiam, akkor lesz minden.

Pár percre lehunyta szemét.

— Mink... mink, édesanyám szegények vagyunk... Ugye... úgye sose hoz nekünk a Jézuska karácsonyfát?

Az anya küszködött, hogy hangosan el ne zokogja magát.

— No, édesanyám — emelte a beteg nagy kék szemét anyjára.

— Kisfiam — fogta tenyere közé gyöngéden gyermeke arcát — kisfiam, mán a Jézuska is szegény. Karácsonyfát pézé ad ő is...

— Az ám, az úristenit — ugrott el az ablaktól tébolyodottan az ember. — Leszegényedett itt mán az isten is.

— Te, Péter, kicsinálisz — rettent meg az asszony. — Inkább imádkozz.

— Kihő?, hová?, áh! — és keserűen, súlyos fájdalommal belecsapott a levegőbe.

Józi lehunyta szemét.

Róza néni a padkán ülő, ijedt gyerekeknek imára kulcsoltatta a kezüket.

— Imádkozzatok, hogy a Jézuska gyógyítsa meg testvérekéteket.

Sűrű sötét félelem ereszkedett az alacsony szobára. Róza néni meggyújtotta a lámpát.

A beteg nyugtalanul mozogni kezdett. A gyerekek leereszkedtek a padkáról és félve az ágyhoz bátortalankodtak, mintha élve akarnák látni a halált.

Az apa az ágy végére ült, a beteg lábához és nem tudott mit szólni, csak komoran hallgatott.

Józsika valamit értelmetlenül motyogott. Közelebb hajoltak hozzá. Egy-egy szót elkaptak parázs-szájából:

— Puha... szép... meleg... gyere... gyere csak... ide gyűj Jézuska... hozzánk... itt meleg van... édesanyám... ne menj... ne menj... hóba... hideg...

— Félre beszél, szegény — zokogott az asszony. Reszketett az egész teste.

A három gyerek arca mint a fal, és dermedtség futott végig a testükön. Tágra meredt szemeikben olyan irtózatot féltés lobogott beteg testvérükért, hogy bármelyikük az életét adta volna, csak meggyógyuljon Józsika.

Az apa arcáról lehullott a merevség és mélységes szomorúság ült a helyére. Szeme sarkában mintha valami kis könnypára csillogna.

— Édesanyám!!! — ordította el magát velőthasító kiáltással Józsika s átszorította a fölébe hajuló, zokogó anyja nyakát, aztán ernyedten visszahullt helyére.

Mire felocsúdtak a sikoltás rémületéből, már kистиük sárga arcának közepén egy-egy vörös rózsabimbó égett, melynek a dermedt élet megfitymoltta, hogy kinyíljon.

* * *

Péter a szekrény két ajtajából szögezett koporsót. Az ágyból, a szalmazsák alól kivett két keresztetdeszkát, abból meg fejfát faragott a fiának. Híg fekete festéssel befestette a két szálkás sírbutorit.

Aztán kiment a temetőbe s a fagyos földben ásott egy még fagyosabb kicsi sírt.

Józsikát mezítláb, egyszál fehér ingben tették koporsóba.

Új gyapjúharisnyája legkisebb testvére: Misikére maradt.

Misi mikor felhuzta az örökséget, olyan boldog volt, hogy szinte megfeledezett a halotról.

A szomszédok átjöttek, s csöndösen virrasztottak a hallottnál. Róza néni oly keservesen jajgatott, mintha saját gyermekét siratná.

Mielőtt le akarták szögezni a koporsót, Misike odaállt az elcsigázott halovány anyja elé:

— Édesanyám... én visszaadom Józitánat a szotát. A temetőbe nadon hideg van, hátha medfázik, szedény.

Hangos zokogásba tört ki mindenki.

És Józika meredt, fagyos lábaira felhúzták szépen a harisnyát, mely már többet soha se melegít.

Aztán leszögezték a koporsót...

Zöld szentmihálylován vitték ki a kis halottat a temetőbe. A három testvér csak a konyhaajtóig kísérelte Józikát, mert kinn a meztelen testükre leleselkedett a halál.

Péterék késő estig virrasztottak a betemetett sír felett, s a fekete hantokat már befedte a fehér hó, mikor elindultak hazafelé.

* * *

Alajoséknál éppen ezen az estén rázták meg a karácsonyfát.

— Apa — szólalt meg Pistuka szórakozottan — az előbb hallottam Döncitől, hogy meghalt Péter bácsi Jóskája.

— Az a fia, akit ti lefordítottatok a ródlirol? — kérdezte az asszony és bekapott egy szem cukrot.

— Az.

— Tényleg? — csodálkozott el egy pillanatra Alajos úr, de aztán csak úgy semmitmondón odavetette: — Azért az ördögfajzatért nem kár. — Ásított. — Lefekszem kedveseim.

— Megadtam nekik a kegyelemdőfési. Zsíros bosszú volt a pofonért. Megmutatta az isten, — nevetett Pistuka öntelten.

— Ugyan, fiacskám, hogy beszélhetsz így — pörölte az anyja.

— Mért, mama?... Tudod te mennyi átkot szólnak azok ránk?!... Hacsak egy is megfogott volna már bennünket, régen a föld alatt csiskainánk.

— Úgy van! — kiáltott fel Alajos — Látod ez ész kedvesem, ne sajnáld őket... Mondtam már, hogy fekszem — s ásított, hogy torkában elért volna a félvilág.

— Én is fekszem, mama.

— No, gyerünk...

Ágyba bújtak.

Künn a vihar javában tombolt. Kegyetlenül rázta az ablakokat. Alajosék fázósan, félve fejükre húzták a puha takarót.

De a kísérteties hang, mely oly vadul bömbölt — nem hagyta őket nyugton. A fülükbe ordította minduntalan:

— Gyilkosok!...

— Gyilkosok!...

* * *

A temetés után való délután két kakastollas, szuronyos-puskás, mord alak bújt be Péterékhöz. Úgy nyitották be az ajtót, mintha farkas-ketrecbe lépnének. A gyerekek olyan hirtelen ugrottak a kuckóba, mint az ijesztett ürgék.

Az asszony félelmében először megmeredt, aztán kötényével lefőrt két széket és helyet kínálta a kellemetlen vendégeket.

Péter nem tudta mire vélni a dolgot, nyugalmat erőltetett az arcára.

A két csendőr leült, lábuk közé állították a szuronyos-puskákat és jól szemügyre vették az alacsony, kis szobát.

— Ift aztán meleg van — szólt végre az egyik csendőr.

— Nincs is párja a banyakemencének — tette hozzá a másik.

Péter erőltetve mosolygott s egy cigarettát csavart. Megkínálta a csendőröket is.

Az asszony halálsápadtan állt az ajtóban. A gyerekek a kuckóból pislogtak.

A csendőrök is sodortak egy-egy cigarettát. Rágyújtottak. Hallgattak.

— Valamelyik nap — kezdte egyik kakastollas — valami kravály vót Alajos úréknál, nem hallottak róla?

— Kravál? ... Nem hallottunk ...

— Valami lovat is elakartak tőlük rabolni.

— Lovat? — mondta tünődve Péter s egyszerre megértett mindent.

— Hát. Lovat.

Csend.

— Oszt ide küldtek bennünket — mozgolódtak a csendőrök.

Péter arca szigorú lett. Összerántotta szemöldökét és maga elé meredt.

— Nem tudna nekünk valamit mondani az oroszokról? — állt fel hirtelen az egyik csendőr.

— Én? ... Nem ... nem tudok.

— No majd tud! ... Vegye a kabátját oszt gyerünk.

Az asszony szeméből kiszökött a könny. A gyerekek leugráltak a kuckóból és belecsimpaszkodtak apjuk rongyos nagykabátjába.

— Édesapa! ... Édesapa! — sivalkodtak.

— Sijirc — lökte el a csendőr a gyerekeket és kibújtak az alacsony ajtón, előttük kísérve Pétert.

A konyhaajtóban az asszony a vitt kötényébe temette arcát rongyos, síró fiai meg úgy lógtak a szoknyáján, mint egy-egy árva gyümölcs a villámsújtotta almafán.

* * *

THURZÓ LAJOS

Téli földeken

Aszik a rög,
a távoli dombok mögül a remek,
puha csönd-falak felfehérlenek.
Amott a fűrge szél
kis fehér
batyút gurít könnyen;
szalad vele a zsenge síkon át,
hogyan behintse hűs pehellyel
a gólya nyári lábnyomát...

Fagyos hangszer a cserje gyenge ága,
fenn a póznák lenge szála
és lenn is a kicsiny erdő.
Hallom a zengő,
fehér zenét...

Nincs a sok tarka madár,
mely vígan fűtyülne
a bimbós ágon ülve
s a menyét, a fűrge ürge,
mely máskor itt lopva átosont.
Csak varjak billegnek most a fájon:
fehér alapon sok fekete pont.

Kocsi helyett is szán suhan,
lapítja, zúzza, mi útba van,
s száll a hó pora fehéren
a talpas, zajtalan szekéren.
A szánon suba ül;
a subában ember;
az emberben gondolat
vibrál és bontogat
a fáj havából
piros színeket magának...
És lassít a szán
az út haván.

Az ember kíváncsi
s kíváncsi kedvibe
fülét a hóra ejti le:
kis burok falát
az élet hogy fejti-e ...

Ó, szabad téli táj,
földek tengere fehérben!
Ti, sok kirepedt, csüngő vánkoss olt az égen;
gubbasztó fanyák szortyogó csibukkal;
pusztai, nagy kutyák a langyos szénalyukban;
alvó kis boglyai útszéli bokornak;
ősi mesgyék, melyek lassan összefolynak ...!

Állok az úton.
Egy tanya int nekem:
meleg falak a havas földeken.
A hó alatt vénhedt nádfödél,
— meglapul szépen a táj ölén —
Már csurgásra vágyik a fág eresz —
Egyesült parasztlak háza ez ...
Kint hideg van és egyre hull,
a hó már nagy rakás;
bent meleg s dül
az évi számadás —

Vitáznak békésen, nem mogorván,
látom a kémény kék fodorján ...
Aztán kijönnek nevelve,
rúgnak egyet a régi béreken
s a párás ajtó utánuk énekel ...
A régiek szánra ülnek
és szállnak vidáman,
az újak még maradnak
s topognak az új világban.
Az udvar végében állnak,
lesik ámulva innen:
a föbbieket kedve, hogy csillingel.
Szemük a csenden lobogva néz szét
és hallgatják a maguk
meg a téli földek lassú szívverését ...

VELJKO PETROVICS:

Kuszi a holdsugárban

Mita Csegarac, a háború előtt újságíró, aztán piaci kiskereskedő, antikvárius és trafikos, most meg — 1944. májusának második felében —, beográdi menekült, ismét elhúzódott alvó felesége és gyermeke mellől és megállt a kis, négyszögletes, kerítés nélküli verandán, a falusi házikó előtt. Este, amikor úgyszólván a tyúkokkal fekszenek, már előkészíti ezeket az éjszakai kimenőket a fejpárnája alatt, ahol a pénze és irományai mellett dohányszelencéjét és a gyufát őrzi. Aztán magára teríti kopott takaróját és felhúzza a papucsait.

A telihold éppen a veranda fölött, mintha csak rá várt volna, szinte meghökkenti. Mögötte patetikus megvilágításban áll a nyomorúságos hegyecsúcs, egészen színpadszerű.

Feltör a hideg holdsugár, s mintha kivont kardpengét fognál meztelen kezekkel, elfog a borzongás. Teljesen áttetsző ez a holdfény, körülölel mindent, az eget, a csillagokat, a mi kis földi világunkat és a közöttük lévő távolságokat, és valahogy összefüggő egészet alkot belőlük, valami hozzá hasonlót, önmagát, sokkal inkább mint a nappal csinálja az ő napjával, derűjével és fellegeivel.

— Gyönyörű éjszaka! — gondolja, talán félhangon ki is mondja a volt újságíró. Belélegzi, hallja, látja a falusi éj minden varázsát és sajnálja, hogy csupán érzékeli és nem érzi és azt is sajnálja, hogy nem tud felolvadni e sok szépségben, még egy parányi ideig sem. Még eddig soha semmit sem sikerült egészen végigcsinálnia. Amint már felfog, amint elér valamit, valahonnan megragadják, valahol megütik, megszakítják, megzavarják, vagy elragadják tőle a tárgyat, de ez még a kisebb hiba. Hanem, ha ráfekszik ez a valami a lelkére és nem tud gyönyörködni semmiben, ez, ez az igazi, ez a nagy hiba...

Többször is kijár így éjjelenként. Nem bírja kitartani a szűk, kényelmenten parasztszobában. Még azt az egyetlen ablakocskát is zárva tartják a gyerek és asszony miatt, akik álmukban állandóan hanykolódnak. Őt pedig fojtogatja az a szorult levegő, amely felítve van a penészes föld, a gyertya és a petróleum, aztán az alattuk, mellettük, sőt fölöttük is eldugdosott élelmiszerek szagával. Hiszen tudja, van ő annyira okos, hogy akkor is kijárna, ha akármilyen hatalmas természetnél is neki, még ha ventilátorokkal is. Nincsen békessége, nincsen nyugalma, amint leszáll az éjszaka. Nappal, ha csak leül, akármilyen nagy és lármás társaságban, a legélénkebb viták alatt is, elfogja az álomosság. Éjszaka pedig feltörnek a gondolatok, feltevések, szorongá-

sok, mindennek sötét és végtelen árnyéka van, mint annak a fanyának is; a legegyszerűbb kéményből is valóságos minarett képződik és minden cölöpből, minden egyedül álló fából valami titokzatos szörnyeteg.

— Milyen csodálatos volna ez az élmény, az eddig teljesen ismeretlen nyomorúsággal, keserűséggel, közvetlenül Beograd környékén, e csodálatos természettel, amelyről mindeddig szót sem hallott egyetlen egy beograditól sem, akik pedig oly szívesen évődnek a szavakkal, mint „a kies Szerémség”, Szlavónia „a nemes föld”, aztán a megénekelte „bécsi erdő”, a dicsőséges és „édes Franciaország” — no és itt van ez a nép, amelyet iskolázott fiai teljességgel magára hagytak, mindössze tizenhárom kilométernyire az Egyetemfő, a Tudományos Akadémia-tól, s úgy élnek, mint akár a fárok a Nilus felső folyásánál. Milyen csodálatos lenne mindezt átérezni, átgondolni, aztán dönteni, határozni, végül valamit elkezdni és véghez vinni...! „No igen, ha mindaz nem volna, ami van. A háborúra gondolsz talán, a borzalmakra, nélkülözésekre, a fizikai fáradtságra, amire nem szoktál. Á, nem... senki sem tudja, miért vagyok én ilyen, csont és bőr, egy volt ember kísértete, holt árnyéka annak, aki voltam, — szegény feleségem ott, még ő sem akarja tudni. Más, ami engem kínoz, jobban a bombázásnál, jobban, mint az aggodalom a feleségemért és a gyermekemért. És éppen őmiattuk nem tettem azt, amit tennem kellett volna; miattuk nem mertem elindul az elvtársakkal, bár tudom, hogy nekem itt, velük együtt, sokkal nehezebb, mint volna a Koszmajon, Durmitoron vagy a Prenynél, ha fájdalommal is gondolnék családomra...”

Reggel ismét Beogradban járt. Egymást győzték meg arról, hogy az amerikaiak nem bombáznak kilenc óra előtt, s valamennyien, akik el akartak hozni valamit az isteni gondviselésre bízott lakásokból, még hajnal előtt elindultak Beograd felé, hogy kilenc órára visszatérhessenek.

Az Alekszandrova-utcán meglátta Bogdan Rapaj-t, akiről pedig az hallatszott, hogy agyonlőtték, hogy elfogták Gornyi-Milánovácon és aztán itt, a Banyicán kivégezték. Csak futólag látta, a most a 6-os számú villamost helyettesítő pedítör-kocsin szorongó tömegben, nem tudta megtéveszteni sem a szemüveg, sem a frissen növesztett vastag bajusz — Bogdán volt az és senki más. Mert Bogdánnak is felcsillant a szeme, csak egy pillanatra ugyan, de felismerték egymást. Mita intett felé a kezével, de Bogdán az integetésre elfordította fejét. Ez sem véletlenül történt. Eppen ezért, nagyon fájt neki és még mindig gyötri ez a gondolat. Együtt voltak az egyetemen is, a szerkesztőségben is. És most Bogdán elfordítja tőle a fejét. Fél tőle. Lehet, hogy Bogdánnak igaza van; nem is tőle fél talán, hanem a körülményektől, hiszen oda pattanhat valami spicli és megkérdezheti: honnan ismered te azt az embert, ott a kocsin és így tovább... Mindegy, mégis fáj neki...

... De mégis isteni ez az éjszaka. Éjfél előtt annyira elnyugszik minden, hogy az élet legkisebb jelét is meg lehet hallani. Azt is, ahogy a jászág kérődzik, vagy ahogy morzsolgatja a kallászt kalász után, a magot mag után, ahogy a jászol felett fújja a port és megcsörren a lánca a nyakán, azt is hallani, amikor a birka szarva éppen csak

hozzáért a bronzsal befuttatott kolomphoz, meg azt is amikor a fáradt paták a takarón keresztül tompán dobolnak a padlón. Elhallgattak a kutyák is, amelyek még pár perccel ezelőtt ingerülten magyarázkodtak egyik hegyről a másikra, a völgyön keresztül, hallatszik, amint a kerítés mellett lopakodnak, és átkúsznak a sövényen és a bokrokon. És ez a csend, ez a hideg tisztaság, mintha most minden jobban érződne, mintha a tárgyak lélegzenének. Még az állatvilág erős szaga, a trágya kigőzölgése is összekeveredik az elkésett bodza olajos illatával és a fiatal szőlőkől áradó tannos illattal.

De nem csupán az ő számára van ilyen ellenállhatatlan ünnepléssége az ilyen éjszakáknak. Kuszi-kutya is, az öreg házőrző, amint szippant a levegőből, elfelejti a kötelességeit, nem futkároz, nem szaglálódik köröskörül, még a szomszédos kutyákkal való állandó összeköttetésről is megfeledkezik, hogy kölcsönösen tudósítsák egymást mindama veszélyről, amelyek az éjszaka folyamán a gondoskodásukra bízott kincseket fenyegethetik.

Amint Csegarac kimegy a tornácra, Kuszi azonnal jelentkezik a sötétségből. Néha magával vonszolja a hosszú, elrozsdásodott drótot is, amelyet este elfelejtettek levenni róla. Ilyenkor jobban hallatszik a drót zöreje, mint a kutyaé. Kuszi — különben kankutya ő és nem valami szuka —, ilyenkor annyira szégyenlős, igazi esetlen falusi kutyához illően, hogy még csak csahintani sem mer az úr előtt, csak halkán nyifog és nem is ugrándozik örömeiben, csak himbálódzik, puhán változtatja a lábait. Igazi játék ez, ritmikus tánc, amit Kuszi produkál éjszakánként, amikor telihold van, a beográdi úr előtt. Igaz, kissé suta, kissé darabos ez a tánc, de nagyon szívbőli, sok gyermekes és medvebocszerű bájjal. Kuszi már ilyen, nagy, nehéz, otromba kutya, bizonytalan származású, és bizonytalan színű. Sárga szőre van és fehér — illetve fehér lenne, ha néha megfürödne —, széles és lapos homlokán fekete csillaggal. A szemei sárgák, mint az arany; inye, foghúsa és a nyelve pedig rózsaszínű és nem fekete, mint némely városi, tiszta fajú ölebecskének, vagy vérebnek. Telisedteli van sebhelyekkel, ezek viharos ifjúságának emlékei, amikor el kellett döntenie elsőségét a faluban. Ebből az időből származik megkurtított farka is, amely, éppen úgy, mint a stuccolt bajusz a férfi arcon, nem felelt meg a falusiak akkori ízlésének.

Amikor Mita, együtt a családjával, a kocsi és a fekvőhelyek tetején megérkezett, seprőkkel és göröngyökkel kellett a házbelieknek Kuszit idomítani és tisztességes távolságban megfigyelés alatt tartani. Jogos és mesterségbeli haragjában, elkeseredve szimatolt Kuszi a vendégek felé és fejét két mancsa közé szorítva a földön, sötétben tekintgetett a jövevények irányába.

— Dögölj, az úr istenedet! — szidta a hatéves kis parasztlány, aki kordában tartotta.

De amikor leemelték a kocsiról Mita hároméves kisleányát, Bucit, akit három féli ruhába csomagoltak az útra, Kuszi elhallgatott, felemelte a fejét és mielőtt a háziak közbeléphettek volna, a kisleányhoz szaladt és

ahogy most is, táncolni kezdett Buci előtt. A kistiú egyáltalán nem ijedt meg, sivaikodva vakargatta, végül átölelte Kuszi bozontos fejét. Kuszi megállt, megnyugodott és megadta magát. Így történt, hogy Kuszi barátságot kötött Csegarac egész családjával. És aztán jöttek egymásután a meglepetések.

Eleinte, igazi falusi tökføjhez illően, szabadkozott és nem értette, miért kedveskednek vele, miért cirógatják, miért bökődik a mutatfőujjukat a mancsa puhájába és mit jelent, amikor gagyogni kezdenek:

— Pszt... kutyuska, gyere ide te falusi vadbivaly... no, gyere már... no...

Ráfeküdt a hasára és úgy kűszott felējük, hogy átvegye a kockacukrot, a bőségesen zsírozott kenyérdarabot, a finoman lehámozott kolbász maradványait. És amikor cirógatni kezdtek, otthagya a kockacukrot, becsukta szemeit és átadta magát a kedveskedés eddig ismeretlen gyönyöreinek.

Eddig még a gyermeki játékok is teli voltak kegyetlen huzakodásokkal, fülcibálásokkal, ököl döngetésekkel, meg is lovagolták néha, az öregebbektől soha sem hallott egyetlen barátságos szót, a nevét sohasem említették szitkozódás nélkül: — dögölj, az istenfádat! Az ennivalójáról soha senki sem gondoskodott; néha odadobtak neki valami romlásnak indult eledelfélét, dohos kukoricamálét; agyagos, fekete kenyérhaját. De még ezért a hitványságért is verekednie kellett a mindig éhes, bitang és telhetetlen aprójószággal és a veszedelmes emsékkal.

Amióta azonban a beográdiak megszerették, a háziak teljesen magára hagyták, meg is gyűlölték, mint valami hűtelen árulót. Kuszi, „aki” be tudta csapni a nyulakat; megleste és rácsapott az ürgékre, mezei egerekre, hörcsögökre, még a fiatal varjakra is, mint valami macska, ebben a családi perpatvarban teljesen ostobának mutatkozott. Nem tudta sehogysem megérteni, hogy mi történt a gazdáival, miért nem engedik a házba, miért dobálják, rugdalják, miért kötik rövid kötélre és miért nem néznek feléje sem. Azelőtt mégiscsak máskép volt, nem valami jól, de azt már megszokta. Most meg ordítanak rá, szidalmazák: — te dög! te utálatos! — de azért megérezte, hogy nem egészen úgy értik, ahogy mondják, valami különlegesen rosszat nem akarnak. Mégis, éppen mert nem értette, érezte, hogy máskép van, mint azelőtt volt és mert állandóan várta, hogy visszatér a régi rend, sokat szomorkodott és a beográdiak társasága, függetlenül a kitűnő tápláléktól — mi ehhez képest a disznók hulladéka! — vigasztként szolgált, hogy felejteni tudjon.

Most pedig, ahogy minden alkalommal, többször is a holdsugáros éjszaka folyamán, de még a csillagok fátyolos fényénél is, Kuszi táncol a beográdi úr előtt. Felemeli, majd visszabocsátja mellső lábát a bal lábát, aztán a jobbat, hajlong százszor is bozontos nagy fejével, mint valami arab sejk, amikor imádkozik. Néha szünetet tart és akkor felnéz világító nagy szemeivel az úrra. De amikor Mita megmozdul, vagy a cigarettája felparázslík, esetleg kiejt valami hangot, amiről Kuszi azt hiszi, hogy neki szól, újból elkezdli a táncot. De, hogy felugorjon az ő

kedves védelmezőjéhez, az öt lépcsőn keresztül, ilyesmire Kuszi nem is gondol. Mitának hívnia kell, hosszan és meggyőzően, ha meg akarja simogatni, a hátát megveregetni, vagy egy kicsikét megcibálni a bozontot a kutya fején. Ilyenkor Kuszi, mint valami rajongó, szégyenlős asszony, odakúszik, hozzá dörzsölődik — és mélyen szívja a levegőt.

Ezúttal azonban, alighogy Mita lábaihoz törleszkedett, Kuszi egyszerre csak megrezzent, morogni kezdett. Nyugtalanul hegyezte füleit, fejét a beográdi út felé fordítva. Felfigyelt persze az ujságíró is, de semmit sem vett észre, csak hallotta, ahogy Kuszi fojtottan, alig hallhatóan morog. A kutya felugrott, mint aki hirtelen meggondolta magát, hangosan felugatott, majd elrohant a sövényen keresztül a sötétbe. Néhány pillanat múlva felhangzott erős, haragos ugatása az út emelkedéséről, és ugatását más, távoli kutyák kísérték; végül pedig hirtelen és egészen élesen felhörgött néhány motor.

Az egész ház, hihetően az egész falu, felébredt. Megállnak-e vajjon, vagy tovább mennek, ezen a nagyon rossz úton, arrafelé, az országba, ahonnan az egész környék azt várta, hogy megvédik őket a németektől.

Már a tornáccon volt a házigazda, a felesége és tizenhat esztendőös fiúk. Lám, mit hoztak a nyakukra ezek a beográdiak. Valószínűleg közülük jöttek valakiért, de ki is tudná, hogy kiért? Talán jobb volna eltűnni a sötétségben. De amíg döntöttek volna efelől, hallatszott már Kuszi és a többi kutya ugatásából, hogy jönnek fentről is, az útról, és letről is, a patak felől. Kelepce ez, bizony. Mita is, a háziak is széjjeimentek, hogy a kutyáktól megvédjék a mieinket, a németeket is.

Tábori csendőrség volt, az állami őrökkel és egy mali-mokri-lugi paraszttal, aki, látszott rajta, nem tudta még, hogy mi történt vele és, hogy miért hozták magukkal.

Kuszi ugatott, de némi tisztelettel a fegyveres emberek iránt.

Kézilámpákkal megvilágítva a verandát, megkérdezték: vannak-e itt beográdiak? Mita jelentkezett. Az őr kíséretében előkereste ágyából igazolványát és felszólításra megáll a német és az állami őr előtt. Kuszi az egész idő alatt a sötétben vonított. De amikor az őr a házigazdához közeledett és ráparancsolt, hogy ő is, fia is, jöjjenek a községházára, ahol ellenőrzik a szökevények jegyzékét és a házigazdáját, Kuszi felugrott.

Körüljárva a németet és az őrszemet, fojtottan morgott, mintha mérlegelné a lehetőségeket, melyikükre ugorjon a kettő közül. Ahogy a házigazdát szólították, a felesége és kislánya jajgatni kezdtek és Kuszi azonnal melléjük állt. Ez felbosszantotta a németet, félbeszakította Csegarac öltözködését és lökdödni kezdte, úgy félig felöltözötten, a lépcsőkön lefelé. Közben ráfordult Mita feleségére:

— Mit bömböl, gyerünk; „los!”, jöjjön maga is!

Ahogy Mitát lökdödni kezdték, valamennyien megrémültek és elhallgattak. Kuszi is felüvöltött, majd meghúzódott a háziak lábai között. Közben hozzáért a paraszthoz, akit előntött a düh és belerúgott a kutya bordáiba:

— Te dögl hogy az isten tenne akárhová!

Egyszerre csak a paraszt megfordult és szökni próbált a sötétlő sövény felé, a patak irányában. A német a puskaaggal akadályozta, de ebben a pillanatban feljajdul, érzi a nyakán a kutya leheletét és fogait. Természetesen az őrszem a német segítségére sietett, hogy megszabadítsa a kutyától. Nem volt elég, hogy Kuszit revolvergolyókkal össze-vissza lyukasztgatták, még kimúlva is megtaposta a német. Közben majdhogy elfelejtették, hogy miért is jöttek valójában.

(Gál László fordítása)

OSZKÁR DAVICSO

MITING

(A „Zsarko Zrenyanin” című poémából)

Az őszi szél
s a vadludak
csak jöjjenek.
A merevtollú vándormadarak
hegyezzék nyilaik
fehérizzású délnek,
hol szárnyuk alá búvik a meleg.
Tavasszal úgylis
a szárnyak
mind visszatérnek.

Tudom. Mindent tudok.
A halottak nem jönnek vissza.
A halottak nem mennek el.
Emlékszem egy leányra,
olyan volt, mint tavasszal a part.
Zrenyaninnal túljutott
lángok szorosain
s az első szón — a szerelemben.
A háborúban ottmaradt.

Másról kezdtem beszélni.
Bátran esett el és örök.
Mit nem akart, a rabság
lehet-e bárki vágya,
ki ismeri a szabadság virágát,
és tudja, mi a szabadság?
Nem lehet. Úgy-e, nem lehet?
Nem lehet, hogy kívánja,

inkább, ha kell, még egyszer
 halál-esőben ázva
 lövészárkokba löknéd
 megfördelt csontjaid,
 vérfestett bőrödet.
 Zrenyanin szabadság nélkül
 nem tudta
 elképzelni sem
 az életet.
 Valaki van-e
 ki
 mást tehet?

Senki?
 Kítűnő, hazám,
 vízszintesre sosem símítható!
 Hogy? Mint fűtőtest szabályos
 egyéni életünk?
 Ki vagy? Egyszerű ember?
 Ő is az volt. Szerette, ha hullott a hó,
 s virított május. De akkor is különösek
 voltak a napok
 nekünk.

Mikor a munkafacsarta testű
 megfáradt emberek
 bombát dobtak,
 a nyárvégi hullócsillagoknál
 gyorsabban, csattanóbban.
 Igen különös
 az egyszerű ember is,
 mikor a Párt bont zászlót,
 kivételes napokban.

Hogy hívták -akkor nálunk
 a legegényibb életet?
 Egyszerűen
 s vidáman: — Elvtársak,
 jobbvállra a puskát!
 „Egyszerűen” — nem azért mert könnyű,
 vagy mert hirtelen harcos lettél,
 kinek még frissek a sebek,
 és csak a fáradalmak
 s a daccok
 csalogatják;

„vidáman” — mert szabadság nélkül
 megélni nem lehet,
 de élni érte
 öröktől — vidám,
 mert a szabadság derűs természetű
 akár a rettenthetetlen emberek,
 és hű — mint a párttag
 aki kacag a halálon
 kötéllel nyakán.

Tudom. Mindent tudok.
 Ez talán nem olyan vers
 akár a föbbi
 versek.
 — Miting! A reggeli „Borbában” is
 ilyesmin szárad a festékl
 Helyes.
 Mitingelek.
 Na és?
 Költő vagyok és verset
 írok, szabad hazámban,
 verssel
 miért ne mitingelnék?

Hőst szeretek a dalban,
 egyszerű Pé-Ká tagot.
 Tudom, a hősök teste is
 emberi anyagból épül.
 De a különbség: végeznek ők
 holtan is párt-feladatot —
 szépséget kovácsolni
 az ifjabb elvtársaknak
 magukról,
 mintaképpül.

Én tudom amit tudok és megmondom amit látok.
 Ez nem kevés.
 A karzat és a földszínt
 összetapadt és megmerevedett,
 hogy megtanulja egy bátor szív tudását,
 mit így kopog a szívverés:
 szabadság nélkül
 elképzelni sem
 lehet
 az életet.

Elmondom amit látok, hogy mindenki
 dalra fakadjon velem.
 Egy elvtárs lépett be,
 mikor a költő belekezde,
 eggyel több, mint amennyit
 elbír a terem.
 De látom, a számonfelüli elvtárs
 figyelmesen hallgatja a verset.

S nekem úgy jön, hogy esküdni szeretnék
 előtte
 e verssorokba.
 Perzseljenek a rímek
 s vágjanak földhöz mint a villám,
 ha nem méltó a vérem
 ömleni mindenkinek,
 ha nem adom oda a tudat minden izmát
 az életnek,
 hogy kidalolja.

Ám a bátorság
 talál-e hőst
 mindenkiben?
 A hős is ember.
 S az ember — hős, igen.
 Egyféle csontból a bordák
 az emberi hajón.
 Evezz!
 Irány a hősiesség!
 Könnyű-e vajjon?

Nem könnyű. De kell, mint az ablak,
 s még sürgösebb.
 Százszorta könnyebb a csajkából
 kortyonként
 halált mérni,
 mint cellákba fogott
 rab hazában
 rabnak, rabnak
 élni.

Égessen meg előbb az ének!
Rothadjak kukoricásban!
Ó, Zrenyanin Zsárkó,
város vagy te a síkon.
Szélesek az utcáid,
s füstölnek a kémények,
és munkás vagy a gyárban
s a szántóföldön
szántó.

Nem vagyunk gyerekek már! Feketélnek az őszben
a termő ugarok.
Nyolc éve táplálnak
véritatta kenyérrel,
és egyre táplálóbb ez a kenyér,
mi meg mindinkább szabadok,
míg egyenlően
ver a szív
az élőkért s a holtakért.

Az egyik ütést értünk.
a másikat érte — ér,
érte, és aki harcol,
mindenkéért.
S ő száz részben egy egész.
Melletted is, határőr;
hideg éjben
a poszton
az ő szeme
néz.

Ne süsd le elvtárs
égő tekinteted!
Egyszerű ember volt ő is.
Mért nem tehetnél,
mért nem
— ez az értelem —
minden élő mért nem tehet,
akár ő — ez is értelem — többet,
mint amennyit
lehet.

Mért ne nőhetnél magad fölé,
emberi felszínedre,
sietve, mint a lányhoz,
felvenni a munkaruhát?
Túlszárnyalod a napi tervet,
és a nap felvet
a boldogsághoz
s az egész ország arád.

Szív kell ehhez?
Van szívetek,
rohammunkások!
Mondjátok csak utánam:
— Ügyesebb fűtők leszünk,
jobb szerelők,
gyorsabb szénfejtők,
pörölyösebb kovácsok.
Mondd velem el: fogadom,
a célig meg nem állok,

kéz eszével, ész erejével,
rohammunkás hazám!
Semmiféle bolondul. Tengerészt is
először csak a part vezet.
De hősnőknél is ezerszer több a tett.
hogyha nagyobb a szám.
Úgy-e, elvtársak,
éljen a szakszervezet?

Az idő is velünk.
Lassan. Könnyebb ma nőni
mint tegnap. De van-e
akin a méret
pontos?
Ne várj tovább.
Gyűrközz neki. A kor erői
repítsenek fel,
fel, a valódi magasságodig,
a felhőkarcolókhoz!

Hol vannak?
Mindenüft. Beszélgetnek tervező
számjegyekkel; könyv fölé
hajolnak; csákánnyal

verítékeznek; aratáson is
voltak; most dallal gyárakat
építenek, gép és
hősgyárakat.

Hoi vannak felhőkarcolók?
A földszinten is vannak,
s a karzaton is
láttam
köztetek.
Vagy nem ez a járás volt, mely
gabonafelesleggel
tizenhat milliót
Titóval együtt
megörvendeztetett?

Tervező elvtárs,
merészebben!
Minden szám a csuklóig érjen!
Ne sajnáld a szabadságot
és az ő
embereit.
A tervekben
a feladat bár kétszerannyit kérjen
annál erősebb lesz a vágy,
hogy megdöntsük oszlopos
számjegyeik.

Zrenyanin képe előtt.
halálhajszákkal dacoló
két szem előtt,
melyek nem húnytak halva sem,
és most belénk hatolnak,
magukba vonnak,
s mint gyümölcsről a héjj,
lehámlik rólunk minden idegen.

Fogadjuk meg,
fogadjuk meg,
te is, elvtárs, te is
mondd utánam az esküt:
— Míg kínoznak és ölnek,
űznek és csontot törnek,
én is csontot török,
s nem lankadok a harcban,
de akaratot adok,

szívet és erőt és álmat
 és életörömet
 a mérlegre rakok,
 s nem térek ki
 a gonosz sors elől
 a kiirtásig úzve.
 emberyomon a szenvedést,
 míg az egyenlő aratást kívárlák
 a fehérek
 és a sárgák.

Esküdj erre a jóra.
 Veritéket se vért ne sajnálj,
 míg a zsemlék nem lesznek
 a feketéknek is — fehérek,
 és egyenlő lesz az ember,
 mint kis néppel a nagy,
 s keze alatt
 az élet
 új mederben szalad.

Esküdjünk
 a győzelemig-harcra,
 hogy jól harcoljuk,
 a szabadságra,
 melyet ő vívott ki,
 Zrenyanin,
 minden ember s a Párt
 elvtársa és barátja,
 a szabadságra esküdjünk,
 amelyért elesett,

a nehézségek még kaszáló
 gépfegyvere felett,
 az érem előtt,
 melyet
 a föld mellére égetett.
 Rohamozunk!
 — Esküdjünk —
 míg a Párt lobogóját
 nem veszik kézbe
 az összes emberek!

(Fordította: Ács Károly)

FIGYELŐ

Színek és képek az írókongresszusról

Bizonyos, hogy civilemberben az „író” szó hallatára respektus támad. Író — tehát az az ember, aki a könyveket csinálja, aki végeszakadatlan tintafolyóval vagy írógépkattogással valót és mesét papírra vet s amit valóságnak ír le, hitelesen, arról is tudjuk hogy legfeljebb valószínű... alakjaiban az is költött. Mégis, országot, népet, tájat telepít a könyv lapjaira, hőseivel együtt él az olvasó, sorsukon izgul, könnyezik vagy együttkacag velük. Ha jó volt a könyv, annak sorai egy életen át vele maradnak, mint olyan valóság, amely létezik, ha nem is térben vagy időben — sokkal mélyebben, a lelkek mélyén. Ebben a teremtőmunkában van valami nagyszerű és nagyvonalú.

Szerencsére az íróban ez sohasem válik tudatossá; egészséges ösztönével csak a részt méri le, jó regényt, novellát vagy verset akar adni. Ez a bizonyos írói alázat, amikor az alkotó aláveti magát a sajtóteremtette birodalom kemény törvényeinek. Mert az írás fölött mindig ott ül a valószínűség, a hitelesség, a nyelv és esztetika erős törvénye. Nincs is fegyelmezettebb lény az íróembernél, még a legszertelenebb, legfegyelmezetlenebb is, ahhoz hogy ezt a látszólagos szertelenséget és fegyelmezetlenséget művésziileg kihozza, olyan mint az az ember, aki a mások lakomáján aludtjejen él.

Miért mondtam el mindezt bevezetőben? Azért, mert másfélszáz író között résztvettem Jugoszlávia íróinak második kongresszusán és szeretném az íróművészt, alkotásaiban éppen úgy, mint emberileg, közelhozni olvasóinkhoz. Művészetében éppen úgy mint emberileg ahogy a vonatban ül, a kongresszusi széksorokban a felszólalókat hallgatja, beszélget vagy a választás eredményén izgul — amikor nemcsak író, hanem honpolgár, egyesületi tag vagy egyszerű utas, tehát ő a nagyérdemű közönség egyede, a közönségé, amelyhez annyiszor fordul andalító, biztató vagy nevetető szóval.

Zágreb, ez a kultúrált, ápoltságú szép város az ünneplésnek talán kevés külső jelével, de annál több belső tartalmával és szívmelegével fogadta a betű követőit. Mert elindultak a fővárosból, Beográdból, a szlovén hegyek közül, Makedónia nagy völgykatlanából, a Vajdaság rónáiról, az erdős-bércecs Boszniából, Crna Gora fekete hegyei közül... elindultak vonaton, autóbuzson vagy hajón, vitte őket a jármű erre a kongresszusra — a zágrebiek csak innen a szomszéd utcából jöttek, a vendéglátó házigazda kedvességével — elindultak mind követségbe.

Kis koffer volt mindegyiknél, ezt mindenki láthatta, de velük volt egy másik nagy láthatatlan bőrönd is: mindazzal, amit népeink álmodnak, akarnak, átéltek, amire vágyódnak, mert ők ennek letéteményesei, kifejezői. Sokan egész hosszú életük nagy tapasztalatait gyömöszölték ebbe a nagybőröndbe, a régi polgári irodalom időszerűtlenné vált attribútumait, de egyben ugyanannak a korszaknak mesterségbeli rutinját — mások, fiatalok, frissen és ropogósan, talán még szegényesebb szellemi ruházatban, de célrallendülőbb akarattal jöttek ide közénk, szavukat hallatni és tanítani, hallgatni és tanulni.

A kongresszus fogalma általában ezres nagy tömegek áramlásához tapad. Az írók kevesen voltak csak, másfélszázan — az egész írószövetségnek nincs több mint 250 tagja. Mégis ugyanolyan lesz a köztük elhangzott szó súlya vagy még nagyobb, hiszen őket olvasók ezrei, tízezrei, százezrei kísérték el.

A zenei főiskola, a Glazbeni Zavod nagytermében tizenhét reflektor és nyolc óriás Jupiter-lámpa öntötte a fényt. Onnan tudom ilyen pontosan, hogy az egyik szünetben megszámláltam a világítótesteket. A filmeseknek és fényképezőknek szólt a nagy fényesség, ők kattogtatták és pergették gépeiket, olyan tüzes lendülettel, hogy az elnöklő Ivo Andrics mosolyogva figyelmeztette őket: talán hagynának kevés helyet és teret a felszólalónak is, végtére ebben a pillanatban ő a főszereplő...

A karzaton izgatott közönség mutogatott és találgatta: ki kicsoda. Mert furcsa dolog az író népszerűsége: műveiből árad. Nevét műveiből szavalják és ismerik — fizikai népszerűsége soha nem közelítheti meg azt a másik popularitást — mégis vannak, akik a lélek külső porhüvelyére is kíváncsiak. Nevek röpködtek a levegőben: Ivo Andrics... Krlezsa... Csopics... Petrovics Velyko... nézd ott: Bihaly-Mérin...

Jovan Popovicot és a szlovének nagy íróját, Prezsihov Vorancot hiába keresték a kíváncsiak: mindketten betegek, súlyos betegek és nem jöhettek el.

Bécsületére szóljon a zágrebi közönségnek, hogy nem élt azzal a tolakodó, levetkőztető kíváncsisággal, autogrammrohammal és arcbabámulással, ami a polgári társadalomban az ilyen írói megjelenések talán hiúságot legyező, de mindenképpen kellemetlen velejárója. A külső megjelenés kíváncsiság-ingere a régi társadalomban furcsa sznobizmust szült és magát az írókat is pózba kényszerítette... nem, ennek nyoma sem volt. A karzat, amikor megtudta, ki kicsoda elült, elhallgatott és attól kezdve inkább a szavakat figyelte. Legfeljebb Branko Csopicsot a gyerekek kedvencét és nagy meseíróját kerülgették és kísérgették az odakint váró kis pionírok...

Zömök, szélesvállú ember áll a reflektorok és óriáslámpák kereszt-tüzeiben, berreg a filmszalag. Dr. Vladimir Bakarics, a JKP Központi Vezetőségének tagja, a Horvát Népköztársaság miniszterelnöke üdvözlí az írók kongresszusát. Itt a horvát fővárosban egyben ő a vendéglátó, házigazda és így többszörös szerepében intézi szavait a megjelen-tekhez

„Az írók szerepe — mondja — mindig az igazság feltárása volt és az, hogy ezzel az igazsággal töltsék a tömegeket, lendületet adva a további előhaladáshoz és fejlődéshez.”

Precíz és kerek mondatok, amelyekből kinő a további értelem: a szocialista ország írójának összeletti, sokrétű feladata. A legfelsőbb fórum, a Párt üzenetét közvetíti az ország íróihoz, akiket végül mint a horvát főváros vendégeit üdvözli.

Az ünnepi külsőség pillanatai elmúltak, a munka megindulhat.

*

A kongresszus anyaga olyan volt, mint egy nagy festmény, amelynek körvonalait úgy hozták össze, sokan: az elhangzott referátumok és a sok hozzászólás szerves egészbe fonódott. A sok referátum taxatív felsorolást éppen úgy adott — a megjelent művek felsorolását és az írók értékelését — mint ahogy elmélet is kikelt a beszámolókból. Pozitív és negatív elemeket tártak fel: miben jár helyes úton az irodalom és melyek a gyengéi? A dekadenciát és formalizmust, ezt a két nagy kórságot már levetették írónk, de a nyomok még elvéve fellelhetők. Azon kell lennünk, hogy ezek a nyomok is eltűnjenek. Szocialista realista irodalmat akarunk, a valóság igazi ábrázolását, tele emberi elemekkel, emberi valósággal, nem hiányozhat a természet sem, a szerelem sem ebből a teljes emberi valóságból. Mert a valóság ábrázolása körül újabb hibába estünk: tematikai szűkkörűség, sematikus és sokszor a valószínűtlenségig terjedő emberábrázolás — ezek az új betegség tünetei. A forma és tartalom egységét még nem sikerült maradéktalanul megvalósítanunk. Drámáinkban, hogy csak egy példát mondjunk, még mindig a strindbergi-ibseni szobalevegő és párbeszéd dominál, holott életünk már régen elhagyta ezeket a szűk kereteket — kivonult a gyárakba, munkahelyekre, gyűléstermekbe, szabadba... Pedig minden kor irodalma csak akkor hiteleserejű, ha színterét oda viszi, ahol a való élet folyik.

Magának a népfelzabardító harcnak feldolgozása sem teljes, nem teljes, mert bár a memoáriróadalom ezen a területen gazdag, kevés az igazi irodalmi eszközökkel megvalósított írás.

A vitához fűzött hozzászólások még csak kimélyítették és a részletekre is kiterjesztették ezeket a leszögezéseket.

Ahogy többen is hangoztatták: igazi munkakongresszus volt ez az első igazi kongresszus, amely végül világos határozatban lefektette és leszögezte az utat, amelyen írónknak haladniuk kell.

*

Sokféle nyelven beszéltek ezen a kongresszuson, szerbül-horvátul, szlovénul, makedónul. Még magyar szó is elhangzott, amikor Lőrinc Péter magyarul köszöntötte az írók összejövetelét. A kisebbségek irodalmáról Mladen Leszkovác adott bőséges referátumot, ezt a beszámolót az egész terem nagy figyelemmel hallgatta. Minden kisebbségűrt irodalmi életét, alkotásait és főkevéseit soravette és rólunk magyarokról beszélt a legkimerítőbben. A vitában Lőrinc Péter kiegészítette ezo-

ket az adatokat és irodalmi alkotásaink és munkánk helyes marxista-leninista értékelését adta. Felvetette a minőség kérdését is és pozitív választ adott. Röviddel utána, Ero Sequi az olasz kisebbség irodalmáról mondott beszámolót és értékelést.

Mindezt talán azért fontos itt elmondani, hogy teljes képét adjuk a kongresszusnak. És azért hogy rámutassunk: hazánkban voltaképpen egyféle irodalom van: a szocialista építőmunka irodalma — más és más nyelven, mégis ugyanaz az irodalom, amely aztán a festvérség és egység szellemében minden népünk valóságának, vágyainak és eszméinek kifejezője.

*

A találkozás az írók között, a négy szemközti találkozás vagy az egyes csoportok találkozása — találkozás az emberrel — inkább fehér asztal mellett folyt le, vagy az Akadémia fogadóestjén, meg a Horvát Népköztársaság prezidiumának fogadóestjén. A makedónak például őszinte ámulattal és elismeréssel néztek ránk, magyarokra, amikor megmutattuk nekik Lőrinc Péter nemrég megjelent könyvét Macedóniáról. És sietve kötöttek megállapodást a róluk szóló könyv makedónnyelvű fordítására . . . Hogyne, mikor minden nép izgalmasan kíváncsi arra, mit tartanak róluk mások!

A csnagóraiak mosolyogva emlegették, hogy ők minden népköztársaságnak adtak író, államférfiút . . . A szlovének fegyelmezett sorai-ban feltűnően sok fiatal volt, ifjúsági és gyermekirodalmunk aránylag a legtöbb képviselőt küldte a kongresszusra. A boszniaiak élen az érdekesfejű Szekender Kulenoviccsal nem tagadhatták meg erős temperamentumukat. A horvátoknál a régi nagyok mellett — mint a már klasszikussá vált Krlezsa, Kolár és a többiek — egész sora vonult fel a fiataloknak, köztük Marjan Matkovics drámairodalmunk egyik legképzettebb bírálója. A Szerb Népköztársaság íróegyesülete küldte a legtöbb delegátust, a nagy nevek sorában ott találtuk Andricot, Velyko Petrovicot, Branko Copicot, Oszkár Davicot, Milan Bogdanovicot, Velibor Gligoricot, Eli Fincit, Bihaly Merin Ottót, Szinisa Paunovicot, Deszanka Makszimovicot . . . ki tudná ugyan mind felsorolni. Vajdaságból Mladen Leszkovac, Zsivojin Boskov, Zsika Miliszavac, Bogdan Csiplics, Bosko Petrovics, Majtényi Mihály és Lőrinc Péter voltak ott.

Ezek mind — egész országrészek írói követői — magukkal hozzák tájukat, a táj emberét, magukban érlelt művészetük sokszínű kivételését, szóval mindazt, ami írásukat vonzóvá és érdekessé teszi — mindazt a sokszínű hozzájárulást, ami egy szocialista ország irodalmának egészét alkotja. Számunkra az a csodálatosan szép, hogy valamenyny nyelvterület, előtárva a maga problémáit, a szocialista építésért folyó harc jegyében irányítja irodalmát, helyesebben: ennek a harcnak jegyében alakul mindenütt az irodalom. Íróinkban még hibáik feltárásánál is le kell szögezni a kétségtelen azonosságot, sőt egységet, bármilyen nyelven írnak. Mindez annak tanúságtétele, hogy az új Jugoszlávia, mint egységes és egészséges test, minden porusában jelzi a szétágazót is, a mindenfelé jelentkező egyforma hatást is. A polgári társadalom nemzeti szűkkeblősége ilyen hatásra nem lenne képes.

A kongresszusi ülések szünetében bolyongás horvát írókkal ebben a régi városban, amelyben az ódonság és modern korszerűség olyan szerencsésen ölelkezik: az ott a dombon, a hegyen a nép múltja és idelent a lapályon a nép mai élete. A Bakách-toronynál felfelé ívelő úton éppen úgy mint a „siklónál” a magasba kanyargó lépcsősorok — ez mind a feudális múlt, a báni-érseki város, a nemesek és papok városa — mialatt lent a lapályon a polgárság készül nemzeti forradalmára. S a szétszórt horvát falvak parasztjai, a nemesi, úri nagybirtokok zselérei kívülről rohamoztak örökké; Matija Gubec óta a falvaknak ez a népe százszor is fellobbantotta az apróbb-nagyobb felkelések tüzeit és ilyenkor azok ott a sárga nagy házakban a hegytetőn, a csuhásak és mentések mindig megremegették . . .

Furcsa ám a népek sorsának alakulása. A „*dividea et impera*”, az oszdd meg és uralkodj elve és gyakorlata világlott mindig itt a hegy körül s mind korszak tudott új elemet belevinni ebbe a jelszóba. Mindig voltak, akik bedőltek a „török áfiumnak és német maszlagnak”. Bármerre lép az ember, a múltba vissza, mindenütt láthatja ennek jeleit, a feudalizmus éppen úgy megtalálta az elvet, mint a kapitalizmus. Nagyon jó tanulság ez. Nemcsak a multra.

Itt az ódon sikátorokban, a Gubec téren tüzes trónra ültették egyszer az igazságot. És azóta százszor elfojtották, máshol és másfelé is. S mégis győzött az emberi igazság. Magját most magunkba hordjuk és magunkban őrizzük minden írói kivetítésnél, minden leírt sornál — elhintjük, hogy erős fává izmosodjon a lelkekben. Az igazság, emberek, népek és nemzetek igazsága.

*

Még egy estébenyúló hosszú ülés . . . Valahol már pecsételik a menetleveleket három nap gyorsan lepereg. Még egyszer teljes fegyverzetében kilép a lelkekből a szó, rezolúciók születnek.

„Íróinknak az időkhöz méltó alkotások megteremtéséhez kell fogni, azon korszak alkotásait kell megteremteniök, amelyben élnek — a korszakát, amelyben népeink a Kommunista Párt és Tito elvtárs vezetésével megteremtik a szocializmust.”

Aztán még egy határozat.

„Nemcsak az embernek, nemcsak a népeknek — a szavaknak is, az emberi gondolatnak is megvan a maguk méltósága . . . Jugoszlávia írói tudatában vannak annak, hogy olyan országban élnek, amely nem követel tőlük egyetlen szót, mely ne lenne a forradalmi igazságok hiteles és igaz kifejezője, egyetlen szót sem, amely ne lenne összhangban tapasztalataikkal és meggyőződésükkel.”

Határozat azok ellen, akik rágalmaznak bennünket, határozat a Tájékoztató Iroda boncainak címére.

És ugyanaz az elszánt akarat, az együttthaladás akarata, a töretlen összetartozás és összeforrottság kinyilvánítása szólalt meg a Tito elvtárshoz és a JKP központi vezetőségéhez intézett táviratban.

... A kongresszus véget ért. De magja ott maradt az írók lelkében, mint eleven tanúbizonyság. És ez a mag kikel a szavakban és írásokban, amelyekkel írónk a szocializmus építését a tömegekben művészetükkel előmozdítják, bemutatják, érzékeltetik. Művészi szavakkal, amellyel népünket az igazi írói alázat fegyverével szolgálják, segítik.

Majtényi Mihály

Az emberi élet tükrözése

Tulajdonképpen nem is hozott új vonalat az írók decemberi kongresszusa. Viszont régi és régismert nagy igazságokra emlékeztetett, amelyeket már-már szinte elfelejtettünk. Mert a gyakorlat erős sodrású folyamába jutva, szinte megfélelgettünk már mindennek megteremtőjéről és alkotójáról, hatalmas szocialista gyakorlatunk képviselőjéről — az emberről. A hús-vér emberről, aki él, emberi életet él és néha bizony kis emberi szobácskájába is visszavonul, de ott is ember és talán, de egész bizonyosan, ott is a jövőt, a jobb jövőt szolgálja. „Semmi emberi sem idegen fölém” — mondta Marx és nem véletlen, hogy Segedin a kritikáról szóló hatalmas beszámolójában főleg Marxra és Leninre, a lenini értelmezésű pártosságra hivatkozott mert egész bizonyos, hogy az aki nem adja, nem tükrözteti az egész embert, minden emberi életvonatkozásában, az belesüpped a gyakorlatiasságba, a praktikizmusba és ezzel erőszakot követ el az emberen. És ezzel természetszerűleg a művészetet is.

Ugyanígy a határozat sem adott valójában semmi olyan újat, amiről már azelőtt is ne lett volna tudomásunk. A maga határozati valójában és lényegében amit adott — elég szűkszavúan, tömören és szárazon adta, a határozatok nyelvén, olyannyira, hogy sokan talán észre sem vesszük benne azokat a tételeket, amelyek az újhangú beszámoló és újhangú vitafelszólalások anyagát tömörítik párszavas feladattá. Talán el is síklunk a határozat egyes tételei fölött és azokat természeteseznek találjuk, anélkül, hogy különösebben elgondolkodnánk fölöttük. Elsíklunk talán az ilyen tételek fölött is: „A kongresszus felhívja az írókat, hogy igazán és mélyen tükrözzék az őket körülvevő valóságot... hogy nyújtsák **művészi képét** a grandiózus alkotómunkának...” Mert hozzászórtunk ahhoz a szóhoz, hogy „művészi” és természetesnek találjuk és nem gondolkodunk el fölötte, hogy nem követtünk-e el bizonyos hibákat ezen a téren, nem gondolkodunk el fölötte, mit is tartunk — oh nem az elmélkedés során, de írói gyakorlatunkban — művészinak, hogy vajjon csakugyan csupán a művészi kritérium volt vezércsillagunk, vagy sok-sok engedményt tettünk útközben a művészietlen gyakorlatiasság követelményeinek.

Egész természetesnek találjuk és nem gondolkodunk el talán mélyebben a másik tétel fölött sem, amely arról szól, hogy mélyítsük el elméleti tudásunkat, hogy tanulmányozzuk a marxizmust-leninizmust. Ter-

mészertesnek találjuk, hiszen annyiszor hangoztattuk már ezt magunk is és annyiszor hallottuk mások szájából, hogy nem is gondolkodunk el előlött, hogy talán-talán csak hangoztattuk ezt a tételt mint hangzatos szöveget, de valójában nem is azt tanulmányoztuk a maga mélységében és igazában, amit marxizmusnak-leninizmusnak, amit marxista-leninista esztétikai alapelveknek nevezünk. Mert lehetséges, hogy mi a magunk gyakorlatiaskodását tartottuk a marxista-leninista művészi igazság tükrözésének és megfeledekeztünk a mélyen emberiről, a marx-lenini fogalmú pártosságról amely Kardely nemrég hallott beszédében ilyen fogalmazást nyert. „A tudomány pártosságáról csupán az emberi megismerés társadalmi, azaz osztálymeghatározottságának értelmében beszélhetünk.” És rögtön e gondolat után: „Ezzel ellentétben azonban a „pártosság” pragmatista (gyakorlatias) felfogásának megalkotói mindazt igazságnak jelentik ki, amiről rövidlátásukban úgy vélik, hogy meghatározott politikai taktikájuk hasznára válhat...” A tudomány csupán a népek használat, de tudjuk, hogy csupán az a tudomány lehet a nép hasznára, amely az igazat fűrkészi, kutatja és adja... „Ha a „társadalmi, azaz osztálymeghatározottságot” szűkös, gyakorlatias rövidlátás váltja fel amely korlátozza az emberi megismerést, úgy abból végzetes következmények származhatnak.”

Mindez persze ugyanúgy áll a művészetre és irodalomra is, mint a tudományra. Itt is az emberen, itt is az életen van a hangsúly. Az igaz, a valóságos emberen, aki emberi életet él és nem papiros az anyaga. Már pedig a marxizmus-leninizmus az igaz ember tükrözését követeli meg, nem pedig a mi gyakorlatias elképzeléseink adását az emberről.

Formalizmusról, idealizmusról beszélünk, formalizmus és idealizmus ellen harcolunk. De materialista felfogásból ered-e az az elképzelés, amelynek vonalán az eszmeiséget és pártosságot eltúlozva csupán forma nélküli, azaz elhanyagolt formájú tartalmat adunk, hogy végső fokon már nem is a valóságot, az embert és alkotását formázzuk, de az eszmét, az ember eszmei tartalmát. De hiszen az eszme már maga is a valóság tükrözése csupán. Ha mi az eszmét öntenők formába, úgy a valóság tükrözésének tükrözését adnók, másodkézből merítenénk csupán. Szóval nem valóságunkat nyujtanók, de a valóság képe szerint igyekeznénk képet alkotni magunknak a valóságról. Fényképről festenénk arcképet, nem pedig a valóságos „nekünk ülő” emberről. Más szóval: az eszmét tartanók elsődlegesnek, holott tudjuk, hogy előbb van az anyag csak azután az eszme. Egész röviden: az idealizmus hibájába esnénk. És ez egyenlő volna az ember elsikkadásával, elsikkasztásával is. Ember nélkül, az élő ember adása nélkül viszont nincs művészet.

És ugyanakkor: marxista elgondolás-e az, hogy csupán az artisztikus, dekadens, beteges, csupán formát adó, virtuóz formát adó, „művészet” ellen harcolunk, hogy csupán ezt az irodalmat tartjuk formalisztikusnak és így művésziellennek. Az ellenkező végletbe hajlás, a csupán tartalom-adás, a forma elhanyagolása nem fut-e, nem fullad-e szintén zsákuccába, nem vis-e szintén egy más-fajtajú formalizmusba

ugyan, de ugyancsak formalizmusba? Elveti-e Marx, elveti-e Lenin a formát? Csak tartalmat követelnek-e az irodalomtól? Semmiesetre sem. Segedinnek igen mély beszámolójában feltétlenül igaza van. „Sokszor megfélekedeznek nálunk arról, hogy a kizárólagos témagond, hogy (az ebből fakadó) elhanyagolása a kifejezés (módjának) szintén dekadens jelenség és pedig igen sajnálatos dekadencia. És nagyon tragikus az, ha az egyik fajtájú dekadencia elleni harc nevében tápláljuk a másfajtájú dekadenciát...” És Lenint idézi, Rozentál szerint, ennek alátámasztására. Ugyanazt a lenini gondolatot, amelyet, mint számos más gondolatot is, már e sorok írója is megtárgyalt a formáról és tartalomról szóló minapi kis tanulmányában. Lenin ugyanis a mensevikek hibájául rója fel, eltévelyedésként ír arról a mensevik elgondolásról, hogy csupán a tartalom a fontos, így a párt programja, nem pedig egyúttal a forma is — a párt szervezete és minősége. Az új tartalomnak, (új programnak) új forma, új típusú pártszervezet felel meg, mondja Lenin, mert a régi típusú pártok szervezetével nem lehet az új programot megvalósítani. És Lenin kitartott a „lényegtelen” forma, az új típusú pártszervezet mellett, amellet, hogy minden párttagtól meg kell követelni az aktivitást... „A forma fejletlensége és álhatatlansága nem engedik meg a tartalom továbbfejlesztésének terén sem a további lépéseket...” Így, gondolja Segedin, a szokvány-kritikák a formalizmus felé sujtottak, de maguk is a formalizmus példái voltak. Mert sablont követeltek meg az íróktól, mert sablonizálták az irodalmat, megfosztva azt az élettől és életességtől, megfosztva azt az embertől és emberitől, „dehumanizálták” az embert és irodalmat. Az embert is sokszor emberietlenítettük, holott a művészet azt követeli meg, hogy a természetet is a magunk képmására alakítsuk át, hogy a természetet is emberiesítsük. Az egész embert kell adnunk, nem akarok most arról külön szólni, de meg kell említenem, hogy nincs ember — szerelem és emberiesített természet nélkül sem, hogy a gyermeki vonások is emberiek és hogy Marx nem vetette el a gyermeket, a naivot sem az emberi skála gazdagságából. „Az ember nem válhat újra gyermekké, hacsak úgy nem, hogy elgyerekesedik. De vajjon nem gyönyörködik-e a gyermeki naivságban és nem szükséges-e, hogy egy magasabb fokon ennek igazságát igyekezzék újratemteni?” Egyszóval, mondja Segedin, bünt követünk el azzal, ha annyira leegyszerűsítjük a művészetet és irodalmat, hogy elszegényesítjük ezáltal az embert és természetszerűleg — alkotásainkat is. Az ember nem klisé, nem elkoptatott gramofónlemez.

Segedin ezzel fejezi be beszámolóját: rajta voltunk, hogy marxista kritikát adjunk, de nem mondhatjuk még el, hogy teljesen elsajátítottuk a materialista esztétika és kritika módszereit. Megszabadultunk a régi dekadens irányú anarhista-szubjektivistikus módszerektől, de feltétlenül szovjetetés alatt is — új hibába estünk, a gyakorlatiasság, a sablonizálás hibájába. Így azután megfélekedtünk az igaz, a helyes értelmezésű pártosságról, amely megköveteli az emberieséget, az éle-

tességet. Amely realista művészetet ad, olyan művészetet, amely a téma, a tartalom és a forma, a kifejezési mód dialektikus egységén alapszik.

Hasonlóképpen tette fel a kérdést Matkovics is, aki a drámáról tartott beszámolót. Egy helyen Dobrolyubovot idézte. „A művészi alkotás nem azért fejez ki eszmét, mert a művész már előzőleg, alkotómunkája közben ezt célul tűzte ki maga elé, hanem azért, mert a valóság tényei hatottak rá, már pedig ezek az eszmék magából a valóságból fakadnak.” Korunk, valóságunk telve van drámai anyaggal, drámaisággal, hiszen az új ember születik meg benne, de — ha a szovjetírókat tekintjük példaképnek, mi is elkövetjük azt a hibát, hogy túlzottan leegyszerűsítjük ezt a drámai anyagot a fehér-fekete megvilágítással és úgynevezett „tárca-dramát” alkotunk, ahelyett, hogy Gorkij szavára hallgatnánk. Matkovics szerint a mi drámaíróink is hasonló hibába estek sok ízben és előfordul, mondotta, hogy Plátó filozófiai párbeszédeiben több a drámai feszültség, életesség, cselekmény, mint a mi egyes színdarabjainkban, amelyekben nem élő emberek, de papirosfigurák mozognak. Így azután nem ritka eset, hogy drámaink nem alkotnak jellemeket, nem alkotnak típusokat sem, nem járulnak hozzá az új ember megalkotásához. Ezt a gondolatot fejezi ki a maga tömör nyelven a határozat is, amikor azt tűzi ki az írók feladatául, hogy az új embert minden életfeltétele és életkörülményei közepette megrajzolja, tudva azt, hogy ezeket a körülményeket az új ember — a saját maga változása közben — állandóan változtatja, alakítja. Így jut el az író, ezen az úton, az új ember megformálásához és tükrözéséhez, így jut el az igaz élet adásához, amely egyre elhal és egyre újra születik körülötte. Mert ezt is a határozat teszi feladatunkká. És így értelmezi és ezeket a gondolatokat tömöríti maga módján a határozat akkor is, amikor arról szól, hogy folytatjuk a harcot a burzsoá dekadencia ellen, amikor arról szól, hogy meg kell valósítanunk a tartalom és forma egységét mint új irodalmunk legfőbb sajátosságát, mint az új, szocialista, eszmei és mélyen művészi irodalom legfőbb sajátosságát. Szól a határozat azután még arról a segítségről is, amelyet ifjúsági íróinknak kell nyújtanunk és feladatunkká teszi — a jövőre gondolás mellett — a múlttal való foglalkozást is. Irodalmi örökségünk helyes megvilágítását is kötelességünké téve.

Azt jelenti-e mindez, hogy talán letérünk az irodalom pártosságának vonaláról? Semmi esetre sem. Csak igyekezzünk helyesen értelmezni az irodalom pártosságának elvét. Marxista-leninista alapon állva igyekezzünk azt értelmezni, nem pedig a pragmatizmus és gyakorlatiasság vonaláról. Így kell érteni Csedomir Minderovicsnak helyzetbeszámolóját is. Minderovics is Leninből indul ki. A „Pártszervezet és pártirodalom”-ból idéz. Arról szól itt Lenin, hogy az irodalom nem lehet egyének, egyesek magánügye, nem lehet független a nagy proletárügytől. Az irodalom is része hát a párt tevékenységének. Viszont, teszi hozzá Lenin, „Az irodalom kétségtelenül a legkevésbé alkalmas a gépies egyenlővételhez, nivelláláshoz, a többség uralmához a kisebbség fölött. Kétségtelen, hogy ezen a téren feltétlen szükség van arra, hogy na-

---

gyobb szabadságot biztosítsunk az egyéni kezdeményezésnek, az egyéni hajlamoknak, a gondolat és képzelet szabadságának, a formának és tartalomnak. „Nem vetjük el hát az irodalom pártosságának követelményét, nem nyitunk utat a burzsoá dekadencia „izmusainak”, de igyekszünk helyesen értelmezni az irodalom pártosságát és egyként harcolunk a régi és az — új formalizmus ellen.

Lőrinc Péter

A kisebbségi irodalmak mai helyzetéről és fejlődéséről a JSzNK-ban

Jugoszlávia íróinak II. Kongresszusán, 1949. december 26-án felolvasott beszámoló

Az a feladatom, hogy — ha csak felületesen is — bemutassam, milyenek voltak a valóságban kisebbségeink feltételei saját külön nemzeti irodalmuk megteremtésére 1941-ig és milyenek ezek a feltételek ma; azután, hogy annyi adattal, amennyivel ma rendelkezünk, megvilágítsam az irodalom terén ma kifejtett erőfeszítéseik tendenciáit és tényleges eredményeit. Ha pedig figyelembe vesszük a kisebbségi irodalmak helyzetének és fejlődési feltételeinek annyira különböző társadalmi és politikai viszonyait ebben a két időszakban, azaz az 1941-ig terjedőben és a felszabadulás utániban, megértjük a köztük levő nagy különbséget is: éppen ellentétek élén épülnek ki ma hazánkban a kisebbségi irodalmak eredményei is, de még nagyobb mértékben fejlődési lehetőségei. A Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság Alkotmányának 13. szakasza azt mondja, hogy »a nemzeti kisebbségek a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaságban kulturális fejlődésük és szabad nyelvhasználatuk jogát élvezik«. Ma mindannyian tudjuk, hogy ez nem pusztá szólam: kisebbségeink kulturális fejlődésének jogát és védelmét a legkiterjedtebb anyagi eszközök biztosítják. (Mi mindent jelent ez nemzeti kisebbségeink kulturális, de irodalmi élete terén is, azt megkísérlem néhány adattal megvilágítani azzal az igyekezettel, hogy túl ne terheljek senkit számokkal. Azonban, hogy helyesen mutassuk be ezeknek az irodalmaknak helyzetét, irodalmi problémáinak súlyát és törekvéseinek minden akadályát, ki kell térnünk a kisebbségek mindegyikének kulturális helyzetére illetve kulturális elmaradottságára is, meg kell említenünk ennek a helyzetnek legalább néhány legáltalánosabb adatát. Egyébként ez egész hazánk művelődési kérdéseinek összetételében, úgy ahogy azokat a háború előttről örököltük, elég összhangban illeszkedik be ennek az állapotnak általános képébe: ezen a téren nincs olyan tény, amely már meglepetésben részesíthetne bennünket. Mindannyian tudjuk, hogy irodalom nem ápolható, népszerűsíthető és fejleszthető irástudatlanok között: az irodalom szükségszerűen megköveteli az olvasók megbízható háttérét; sok kisebbségünk-nél, kisebbségeink többségénél azonban az volt a helyzet, hogy éppen a megbízható olvasóközöniséget nem lehetett biztosítani és hullámszába hozni.

Ha magyarjaink helyzetével foglalkozunk, a következőket kell megállapítani. Nálunk már 1941. előtt, tehát a két háború közötti időszakban is volt irodalmi élet: az intenzív irodalmi élet szüksége ebben az időszakban náluk sokkal élénkebb formában jelentkezett, mint bármely más nemzeti kisebbségnél az akkori Jugoszláviában, az anyagi eszközök, főleg pedig a szervező vállalkozószellem és képesség sem hiányoztak. És akkor, amikor ez az irodalom magán viselte az időszerűség és haladás kétségtelen jelét — és korántsem nélkülözte mindig — állandóan összeütközésbe kellett kerülnie a helyes fejlődését megakadályozó és feladatait fékező problémák sokaságával. Az állami hatóságok állandó gyanakvással fogadták, akkor is amikor a gyanakvásra (az akkori állami szervek részéről) nem volt indokolt ok, a magyar írók nem tudtak közös platformot találni, a szerb írók egyetlen egyszer sem tértek ki magyar társaik

problémáira és sem testületileg sem egyébként nem támogatták a magyarok jószándékait: amennyire én tudom, ebben a két háború közötti időszakban Jovan Popovics volt talán az egyetlen szerb író, aki lapjaikban pillanatnyilag közreműködve, legalább megkísérelte, hogy érintkezési pontot találjon a magyar írókkal. Ezen kívül teljes súlyával felmerült magyarjaink, főleg falusi és tanyai lakosságuk, gyári munkásaik, tehát a falusi és városi proletariátusuk kulturális elmaradottságának kérdése. Ennek a világnak nagy többsége iskolák nélkül, kilátás nélkül arra, hogy valaha is felébred benne a könyv igénye, messze viszsamaradt.

Példának okáért ime, milyen volt az iskolakérdés helyzete magyarjainknál 1938-ban, közvetlenül a háború előtt. Összesen 140 magyar tannyelvű tagozat volt 150 magyar tanítóval; összesen két magyar tannyelvű gimnázium: egy nyolcosztályos és egy négyosztályos; volt egy magyar tanítóképző is. Mindezekbe az elemi, közép és szakiskolákba összesen 7.000 tanuló járt. Azonban kevés volt a magyar tanár, úgy hogy a magyar iskolákban magyarul nem tudó tanároknak is kellett tanítaniok; gyakorlatilag az iskola csak névszerint volt magyar, a valóságban az egy magyar nyelven kívül mindent szerb vagy horvát nyelven tanítottak. Ennek az állapotnak következményei elkerülhetetlenek voltak — és ma is vannak — nagyjérettségit tett magyarok, akik sohasem tanulták a magyar irodalmat, akik nem tudták a magyar helyesírást és lassan elfelejtették irodalmi nyelvüket — körülbelül úgy mint azok a vajdasági szerbek, akik 1914. előtt valahol Ausztria-Magyarországon a noviszádi és karlovci gimnázium védőszárnyain kívül végeztek iskolákat. Közülük kellett a vajdasági magyarok fiatal irodalmának olvasóközönséget toborozni.

Milyen ma a helyzet — teszi majd fel a kérdést valaki. És sietek, hogy új, más számokat helyezzek szembe a fentiekkel. Az egykori 140 magyar tannyelvű tagozat helyett ma 672 ilyen tagozatunk van (és valószínű, hogy ezek az adatok ma már elévültek); 150 tanító helyett ma 523 tanít, a tanárok száma 300; 44 gimnázium működik 240 osztállyal, két tanítóképző van 14 osztállyal, a Tanárképző Főiskolának 50 magyar hallgatója van (köztük 42 ösztöndíjas); van 60 magyar elemi iskolai, 20 algimnáziumi, 4 főgimnáziumi, 2 tanítóképző intézeti igazgató, 12 járási közművelődési oktató. Az egykori 7.000 helyett mai magyar tannyelvű iskoláinkba összesen 40.000 azaz mintegy hatszor több magyar jár. A valóságban pedig ez azt jelenti, hogy ma nincs nálunk magyar, aki ne tanulhatna anyanyelvén; ezt az előnyt nem is mulasztja el senki közülük.

Ezzel kapcsolatosan és az iskolák helyzetével arányosan a kultúrélet más ágazatai is dúsabbak. Az időszaki magyar sajtó nagyon fejlett, fejlettebb mint bármely más kisebbségnél és fejlettebb mint a magyaroknál is bármikor régebben; könyvtáraik számosabbak mint valaha, az olvasók és a kiolvasott könyvek száma évről-évre nagyobb. Ennek az intenzív és zavartalan nemzeti kiélésének képét a kulturális élet összes formái: színházak, népegyetemek, énekkarok, népi táncscsoportok stb. egészítik ki. A magyar nyelven kiadott könyvek száma (tankönyvek nélkül) a következőképpen alakul: 1945-ben 4 könyv 46.000 példányban; 1947-ben 31 könyv 170.000 példányban, 1948-ban 47 könyv 270.000 példányban, 1949-ben 144 könyv 650.000 példányban.

Magyarjaink kulturális és ezzel kapcsolatosan irodalmi élete tehát nagyon intenzív: a JSzNK egyetlen kisebbségének sincs annyi lapja és folyóirata, mint a magyaroknak, egyik könyvkiadói tevékenysége sem olyan lendületes és nem tanúsít olyan emelkedést, mint a magyaroké az utolsó néhány évben. Pillanatnyilag a magyaroknak tizenegy lapjuk és folyóiratuk van: a »MAGYAR SZÓ« napilap, a »HÍD« irodalmi folyóirat, a »7 NAP« hétfőnap, a »DOLGOZÓ NŐ« női folyóirat, az »IFJÚSÁG SZAVA« ifjúsági lap, a »PIONÍRÚJSÁG« pionírlap, a parasztok és mezőgazdasági munkások számára készülő »A FÖLD NÉPE« a »DOLGOZÓK« szakszervezeti hetilap, a »NÉPOKTATÁS« nevelésügyi folyóirat, a »VAJDASÁGI MÉHÉSZET« és »VAJDASÁGI IPARKAMARAI HÍRADÓ« című szaklapok. A kifejezetten szaklapok kivételével mindezek a lapok és folyóiratok, még ha csak időszakonként is, ápolják kissé az irodalmat, mégis a vajdasági magyarok fő irodalmi orgánuma a »HÍD« folyóirat; már ennek analízise is eléggé kidomborítja magyarjaink irodalmi helyzetét és művészi hatótávolságát.

Keletkezésénél fogva a »HÍD« háború előtti folyóirat, még 1934-ben indult meg; a megszállás idején be volt szüntetve, alapítóját és főszerkesztőjét a magyar megszállók megölték. A lap még a régi Jugoszláviában a demokriatikus, antirevizionista és fasisztaellenes törekvések hordozója volt a jugoszláviai magyarok között, a megújulás napjaiban pedig, a felszabadulás után a mai szerkesztőségnek már világosan megjelölt útja volt, amelyen csak tovább kellett haladni, amelyet ki kellett mélyíteni és a megindulás idejéből való egykori eszméket új tartalommal és új tapasztalatokkal kellett kitölteni. A »HÍD« át is vette ezeket a feladatokat.

Az első háborúutáni szám 1945. októberében jelent meg: azóta a lap legalább havi négy ivnyi terjedelemben rendszeresen megjelenik. A közelmúltig (1949. áprilisáig) a folyóiratnak valamivel más jellege volt, mint amelyet irodalmi folyóiratainktól megszoktunk, a szerkesztőség abban a törekvésében, hogy a különféle problémákról tájékoztassa olvasóit, olyan rovatokat ápolt, amelyekben nagy ambícióval ismertette a társadalmi, a pártpolitikai, az irodalmi, a kulturális-közművelődési, a gazdasági és az általános politikai kérdéseket is, tehát nem volt tisztára irodalmi lap. A lapnak ez a hagyománya még a háború előttről maradt meg, amikor magára kellett vállalnia és magára is vállalhatta olvasói sokoldalú tájékoztatásának sokrétű feladatait; ma amikor a magyarok a kiadványok egész sorát kapják, amelyekben sokkal kimerítőbben tárgyalhatók, következetesebben és folyamatszámban kísérhetők a politikai és gazdasági élet legkülönbözőbb kérdései, belátták, a »HÍD« feladata az, hogy elsősorban irodalmi folyóirat legyen és így mindenekelőtt a magyarok életét és kulturmunkáját kísérelje figyelemmel. A »HÍD« ugyanebben az időben a legszélesebb alapú terjeszkedési lehetőséggel rendelkező nagyon élénk, érdekes, tájékoztató és hasznos lap volt, de hasábjain sokkal inkább foglalkoztak általános mint speciális kérdésekkel és az irodalom nem foglalta el terjedelme túlnyomó részét. A szerkesztőség által 1949. március végére összehívott értekezlet a lap munkatársainak, olvasóinak és barátainak széleskörű részvételével a folyóirat jövőndő jellegét és irányát meghatározó irányelvekként a következő határozatokat hozta: a folyóiratnak szorosabb, közvetlenebb kapcsolatokat kell létesítenie a magyar dolgozó tömegekkel és jobban ki kell hangsúlyoznia vajdasági jellegét; szükséges, hogy nagyobb mértékben legyen magyarjaink irodalmi és művelődési orgánuma; mint Vajdaság Kultúregyesületei Szövetsége magyar szakosztályának orgánuma valóban irányítania és szerveznie kell a magyar tömegekkel folytatott kulturmunkát.

A jövőben ebben az irányban fog fejlődni a folyóirat munkájának fő vonala. Hozzá kell fűzni, hogy a folyóirat eddig eleget cselekedett a jugoszláv népek mind idősebb, mind régebbi irodalmának ismertetésére a magyarok között. Valószínű, hogy ezt a jövőben is megteszi. A legutóbbi néhány év alatt régebbi íróink közül Njegost, Branko Radicevicset, Zmajt, Gyura Jaksicsot, Aleksza Santicsot, Szilviye Sztrahimir Kranycsevicsot, Vladimir Nazort, Ivan Goran Kovacsicsot, Anton Askerct, Ivan Cankart, Oton Zsupancsicsot fordították le. Az idősebbek közül a folyóiratban lefordították Jován Popovicset, Deszanka Makszimovicset, Branko Csopicset, Marin Franicsevicsot, Szkender Kulenicset, Misko Kranycet, Tanaszije Mladenovicset, Jure Kastelant, Szlobodan Galogaszát, Grigor Vitez, Gvido Tartalyát, Bogdán Csiplicset. Időről-időre a magyarok részletesebben is írtak a jugoszláv népek történelmében előforduló egyes fontos irodalmi és társadalmi eseményekről: így Veszelin Maszlesáról, Szvetozár Markovicseről, Vuk Karadzicsáról, Ivo Andrics irodalmi munkásságáról. (Mai vagy a legújabb időkből való jelentősebb íróink külön könyvei is sajtó alatt vannak, mégpedig többek között Ivo Andrics, Ivan Cankar, Mirosláv Krlezsa, Jován Popovic válogatott elbeszélései. (Mindegyik írónak külön könyve). Kijelenthetjük, hogy magyarjaink ezen a téren meglehetősen sokat tettek és úgylátjuk, hogy az ilyen tevékenység majd folytatódik és fokozódik. Irodalmaink megismertetésének felelős és szép munkáját a magyar olvasóközönséggel a magyar írók maguk végzik, mint ahogyan maguk is tartják fenn folyóiratjukat; a szerb írók közül Zsivojin Boskov volt az egyetlen, aki Nyegosról szóló értekezését a magyar folyóirat számára írta, az egyetlen támogatás pedig, amit ezen kívül kaptak Sinkó Ervin gyakori közreműködése, ami jelentős mértékben a magyar folyóirat javára vált.

Természetesen azonban, hogy a legutóbbi négy esztendő alatt a magyar írók főtevékenysége nem irányult ebbe az irányba: legfőbb munkájuk az volt, hogy a »HÍD« háború előtti számaiban már megjelölt és népfelzabardító harcunk, valamint hazánk szocializálódásának és iparosításának valóságával kibővített alapokon ápolják az időszerű vajdasági magyar irodalmat. Amit a magyar folyóiratnak és a magyar irodalmi élet szervezőinek el kell ismerni, a következő: bár nem mindig találtak meg a közvetlen és élő kapcsolatot a munkásság és a parasztság legszélesebb rétegeivel, ami egyébként a folyóirat törekvései közé tartozott és tartozik, a folyóirat és általa az egész magyar kiadói tevékenység a JSzNK-ban már mostanig a munkatársak kiterjedt körét gyűjtötte maga köré. Köztük elég sok ismeretlen, különböző érdeklődési körű fiatal. Úgy tűnik, hogy az íróhiány, az a jelenség, amely egyébként egyes más kisebbségi irodalmunkban megfigyelhető, legkevésbé a magyarokat fenyegeti. A kizárólag vagy főleg irodalommal foglalkozók meglehetősen nagy számából kiválik öt író neve és teljesítménye. Ezek Gál László, Laták István, Lőrinc Péter, Majtényi Mihály és Herceg János. Rajtuk kívül természetesen vannak még mások is. Így Debreczeni József, aki azelőtt sem volt ismeretlen név a vajdasági magyar irodalomban és akit forradalmi átalakulásunk dinamikája ismét megszólalásra birt. »TÜNDÖKLŐ TÁJON« című verseskötete most van sajtó alatt. Thurró Lajos és Csépe Imre a fiatalok közé tartoznak. Az előbbi »NAPOS OLDAL« című verseskötetével tett bizonyosságot, hogy nemcsak átérzi, hanem költői formában vissza is tudja tükrözni a szocializmust építő munkásaink problémáit, érzéseit és lelkivilágát. Csépe Imre a bácskai táj festője. »Úzen a föld« című kötete verseiben még fejlődést igénylő de egyúttal fejlődőképes költő szólal meg. Továbbá vannak még kialakulatlan irodalmi arculatúak vagy még a diletantizmus határán járók; így magyarjaink egyik antológiája az elmúlt évben összesen 28 író, költő, elbeszélőt foglalhatott magába. Azonban meglepetésként még ezután is jelentkeznek írók: így a nemrégiben megtartott drámai pályázat felszínre hozta Weigand Józsefet, aki a vajdasági magyarok életéről szóló háromfelvonásos szindarabjával megnyerte az első díjat. Ez annak a jele, hogy magyarjaink irodalmi élete jó úton halad, fejlődik és gazdagodik azáltal, hogy új tehetségeket és ismeretlen írókat fedez fel.

Az általam előbb említett öt magyar író mindegyike Szövetségünk tagja és nem egészen ismeretlen a mi olvasóközönségünk előtt sem, mert műveik töredékei a mi nyelvünkön is megjelentek. Közülük Gál László elnyerte az elmúlt évben Szerbia Népköztársasága kormányának irodalmi díját.

Gál elsősorban költő. Az idén megjelent »57 VERS« című kötete a ma költőjeként állítja elénk: megéneklí alkotmányunkat, köztársaságunkat, Titonkat, munkásaink és parasztjaink nagy erőfeszítéseit, hogy felépítsék sokat szenvedett és rombadöntött hazájukat és szebbé tegyék mint valaha, megéneklí a fasiszta terror korának szenvedéseit, de sokkal inkább a munka és az alkotás örömeit. Patetikus, szónoki hevületű költő, aki élvezí nyelve gazdagságát és pazar zenei hatásait. Az utóbbi időben a novellisztika felé fordul és e téren tehetsége egyik eddig még ismeretlen oldalát tárja fel; olvasható, szellemes, üde prózája elárulja a jó megfigyelő, nagy mesterségbeli tapasztalatokkal rendelkező író.

Magyarjaink Laták Istvánt, mint kifejezetten proletárköltőt és elbeszélőt értékelik a legtöbbre. Termékeny: 1948-ban megjelent »VIHAROS IDŐK VETÉSE« című verseskötete, a napokban pedig eddigi elbeszéléseiből válogatott »ÚJ ÉLET FELÉ« című nagy gyűjteménye hagyta el a sajtót. Latáknak költői érdemei vannak a magyar munkás- és mezőgazdasági proletariátus forradalmasítása terén: ezen a téren a mai magyar írók közül az ő neve a legismertebb és 1928—1941 között megjelent hat könyve is ilyen jellegű. Ismeri a nincstelenség és örökös munka kicsiny világát: a béreseket, a mosónőket, kisvárosaink kültelki szegényeit, ipari központjaink munkástelepeit, a kistisztviselőket, a kis falusi boltosokat. A háború előtt szeretettel és együttérző lírával írta meg szenvedéseiket és megaláztatásaikat, ma büszkén tudósít hazánk jobb jövője kiépítésére kifejített erőfeszítéseikről.

Lőrinc Péter (Löbl Árpád—Zsarko Plamenac) kiterjedt szellemi érdeklődésű, nagyon sokoldalú író: verseket, regényeket, elbeszéléseket, essay-eket, ér-

tekezéseket, ismertetéseket, riportokat ír és mint fordító is tevékeny. Általános vélemény szerint valódi terrénuma az essay és a történelmi tanulmány. 1947-ben könyvet adott ki a kurucokról és most hagyta el a sajtót [Makedóniáról — ahol a háború előtt néhány évig tanároskodott — írt riportsorozata.

Majtényi Mihály elbeszélő. 1948-ban megjelent »MÁJUSFA« című elbeszélés-gyűjteménye. Ő a rövid novella inkább szelíd humorú mint satirikus élő mestere. A kisemberek, a bürokrata kistisztviselő, a kulák, a szolga, az iparos világának apró gondja — ez az igazi területe. Tartozkodó, szívélyes, nem tola-kodó művész. Működésében novelláiban néha kizárólag artistanak tűnik, meglepetésekre is képes, mert bonyolultabb irodalmi kérdésekhez is hozzájárul: most terjedelmes regénytrilógián dolgozik, amelynek két része már elkészült és sajtó alatt van és amelyben a bácskai csatorna motívumán keresztül a vajdasági élet társadalmi és gazdasági keresztmetszetét adja a XVIII. századtól napjainkig; a munkát megelőző kimerítő történelmi tanulmányok lehetővé tették Majtényi számára, hogy megadja művének egy terjedelmes korszak művészi dokumentumának színét és hitelességét és átlépjen vele a jelenbe, a nagy Duna-Tisza-Duna csatorna építésének korába.

Herceg János szintén elbeszélő. A legenyhébb intonációkra is érzékeny művész, a városi kisemberek világának szófukar, precíz, kissé gunyoros és együttérző festője: ezt a világot kitűnően ismeri. És nemcsak magyarjait ismeri, hanem ugyanannyira a szerbeket is mint ahogy jól ismeri a szerb irodalmat és kultúrát is. Műveiben nagy mértékben érezhető a tipikus bácskai ember és világ jelenléte és légköre, kispolgárságunk, ami Herceg igazi tárgyköre. Azonban az írónak a közeljövőben új könyve jelenik meg, amellyel egészen új tárgykörbe lépett: az egykori nagybirtokokon és szállásokon létesült nagy állami birtokról szóló riport és rajz-sorozatában Herceg megírja a munkások, az egykori béresek és mezőgazdasági szolgák életét.

Jugoszlávia kisebbségei többségétől eltérően a vajdasági szlovákoknak már régen, sokkal előbb mint sok másnak, fejlett kultúréletük és figyelmet keltő irodalmi tevékenységük volt. Kicsiny, de hiteles irodalmuk már a XIX. században magára vonta a figyelmet, századunk elején pedig már néhány olyan érdemes és szűkös viszonyukhoz mérten jelentős irodalmi névvel rendelkeztek, mint Jan Csajak és Gusztav Marsal-Petrovszki. A jó hagyományok később sem szakadtak meg, úgy hogy Vladimir Hurban realista ábrázolásával kimélyítve a vajdasági szlovák falusi élet stúdiumát és fenntartva az éber nemzeti öntudatot, becsülettel folytatta elődei munkáját. Azonban már ifjú Jan Csajak, aki a két háború között dolgozott, nem volt képes fenntartani ősei és elődei magas mértékét és utána a vajdasági szlovákok irodalmának nem volt sok szerencséje. Juraj Mucsaj, az ifjú költő 1945. elején fiatalon meghalt Charkovban és a nemzedékéhez fűzött reményeket nem igazolta teljesen sem Pavel Szabo Bohus, sem a beográdi katonai akadémia végzett növendéke, Samo Malyah Petrovszki, aki a szlovák partizánharcokban elesett. A szlovák irodalom ma elég gyengén áll, gyengébben, mint az várható volt, ha figyelembe vesszük korábbi eredményeit és első spontán lépéseit; ez az esés még szembetűnőbb, ha figyelembe vesszük, hogy a vajdasági szlovák irodalomnak értékes képviselői voltak nemcsak az elbeszélés, hanem a dráma- és a regényirodalom terén is. Mégis a szlovákok között is van ma néhány fiatal író, de akár azért, mert egyikük sem szentelte magát teljesen az irodalomnak, akár azért mert többségük még túlfiatal, eddig még nem tettek kifejezett bizonyosságot írói mivoltukról. Szlovákjaink ezen írói Martin Toman — Bapatszki, Pavel Mucsaj, Jan Kopcsok, Andrej Ferko és Ana Malyah. A mai szlovák irodalmi munkások megszervezték a szlovák írók és publicisták klubját is azzal a feladattal, hogy elméleti előadások, a klasszikusok olvasása és analízise, saját munkájuk bírálata és a szlovák falvakban rendezendő irodalmi estek által magasabb színvonalra emelje a szlovák irodalmi alkotást és hozzá kapcsolja közönségét az állami élet és építőmunka időszerű kérdéseihez. A mai szlovák sajtóból különösen ki kell emelni a »HLAS LUDU« (A nép hangja) című szlovák politikai lapot, amely ma a vajdasági szlovák politikai, gazdasági és kulturális élet legélénkebb áttekintését nyújtja. Szlovákjaink irodalmi folyóirata a »NOVI ZSIVOT«, amely társadalmi és kulturális kérdésekkel foglalkozik, a

munkatársak széles körének hiánya miatt elég rendetlenül jelenik meg. Dicséretre méltó a folyóiratnak az a törekvése, hogy maga köré gyűjtse a fiatal irodalmi erőket és ezen, a ma egyedül lehetséges úton áthidalja és megoldja azt a válságot, amelyet ma a szlovákok átélnek abban az erőfeszítésükben, hogy fenntartsák és igazolják elődeiket az irodalomban is (V. ö.: 1. A szlovákok kultúrélete Jugoszláviában, Knyizsevine novine, 1949. március 29; 2. Juraj Szpevak: A vajdasági szlovákok kultúrmunkája. HÍD, 1949. június—júliusi szám, 350—356 oldal; 3. A vajdasági szlovákok irodalmi alkotásainak áttekintése. Letopis Matice Szrpszke, 1949. július—augusztusi szám, 56—71. oldal.)

Valamennyi vajdasági nemzeti kisebbség közül talán a románok tették meg a legnagyobb lépést a haladás iránti törekvésükben; ez irodalmi életük áramlásában is megnyilvánul. Irástudatlan, kizárólag paraszti világ volt ez a közelmúltig; egy lépéssel tovább a multba pásztorok voltak a kárpáti fensíkon; néhány évtizeddel ezelőtt a papokon kívül, akik egyidejűleg felekezeti iskolák tanítói is voltak, egyáltalán nem volt sem jó sem rossz értelmiségük. (Ma középiskoláik, lapjaik, folyóiratjuk van és náluk is megindult a kiadói tevékenység.)

A bánáti románok irodalmi mozgalma a felszabadulás után alakult ki; 1941. előtt nyoma sem volt náluk semmilyen irodalmi megnyilvánulásnak, irodalmi mozgalmuk kezdeményezői a haladó román értelmiségiek: tanítók, egyetemi hallgatók, diákok, a népfelszabadító háború résztvevői, politikai munkások, internáltak voltak; ma mintegy 15 fiatalember tömörült (parasztlak is vannak közöttük; úgy látszik ezzel a jelenséggel még csak a magyaroknál találkozunk).

Irodalmi kiadványaik közül elsőnek a »LIBERTATEA« népfrontlap »LIBERTATEA LITERARA« (Irodalmi szabadság) című havi irodalmi melléklete jelent meg 1946. áprilisában. A bánáti románok ezen első irodalmi kiadványát munkatársai már 1947. elején átalakították a »LUMINA 1947« (Világosság 1947) című kis havi folyóirattá, amely 1947. egész folyamán megjelent. Fél évi megszakítás után Vajdaság Kultúregyesületei Szövetsége román szakosztályának orgánumaként megjelenik a terjedelmesebb és témakörében gazdagabb »LUMINA« (Világosság) című folyóirat. A folyóiraton kívül meg kell még emlékeznünk a »BUCURIA PIONIRELOR« (Pionírok öröme) című köthetenként megjelenő lapról, amelyben a fiatal román írók megjelentetik a gyermekeknek szánt irodalmi műveiket. Az 1917-ben megjelent »Román középiskolai irodalmi körök almanahja« a legifjabbak rokonszenves irodalmi manifesztációja volt, de minden látható ok nélkül beszüntette megjelenését; ma, amikor a vrsaci román középiskolákon kívül a nagyobb falvakban még néhány román gimnázium is működik ez az almanah jelentős szerepet tölthetne be az irodalmi munkásság népszerűsítésében a jövőendő román értelmiség ifjúsága körében.

A fiatal román írók legnagyobb része költéssel foglalkozik. Mindannyiukat a szocialista jelen iránti lelkes, kissé naívan idealizáló állásfoglalás jellemzi. Verseiknek főleg közvetlenül a politikai eseményekhez, a forradalmi változásokhoz és az országépítés nagy akcióihoz riportszerűen kapcsolódó témaköre szűk és egyoldalú, fellelhető náluk az a legkevésbé sem dicséretes törekvés, hogy a népdalok vulgarizációja révén kétféle költészetet teremtsenek: az egyiket — »a népek«, a másikat — »a beavatottaknak«.

A költők közül elsősorban Radu Florát, az »ŰT A NAPPALOKON ÉS ÉJSZAKÁKON ÁT« című versgyűjtemény íróját kell kiemelni. A legtermékenyebb fiatal román költők egyike, már meglehetősen kialakult költői arculattal; bár még nem szabadult meg és nehezen szabadítja fel magát bizonyos modernista modorosságtól, már a ma napig is néhány olyan verset költött, amelyek románjaink irodalmának legnagyobb megvalósulásai közé tartoznak. Jon Marcovicean mindössze néhány verset írt, de költői átélésének mélysége, eredeti és gazdag költői kifejezései után ítélve, amelyről ezek a versek tanúskodnak, általános megállapítás szerint ő románjainknak egyik legjobb írója. Florica Stefan még fiatal, de költészetével üde fogékonyságáról és élénk költői invenciójáról tett bizonyosságot. A fiatal román költők közül még Jon Balan és Mihai Avramescu keltettek figyelmet. A népköltészet kereteiben mozgó parasztköltők közül Aurel Pasula tűnik ki bizonyos egyéni irányzattal.

A román prózán mindössze néhány író munkálkodik. A téma leggyakrabban a megszállás és a népfelszabadító háború, a keret rövid elbeszélés, karcolat, töredék. Úgy látszik, hogy a legjelentősebb közülük Jon Marcovicean, akinek »A 956-OS SZÁM MEGSZÓLAL« című, eddig még meg nem jelent tábori naplójának realista részletei a legjobb írás, ami Bánátban a mai napig román nyelven megjelent. Marcovicean mellett meg kell említenünk Aurel Gavrilát, a lírizmusra hajlamos tehetséges elbeszélőt és Paun Brostjant, a falusi élet kitérő ismerőjét.

A dráma terén a románok eddig még nem mutathatnak fel tényleges eredményeket, bár ebben az irányban is történt néhány kísérlet. A gyermekirodalomnak két kiválóbb művelője van: a már említett Florica Stefan és Jon Baian. Kritika még a tájékoztató ismertetés legközönségesebb formájában sem létezik. Az irodalmi fordítást és külön a jugoszláv irodalom lefordítását meglehetősen mértékben ápolják. Különösen sikerültek Radu Flora fordításai, aki Nazor, Oszkár Davicsó, Milan Dedinac, Dusan Kosztics, Marin Franicsevics és mások műveiből fordított.

A legutóbbi négy esztendő alatt a román írók is számos irodalmi estet rendeztek Vrsacon és a környező román falvakban; meglátogatták a Samac-szara-jevói ifjúsági vasútvonalat is.

Legkisebb nemzeti kisebbségünk, a ruszinok mindig nagyon gyengén fejletett kultúréletet éltek; értelmiségük nagyon kisszámú volt, a papokon és néhány tanítón kívül más értelmiségük nem is volt soha. Az Osztrák-Magyar Monarchia nem gondoskodott a ruszinok kultúréletének fejlődéséről, hanem ellenkezőleg, a magyarosítás kénye-kedvének engedte át őket 1899-ig, helyenkint egész 1918-ig is felekezeti iskoláik voltak. Ezekben az iskolákban a ruszin népi nyelvet és a ciril írást nagyon súlyos feltételek mellett ápták. Az iskolák államosítása után, a XIX. század végén magyar lett az iskolák tanyelve és ettől kezdve — szerencsére nagyobb sikerek nélkül — bevezették a ruszinok módszeres elmagyarosítását. 1918 után a ruszinok gyökeres gazdasági, nemzeti és politikai reformokat vártak az új államtól. Azonban a ruszin kisebbség helyzete súlyos volt a régi Jugoszlávia fennállásának egész ideje alatt; bár formálisan bizonyos nemzeti jogokat és kultúrintézményeket kaptak, szabad kultúréletüket és politikai szabadságukat állandóan akadályozták. Csak 1944 után, a nemzeti kérdés helyes megoldása után kezdtek a ruszinok is más, új életet élni. 1942. októberében megalakult a Ruszka Matica (Ruska Matka) azzal a feladattal, hogy irányítsa a ruszinok között végzett kulturális-közművelődési munkát és gondoskodjék arról, hogy a ruszinok kulturális színvonala minél gyorsabban emelkedjék. A Ruszka Matica időközben — ugyanazokkal a feladatokkal — Vajdaság Kultúr-egyesületei Szövetsége ruszin szakosztályává alakult át. Megnyitk a ruszin tannyelvű elemi iskolák ezenkívül két algimnázium és egy nem teljes gimnázium is. Akciót folytattak az írástudatlanság gyors felszámolására és mostanáig 75 százalékkal csökkentették az írástudatlanságot a ruszinok között. Kultúréletük is megindult. A ruszinoknak ma igen tevékeny műkedvelő csoportjaik, dalárdáik, zenekaraik, népi táncsoportjaik vannak; előkészületeket tettek múzeum létesítésére is, amelyben a ruszinok vajdasági életére vonatkozó történeti írásokat és más dokumentumokat és tárgyakat gyűjtenek össze letelepedésüktől a mai napig. Minden ruszin faluban megnyitk az olvasókörök és könyvtárak, ezek állandóan terebélyesednek és erősödnek. Ruszinjainknak még nincs irodalmi életük. »RUSKE SLOVO« című lapjuk minden irodalmi melléklet nélküli újság. Rajta kívül a »PIONIRSKA ZAHRAKKA« című pionírlap jelenik meg még ruszin nyelven. Ruszinjainkra ezen a téren még nagy erőfeszítések és feladatok várnak; kétségtelen, hogy megoldásukhoz hozzá is fognak látni. (V. ö.: 1. N. K.: A ruszinok kultúrélete a Vajdaságban. Knyizsevne Novine, 1949. március 8; 2. Gyura Varga: A vajdasági ruszinok kulturális fejlődése, Letopis Matice Szrpszke, 1949. július—augusztusi szám, 72—77. oldal).

Siptárjainknál 1941. előtt nyoma sem volt semmilyen kulturális, még kevésbbé irodalmi életnek. Ma azonban az ő nyelvükön is a lapok egész sora jelenik meg. (Rilindija, Zani i rinis, Buljetini, Ndertues, Bujku i ri, Gazeta e Pio-

nervet, stb.) továbbá a »PERPARMI« (Haladás) című gazdasági-politikai jellegű folyóirat és nemrég jelent meg a »JETA ERE« (Új élet) című irodalmi folyóiratuk immár második száma, amelyben a kezdő siptár írók, a jövődó siptár irodalmárok működnek közre. Hazánkban ez az első siptárnyelvű irodalmi folyóirat. Első száma az előszón kívül számos cikket és eredeti munkát közöl azonkívül egyfelvonásos-, elbeszélés- és verspályázatot hirdet. Kivüle még egy folyóirat, az »AGIMI« (Virradat) jelenik meg a nők számára. Megindult a kiadói tevékenység is. Így megjelent Majakovszkij egyik művének fordítása, Puskin néhány elbeszélése és az év végéig megjelenik a szerb írók válogatott műveinek kötete és Solohov »ÚJ BARÁZDÁT SZÁNT AZ EKE« című regénye. Megkezdtek a siptárnyelvű színházi könyvtár kiadását is, ami lényegesen megkönnyíti a műkedvelőcsoportok és a Tartományi Siptár Színház munkáját. A Sorozat első könyveként Ivan Cankar »JERNEJ A SZOLGA« című műve jelent meg és a közeljövőben hagyja el a sajtót Nusics: »GYANUS SZEMÉLY« és »HATALOM« valamint Kocsics: »BORZ A BÍRÓ ELŐTT« című műve. Különösen élénk kiadói tevékenységet fejtenek ki a siptárok a marxista-leninista és más politikai irodalom, továbbá a pedagógiai és iskolai irodalom terén. Lefordították és kiadták legkiemelkedőbb párt- és államvezetőink legfontosabb beszámolóit és beszédeit: nagy érdeklődés nyilvánul meg Dimitrije Tucovic »SZERBIA ÉS ALBÁNIA« című műve iránt, amelyet szintén lefordítottak siptár nyelvre.

A mai siptár írók közül leginkább Ramiz Keljendi tűnik ki. (V. ö.: Knyizsevine Novine, 1949. július 12; Ramiz Keljendi: A siptár nyelvű kiadói tevékenység, Knyizsevine Novine, 1949. december 13).

Makedóniában a felszabadulás a török kisebbséget nagyon alacsony kultúr-színvonalon találta. A törökök azonban a szabad élet legutóbbi öt esztendeje alatt a művelődés terén jelentős eredményeket értek el. A törököknek ma 104 elemi iskolájuk, 5 hétosztályú iskolájuk és a nem teljes gimnáziumokban több tagozatuk van; 1949-ben több mint 10.000 török gyerek járt az elemi iskolákba és alginmáziumokba és 165 tanítójuk van a munkások, a parasztok és az értelmiség köréből. A felszabadulás óta több pedagógiai tanfolyamot rendeztek a török tanítók számára, köztük egy egyévest, amelyeknek több mint 200 résztvevőjük volt. A szkopyei egyetemen és a JSzNK többi főiskoláin ma már a török kisebbséghez tartozó egyetemi hallgatók is vannak. Jelentősek az irástudatlanság leküzdése terén elért eredmények is. 1944-ben 98.000 irástudatlan volt a törökök között, ezt a számot máig több mint húszezerrel csökkentették. Ma 15 kultúregyesület működik a törökök között; főleg színecsoportjaik és dalárdáik tevékenyek. Kiadói tevékenységük is megindult és ennek keretében a makedóniai törökök egyre élénkülő irodalmi munkásságot fejtenek ki. Így például tízezerrel nyomták a török ABC-ke, az olvasókönyveket az elemi iskolák valamennyi osztálya számára és más tankönyveket; eddig összesen több mint 80.000 könyv jelent meg török nyelven. Időszaki sajtójuk is van: a »BIRLIK« című lap havonta háromszor jelenik meg 4.800 példányban, nemrég jelent meg a »JENI KADIN« című kéthavonként megjelenő folyóirat harmadik száma a török kisebbség asszonyai számára; török nyelven jelenik meg a »8 MART« című lap, a »PIONIRSKI VESNIK« pedig török nyelvű mellékletet közöl a török pionirok számára. A kultúrelét ilyen feltételei közepette törökjeinknél már az irodalmi munka is jelentkezik. [Makedónia mai török írói közül leginkább Mustafa Karahasan tűnik ki, akinek »SABAN-HODZSA« című színműve leleplezi egy reakciós hodza és Bilil-aga falusi kulák spekuláns káros üzemeit, A török irodalmi élet egyébként riportokban mutatja be a fiatal török nők új életét a szkopyei alginmáziumokban, foglalkozik a gyarmati népek életével, a török nők háziipari tevékenységével és munkájuk jelentőségével a szocializmus kiépítésével kapcsolatosan. (1. Mustafa Karahasan: A török kisebbség kulturális tevékenysége Makedóniában, Knyizsevine Novine, 1949. július 12; 2. Musafa Karahasan: Jeni Kadin, a török kisebbség asszonyainak folyóirata, Knyizsevine Novine, 1949. november 22).

Szerfelett élénk, érdekes és sokoldalú Jugoszlávia olasz nemzeti kisebbségének kulturális és ezzel együtt irodalmi tevékenysége, »Tito Jugoszláviájában az olaszok elfogadták a szocialista versengés új szellemét« — írja Eros Sequi

a jugoszláviai olaszok kiváló írója. Kulturális téren valamint az egész társadalmi és politikai élet terén biztosították az olasz kisebbség számára ilyenirányú törekvéseik és ideáljaink megvalósításának összes előfeltételeit. A jugoszláviai olaszoknak meg van a sajtójuk, úgy hogy olasz kisebbségünknek ma egész sor lapja van (LA VOCE DEL POPOLO, napilap, VITA GIOVANILI ifjúsági lap, »IL-PIONIERE« pionirlap, »LA VOCE DEL LAVORATORI« szakszervezeti lap, »SCUOLA NUOVA« pedagógiai lap). A jugoszláviai olasz írók irodalmi munkássága szempontjából a legjelentősebb az »ARTE E LAVORO« (Munka és művészet) című revü, amely az idén indult meg. Az olasz írók közül főleg a következők tűnnek ki: Eros Sequi, naplót írt a partizánháborúból, novellista és Simonovics kitűnő olasz fordítója. Továbbá Piero Rismondo, aki a hitleri megszállás előtt Ausztriában, Bécsben élt és néhány drámát írt német nyelven (GRILPARZER, RAIMUND és Sacher-Masochhal együtt a »DAS UNISICHTBARE VOLK« címűt, amely a Hitleri Németországból emigráltak életét viszi színpadra), a felszabadulás után pedig megírta »DIETRO LA MASCHERA« (Álarc alatt) című drámáját amely tárgyát a népfelszabadító háborúból veszi. Először Rovinyban mutatták be 1949. márciusában. Lefordították a mi nyelvünkre is és a zágrébi, zadari valamint dubrovnikai színház műsorára is kitértek. Végül itt van még Oswald Ramous, lírikus, újságíró és kritikus. Nazor, Marin Franciscovics, Jure Kastelan, Branko Csopics, Zdenku Stambuk kitűnő fordítója, aki Perkovics Mirkoval együtt lefordította Nusics »Dr« című vígjátékát. Kivüli irodalommal foglalkozik még Erio Franchi, Sergio Turconi, Pietro Guernini is. Olaszjaink nagy gondot fordítanak irodalmi ifjúságukra is. Irodalmi köröket létesítettek számukra és jutalom pályázatot hirdettek mindennemű irodalmi munkára (V. ö.:) A. Z. Könyvek az olasz kisebbség számára, Knyizsevne Novine, 1948. szeptember 14; 2) Drago Gervais: Az olasz kisebbség írói. Knyizsevne Novine, 1949. november 22; 3) Eros Sequi: Az olasz kisebbség kulturális tevékenységéről, Knyizsevne Novine, 1949. december 20.)

Röpke áttekintésben, pillanatnyilag ez kisebbségeink irodalmi helyzete. Mint látható, a helyzet nem mindenütt egyforma, egyes helyeken csak az első, talán még ügyetlen lépéseket tették meg vagy teszik csak meg, máshol már érett művészi eredmények is vannak. Azonban az a fő, hogy a munka mindenütt megindult, hogy végül megmozdultak azok az erők is, amelyek a közelmúltig halálos álomba merültek. Azok akik egyszer már megindultak a civilizáció és kultúra útján törekvéseikben már nem állíthatók meg, nincs a világon erő, amely megállíthatná őket. Tito Jugoszláviája pedig megkönnyítette kisebbségeink ilyenirányú erőfeszítéseit, felkeltette bennük az ilyen törekvéseket, támogatta és állandóan támogatja megvalósításukat. Nélküle kisebbségeink kulturális és irodalmi élete valószínűleg ugyanazon a ponton lenne, amelyen 1941-ben volt.

Mladen Leszkovác

Lőrinc Péter hozzászólása

Néhány magyar nyelven mondott üdvözlő szó után szerbül folytatta:

Leszkovác Mládennek a kisebbségek irodalmáról szóló beszámoló-jához volna még pár szavam. Leszkovác tenger adattal szolgált a kisebbségek kulturális életéről és fejlődéséről. Megtudtuk, mily ugrásszerűen emelkedett mondjuk az írástudók és az iskolák száma, a színházak és műkedvelők működéséről is értesültünk, a sajtó kipompásodásáról, a kiadói tevékenység kiterjedéséről és sokan talán azt is gondoltuk közben, hogy mindez nagyon tanulságos ugyan, de édeskevés köze van az irodalomhoz, az irodalom fejlődéséhez és irányához, minőségéhez, problémáihoz. Úgy érzem mégis, hogy Leszkovácnak volt igaza. Különösen pedig akkor, ha a kisebbségek irodalmáról van szó. Mert itt feltétlenül meg kell ismerkednünk az irodalmi tevékenység egyik igen fontos feltételével. A közönség megteremtésére gondolok itt általában, vagy, ha a magyar irodalomról van sajátosan szó, már pedig a következőkben csupán a magyar irodalommal és magyar írókkal akarok foglalkozni, akkor az új közönség megteremtésére gondolok. Azt akarom ezzel mondani, hogy magyar viszonylatban feltétlenül volt már azelőtt is irodalmi közönség, de az lényegében különbözött mind tömegében, azaz tömegtelenségében, összetételében, mind milyenségében is a mai közönségtől. A kulturális adatok megismerése megérteti velünk az új közönség megteremtésének módját, már pedig ez az új közönség feltétlenül kihatott az írók és az irodalom kialakítására is, aminthogy a régi, egykori közönség is hatott, ha más irányban is, az akkori írókra és akkori irodalomra.

Ezzel egyúttal azt is megmondtam már, hogy a magyar irodalmi közönség volt már régebben is Vajdaság területén. Volt bizonyos fajtájú irodalom is itt természetesen. De egy jellemző dologra és talán nem is apróságra fel kell hívnom a figyelmet. Az egykori, akkor Magyarországhoz tartozó Vajdaság lebeg szemem előtt, az a helyzet, amely 1918-ig tartott és amely nem kedvezett vajdasági magyar irodalom megteremtésének. Ezzel semmi esetre sem akarom azt mondani, hogy akkoriban nem akadtak volna talán itt írók, hanem azt, hogy ezek az írók kivándoroltak, ha nem is Amerikába a kivándorló néptömegek után, de a központba, Budapestre és ott váltak írókká. Ott éltek, ott írtak, ott adták ki műveiket. Eltekinthetünk ezeknek az íróknak irányától és műveik minőségétől, hiszen voltak közöttük vezérszemélyiségek is, mint teszem, Herceg Ferenc vagy Kosztolányi Dezső, ha természe-

tesen az akkori irányvonalon haladtak is, de mondom, eltekintve ettől, minket most csupán az érdekel, hogy az egykori Magyarországon, magyarországi Vajdaságban voltak ugyan magyar írók, de nem volt magyar irodalom.

A régi Jugoszláviában már fejlődőben volt a vajdasági magyar irodalom. Ez persze tipikusan „kisebbségi” irodalom volt, különösen annak polgári szakaszán. Kisebbségi volt azért is, mert üldöztetésben volt része, de kisebbségi annyiban is, amennyiben kisebbségi érzések szorongatták és alacsonyrendűségi tudata sokszor visszarántotta a földre a felszállni akaró gondolatokat. A polgári irodalom formalisztikus, esztétizáló irodalom volt és nem volt meg hozzá az ereje éppen emiatt, hogy felkeltse a magyarság érdeklődését; végül is belefutott inkább a részvétlenségbe mint az üldöztetésbe. A könyvek, folyóiratok, példányszáma igen kicsiny volt, az íróknak nem volt kapcsolatuk népükkel, ezért futottak is a valóság elől, a problémák elől, ez viszont újból gyarapította a részvétlenséget, lazította a kapcsolatokat. Ez az irodalom nem ismerte el a vajdasági magyarság osztályszerkezetét sem, persze azért, hogy az együttműködést, az osztálybékét, az egyneműséget éreztethesse a sorok között. Éppen ezért más kapocs híján, a magyar egység megteremtése kedvéért, a közös talaj, a helyi színezet, a local couleur kapcsát hirdette. A helyi talaj és színezet — célja lett irodalmunknak. Így sem sikerült közös nevezőre hozni és a valóság „közös” talajára állítani ezt az irodalmat, amely oly keveset adott, hogy művelők maguk is komolyan vitatkoztak arról: van-e egyáltalán vajdasági magyar irodalom.

E polgári irodalommal párhuzamosan kifejlődött egy szocialista irodalom is. Az akkori hatóság ezt a munkásirodalmat még inkább üldözte. Üldözte úgy is mint magyar irodalmat és úgy is mint haladó, mint harcos, mint szocialista irodalmat. Ezért ez az irodalom még kevesebb eredményt, még kevesebb művet mutathat fel. A huszas években egészen 1929-ig, a január 6-iki monarchofasiszta diktatura idejéig a „Szervezett Munkás” körül alakult ki egy írói csoport. A „Szervezett Munkás” a független szakszervezetek közlönye volt, a Párt irányítása alatt állott és mind a lap hasábjain mind irodalmi mellékleteiben és nagyhatású naptáraiban is bőven nyújtott helyet a haladószerű íróknak. Ezek a versek, novellák és egyfelvonásosok voltak oly magas nívón mint a polgári, dekadens irodalom termékei. Jellemző volt erre az irodalomra, hogy harcos tartalmat adtak — expresszionisztikus formában és hogy ez a forma annyira uralkodóvá vált, hogy nem csupán az értelmiségiek, de egyes munkások is átvették. A harmincas években a huszas évek íróiból és újabb írókból egy újabb csoport alakult ki a „Híd” körül. A „hidasoknak” Máyer Ottmár és Pap Pál mutattak irányt. Mayer Ottmárt 1941-ben a magyar fasiszta megszállók végezték ki, Pap Pál pedig, aki JKP KV tagja volt, 1942-ben elesett Sibenik mellett. A Híd 1200 példányban jelent meg, de egy akkori anketáinak adatai szerint 12 ezren olvasták csoportokba verődve. A kiadások már elvetették az expresszionista formát és realizisztikusan írtak.

A mai írói csoport természetesen sokkal nagyobb számú. Távol áll persze főlem, hogy számbeli adatokkal terheljem meg önöket én is.

Nem szándékom, hogy megemlékezzem sajtónkról és kiadói tevékenységünkről és nem fogok sem szerzői estjeinkről, sem nyilvános vitáinkról és könyvkritikáinkról beszélni; pályázataink eredményeiről sem lesz szó. Egyáltalán nem célom a mennyiség ismertetése, habár talán érdekelné önöket például legalább az az egy adat, hogy eltekintve a politikai, marxista, tudományt népszerűsítő, fordítói könyvkiadó tevékenységtől, amely mellesleg igen gazdag volt 1949-ben, csupán ebben az egy esztendőben és csupán vajdasági magyar íróktól 1 regény, 1 színdarab, 3 elbeszélés és riport gyűjtemény, és 4 lírai verskötet jelent meg. Azt akarom ezzel mondani, hogy ez az egy esztendő hozott majd annyit, mint az egész magyar irodalom a polgári Jugoszlávia idején.

Nem lesz több szó mennyiségről, annál inkább természetesen a vajdasági magyar irodalom minőségéről, nivójáról, irányáról, problémáiról.

Egyes elvtársak, íróársaim, megkérdezték: Milyen a vajdasági magyar irodalom színvonala? Ez volt válaszom: A jugoszláviai magyar irodalom feltétlen irodalmi érték. A legtárgyilagosabb irodalmi mértéket alkalmazva is feltétlen irodalmi értékkel állunk szemben. Túl vagyunk már régen azon a fokon, hogy csupán próbálkozásokat, kísérleteket adjunk. Levetettük a gyermekcipőket és elvetettük azt a kisebbségi érzést, hogy mi nem adhatunk nagyobb értéket. Ha műveink szerbül, horvátul, szlovénül jelennének meg, — ott is értéket jelentenének. Mégis, tettem hozzá, hát... szóval, Petőfi nem közöttünk született.

Más kérdést is tettek fel egyes íróársaim. Azt kérdezték: Milyen a vajdasági magyar írók viszonya jugoszláv valóságunkhoz, a jugoszláv hazához? Ezt feleltem: Tudatában vagyunk annak, hogy a Népfelszabadító Harc, népeink szabadságharca, nélkül, népi forradalmunk nélkül, az ott megteremtett testvériség és egység nélkül, a szocializmus kiépítésének irányvonala nélkül, egyszóval Pártunk helyes politikai irányítása nélkül nem teremthetjük volna meg mindazokat a feltételeket, amelyek nélkül nem fejlődhetne kultúránk, nem fejlődhetne irodalmunk. A mi embereink is harcoltak népi szabadságharcunkban és már ezért is a magunk szabadságharcának is tekintjük ezt a harcot, aminthogy a magunkénak tekintjük Pártunkat is, Jugoszlávia Kommunista Pártját és a magunkénak tekintjük, közös hazánknak, a jugoszláv szocialista hazát. Éppen ezért is adunk általános emberi problémákat, a jugoszláv írókkal közös problémákat, természetesen saját magyar nyelvünkön.

A szocialista, általános emberi tartalom természetesen nem jelenti azt, hogy miatta megfeledkezünk saját talajunkról, sajátosságainkról, az itteni élet-adta külön problémákról. Mint már volt szó róla, az egykori polgári, dekadens irodalom, csupán a helyi színezetre fordított gondot. Mi akkoriban határozottan felkeítettük ez ellen, elítéltük ezt, harcoltunk ez ellen az irányzat ellen, mert tudtuk, hogy a local couleur az osztályharc elkenését célozza. Ma tudatában vagyunk annak, hogy eszméink, hogy kultúránk általános emberi jellegűek ugyan, de hogy ugyanakkor a mi talajunkból, a mi életünkéből, a mi problémáinkból sarjadtak és sarjadnak, a mi lelkünkéből fakadnak, belőlünk, akik az itteni nép fiai vagyunk. Éppen ezért az általános emberi tartalom bizonyos sajátos színezetet, bizonyos sajátos árnyalatot, hangszerelést nyer, ha a mi,

lelkünkben lelkedzett, szavainkon hangzanak el. Sajátos feltételek szü-
löttje vagyunk és sajátos, konkrét, adott valóságunkat tükrözzük, fejez-
zük ki. Tudjuk ugyanis, hogy az igazság absztrakt és konkrét egyszer-
mind, általános emberi és időhöz-helyhez kötött egyidőben. Igazságunk
új életünk gyümölcse, az új ember terméke, azé az új emberé, aki itt
szökken szárba. Mégis: ha magunkat, a magunk valóságát adjuk, adjuk
és önmagunkban érezzük egyúttal, az embert általában, az újarcú új
Embert.

Ha végigtekintünk eddigi alkotásainkon, azt mondhatjuk, hogy
egyetlenegy sincs közöttük, amely formalisztikusnak volna nevezhető.
Itt nem csupán az egykori, dekadens, formalizmusra gondolok. Gondolok
az új formalizmusra is, a napi politika jelszavainak megéneklésére,
a sablonosságra, egyebek között. De, és ezt is meg kell látnunk és meg
kell láttatnunk, nincs egyetlenegy olyan alkotásunk sem, amelyben ne
lennének egyes formalisztikus elemek. Mindannyian önmagunkban is
megharcoljuk nagy harcunk a művészi, az adekvát kifejezés lehetősé-
géért. Néha keverednek is ezek a formalisztikus elemek egyes műve-
ken belül is. Hol dekadens maradványok bontják meg a forma és tar-
talom egységét, hol a politikai vonal teszi sematikusá, papírizúvá em-
bereinket, hol meg a kifejezés „egyszeriségéért” küzdünk és egyúttal
a realizmusért. Talán leginkább paraszti és munkás származású, igen
tehetséges, íróink esete volt ez, alkotásuk kezdetén különösképpen,
hogy nem ismerve esetleg még a realizmus mivoltát, mibenlétét össze-
tevesztették azt a naturalizmussal és esetleges, egyszer, véletlenül meg-
élt, lényegtelen, csak egyszer megtörténtet írtak meg a tipikus, a tipi-
kusan egyéni és lényeges helyett. Vannak vagy voltak olyan költőink
és festőink is, akik már a régi Jugoszláviában írtak és festettek és már
akkor megérdemelt hírnévre tettek szert, mint osztályuk tehetséges mű-
vészei és harcosai, de akik a proletársors szenvedései és harcai köze-
pette elfelejtettek — örülni, elfelejtették az örülés — módját. Tisztában
vannak azaz voltak vele, hogy már rég itt van az öröm ideje, a kon-
struktív építés ideje, de csak nehezen tanulják meg — az örülő, örömos
ember adásának módját. Agyukkal örülnek csupán, nem egyúttal ide-
geikkel is és így a mosoly embereik arcán grimasszá torzul vagy szó-
noklattá laposodik az élő ember adása helyett. De ezek is egyre inkább
megtalálják magukban újra a művészt, aki életet és embert alkot.

Számos problémája van még ezeken kívül is természetesen a vaj-
dasági magyar irodalomnak. Egy azonban bizonyos. Bizonyos az, hogy
a már említett problémák sem sajátosan és kizárólagosan a mi magyar
problémáink. Ezek is közösek. Hiszen mindannyian küzdünk, ha talán
nem is teljesen azonos módon, a kifejezés teljességéért, valóságunk
teljes tükrözéséért, az új ember megteremtésének, az új jellemek és
típusok megteremtésének lehetőségéért, az igaz élet adásáért minden
séma és sablon és élettelen szónokiasság nélkül.

És ebben az értelemben mondhatom, hogy tulajdonképpen nincs is
külön vajdasági magyar problémakör, hogy problémáink közösek, hogy
a különbség csupán abban áll, hogy mi ezeket a közös problémákat a
magunk nyelvén, magyar anyanyelvünkön igyekszünk megoldani.

A zágrábi írókongresszus határozata a Tájékoztató Iroda rágalomhadjárataról

Jugoszlávia íróinak második kongresszusa egyöntetűen azon az állásponton van, hogy a szocializmus kiépítése a testvériesen egyesült jugoszláv népek népi forradalmának vívmányai alapján, szétválaszthatatlan kapcsolatban van az igazi proletár nemzetközi szolidaritással, a forradalmi, a szocialista humanizmus erkölcsi tartalmával.

Nem csak az embereknek, nem csak a népeknek, hanem a szavaknak és az emberi gondolatnak is meg van a maga méltósága. Vannak szavak, amelyek az emberiség legnagyobb elméit, legnemesebb szíveit lelkesítették, szavak, amelyeket milliók vére szentelt meg, szavak, amelyeknek fényük van, mert az összes leigázottak és eltaposottak reményeit jelölik meg. Ezekkel a szavakkal visszaélni és megfosztani őket valódi értelmüktől azt jelenti, hogy az emberiséget megfosztják reményeitől, azt jelenti, hogy elveszik magát a harc lelkét, megölik a jövőbe vetett hitet.

Ma tanúi vagyunk annak, hogy a Szovjetszövetség egyes vezetői a Tájékoztató Irodának a többi ország munkásmozgalmában levő többi ügynökével együtt a nemzetköziség, a forradalmi hűség és a szocializmus jelszavaival álcázva magukat, szemérmetlenül elárulják a forradalmi szolidaritást és általában a marxizmust-leninizmust.

Jugoszlávia írói tudatában vannak annak, hogy olyan országban élnek, amely nem követel meg tőlük egyetlen olyan szót sem, amely ne lenne hű az igazsághoz, és a forradalmi szolidaritás nagy eszméinek szelleméhez, egyetlen egy szót sem, amely ne lenne összhangban tapasztalataikkal és meggyőződésükkel. Jugoszlávia írói olyan államban élnek, amely magatartásával, tetteivel és következetességével nap nap után megmutatja és bebizonyítja az egész világnak, hogy a szocializmus nem csak a termelési viszonyok átalakulását jelenti, hanem új erkölcsöt kell jelentenie a nagy és a kis népek közötti viszonyban is.

Mi, Jugoszlávia írói tudatában vagyunk feladataink nagyságának különösen most, amikor tanúi vagyunk az emberi méltóság módszeres megbecstelenítésének a Szovjetszövetség és a neki alárendelt országok bizonyos írói által.

A szocializmus nem ismer el uralkodó és alattvaló országokat. Az SzSzsZR vezetőinek Jugoszlávia elleni mai politikája felfedte a szocialista világ belső ellentmondásait, amelyek további fejlődését veszélyeztetik mindaddig, amíg el nem hártják őket. Vajjon van-e a világ haladó erőinek nagyobb ellensége, az imperialista forradalmi erők tekin-

télyének nagyobb ellensége, vajjon létezik-e a szocializmusnak nagyobb ellensége mint a szocialista erkölcs és a szocializmus hitelének megrontása, amely a Szovjetszövetség kormányának a szocialista Jugoszláviával szemben folytatott mai politikájából következik?

Mi, Jugoszlávia írói, a világ haladó íróihoz fordulunk megfogadva, hogy minden erőnkkel, rendületlenül harcolunk valamennyi sötét erő ellen, amely a népek egyenjogúságának és szabadságának megvalósítását és ezzel az emberi méltóságot veszélyezteti. Az a meggyőződésünk, hogy majd más országok haladó írói is az igazság védelmére kelnek, hogy rettenhetetlenül részt vesznek ebben a harcban nem ismerve el semmilyen más tekintélyt egy, kérlelhetetlen és legfőbb tekintélyen kívül, amelynek neve: igazság.

„Le kell rombolni mindazokat a feltételeket, amelyek az emberből alázatos, szolgálékü és aljas lényt csinálnak” — írta Marx.

Mi, Jugoszlávia írói megfogadjuk, hogy követjük népeink példáját és ebben a ránk erőszakolt harcban kitartunk a teljes győzelemig.

Lenin könyve az irodalomról

Marx-Engels: „Irodalom és művészet”-könyve után a marxista irodalomtörténet, irodalomelmélet és kritika újabb, jelentőségében nem kisebb művét tanulmányozhatják felszabadult dolgozóink, íróink, tudósaink, művészeink és tanáraink.

Lenin a proletárforradalmak és a szocializmus diadalmas előrehaladása korának legnagyobb teoretikusa. Irodalomra és művészetre vonatkozó megjegyzéseiben e korszak társadalmi-gazdasági fejlődéséből következő ideológiai képződményt elemzi és értékeli.

Az imperializmus és proletárforradalom marxizmusának — a leninizmusnak megteremtője, a szocialista humanizmus első tudósítója, nem adott ebben a művében teljes, átfogó és kidolgozott értékelési szempontokat, nem adott irodalomtörténeti vagy művészetelméleti munkát. Cikkeiben, tanulmányaiban, levelezéseiben, jegyzeteiben sűrűn előforduló irodalmi és művészeti vonatkozású anyag gyűjteményét tartalmazza ez a könyv — innen az anyag szemelvényessége, innen gyakran néhány mondatban a lényeg megragadása.

A könyv értékét elsősorban a marxista módszer kiváló alkalmazásának az a példája adja, mellyel Lenin az irodalmi és művészeti jelenségeket elemzi; megállapításai, értékelési szempontjai az irodalmi és művészeti jelenségek objektív törvényszerűségeinek felismeréséhez vezetnek.

Lenin e műve alapján világosan felismerhetjük Lenin viszonyát a művészethez, irodalomhoz, az irodalomelmélet alapvető kérdéseire, cikkei megcáfolják azokat az állításokat, melyek Lenint, mint **csak** gyakorlati embert tüntetik fel, leegyszerűsítve, vulgarizálva, sematizálva Lenin igazi nagyságát. Ez a könyv lényegében a marxista esztetika, irodalomelmélet és irodalomtörténet szempontjainak továbbfejlesztését jelenti: a marxista módszer alkalmazásának kiváló példáját tartalmazza egy meghatározott kor irodalmi anyagának elemzésében. Lenin elméleti és filozófiai megalapozottságának kiváló bizonyítékait láthatjuk itt: a dialektika törvényeinek felismerése az irodalomfejlődés folyamatában, az irodalmi jelenségek marxista meghatározása és kiértékelése — ezek a központi kérdések Lenin e művében. Tanulmányai és megjegyzései Tolsztojról, Hercenről, Bjelinszkiről, Csemisevszkiről, Szaltikov—Scsedrinről, Gorkijról — az orosz irodalomtörténet számára meghatározták a vizsgálat útját és az irodalomtörténet revíziójának szempontjait. Lenin határozta meg az orosz irodalomtörténet periodizációját is.

Lenin tanítása a kultúráról, az elmúlt társadalmi korszakok irodalmi és művészeti örökségének birtokbavételéről a proletariátus által — a szocialista kultúrforradalomról — elvi megalapozását képezi a marxista irodalomszemléletnek és esztetikának, elvi megalapozását jelentette a szocialista művészetnek. Kijelölve és meghatározva a művészet és a társadalom egymáshozvaló viszonyát és a művészet társadalmi szerepét — Lenin fogalmazza meg a Párt szerepét a művészetben, a pártosság kérdését a művészi alkotásokban.

Az irodalom aktív, ható szerepére utal Lenin, amikor az orosz irodalom klasszikussá vált alakjait használja fel egy-egy társadalmi jelenség vagy politikai mozgalom illusztrálására (Szaltikov—Scsedrin, Majakovszki stb.) Az irodalom szerepe nemcsak ábrázolni a valóságot, hanem hatni a társadalomra, elősegíteni a tömeg tudatosodását, elősegíteni a valóság átforgalmazását. — Lenin mutatott rá az irodalmi művek osztályjellegére; minden irodalmi mű egy meghatározott kor osztályviszonyainak terméke és tartalmazza az író állásfoglalását a társadalmi valósággal szemben. Az író, mint a társadalmi valóság aktív, cselekvő részese kapcsolatban van közvetve vagy közvetlenül korának társadalmi harcaival. Éppen ezért az igazán nagy és jelentős írók műveiben a társadalmi ellentmondások irodalmi kifejezése nem véletlen vagy esetleges, hanem a valóságábrázolás következménye.

Az alkotóművész feladata a maga korának leghaladóbb társadalmi mozgalomának szolgálatában, az emberiség haladásának ügyét elősegíteni. Hogyan viszonyul az író a társadalmi haladás kérdése hez, elősegíti vagy hátráltatja a fejlődést, nem egyéni kérdés, hanem társadalmi kérdés és végső fokon pártkérdés. Lenin kimutatja a burzsoá irodalom és művészet „látszatszabadságának” gyökereit, jellegét és megadja a művészet pártosságának a meghatározását.

A művészek és írók állandó nevelése, az írók és művészek anyagi ellátásával való törődés, az alkotási lehetőségek tárgyi feltételeinek a megteremtése — ezek a kérdések Lenin megválaszolásában érvényesek maradnak mindazokban az országokban, melyekben a munkásosztály a Párt vezetése alatt uralomra jutott.

„Távol állunk attól a gondolattól, hogy valamilyen uniformizálást hirdessünk itt és ezt a feladatot néhány rendelettel oldjuk meg. Nem, sematizálásról ezen a téren szó sem lehet!” — írja egyik helyen a fenti kérdéssel kapcsolatban Lenin.

Irodalmi vonatkozású tanulmányaiban, jegyzeteiben Lenin kijelölte az irodalmi múlthoz való viszony kérdését is. Kiváló megállapításai az orosz forradalmi gondolat első képviselőiről (Radicssev, Hercen, Csernisevski, Dobrolyubov) — egyúttal elemzése is a forradalmi mozgalom gyengeségeinek és feltárása a forradalmi mozgalom hanyatlásának. Itt mutat rá azokra a társadalmi tényezőkre, melyek létrehozzák a nagy orosz realista irodalmat, mely a realista regények formájában, tartalmi és formai sajátágaiban teljesen elüt az európai népek korabeli irodalmi megnyilatkozásaitól. Kimutatva az orosz forradalmi mozgalmak jellegét — Lenin a proletariátust jelöli ki, mint a leghaladóbb forradalmi gondolat örökösét — egyszer és mindenkorra leszámolva azzal a burzsoá főrekvással, mely a nagy forradalmi örökség kisajátítására, meghamisí-

tására, elferdítésére irányul és az irodalom nagy értékeit a maga szempontjainak megfelelően igyekezik átformálni, elhallgattatni.

Lenin állapítja meg, hogy a nagy haladó gondolkodók, írók és művészek munkái elsősorban a dolgozók millióinak a javát képezik. Mindenfajta kísérlet e gazdag örökség elorzására — neveléses és hiábavaló.

Lenin megállapításaiból világosan megláthatjuk a XX. század, az imperializmus korának művészi és irodalmi sajátosságait és kinövéseit. A társadalmi ellentétek kieleződésének korszakában mindinkább világos lesz az emberiség többsége előtt, hogy csupán szocializmus megteremtése jelentheti azt a rendszert, mely az osztályellentéteket, a kapitalista társadalom belső ellentmondásait feloldja. Ezért láthatjuk, hogy az emberiség legnagyobb írói és művészei előtt a szocializmus megteremtése egyetlen helyes megoldását jelenti e kérdésnek. Lenin utal Sinclair, Fabusse példájára, elemzés alá veszi ezek áttejlődését; a polgárság hanyatló korszakának irodalmi és művészi megnyilatkozásait vizsgálva, kimutatja a tartalom és forma terén beálló ellentmondást, eltorzulást, mint az emberi öntudat „atomizálódás”-ának ideológiai megnyilatkozásait.

Ugyanakkor Lenin kimutatja, hogy ez a kor a szocialista forradalmak korszaka is: az irodalom szükségszerűen visszatükrözője a proletariátus harcának. A szocialista realizmus megteremtője — Gorkij, munkásságában az orosz proletariátus forradalmi mozgalmának irodalmi ábrázolásáig jutott el, sőt tovább: az új, felszabadult ember ábrázolásáig. Gorkij műveiben már előttünk áll a fizikai és szellemi elnyomástól és kizsákmányolástól felszabadult ember. Művészetete — a szocialista realizmus — a jövőbe mutat a „társadalmiasított emberiség” felé.

Az új feltételek, melyek a szocialista országokban az irodalom és a művészet felszabadulását biztosítják, elősegítik annak az irodalomnak a megteremtését, melyről Lenin „álmodott”:

„Ez az irodalom szabad lesz, mert a szocializmus eszméje, a dolgozók iránti rokonszenv, nem pedig a haszon és a karriér — mindig új és új erők bevonását eredményezi. Ez az irodalom szabad lesz, mert nem a megcsömörlött hősnőnek, sem a „felső tízezreknek” szolgál, akik unatkoznak és fuldoklanak a hájtól, hanem a dolgozó tömegek millióinak és tízmillióinak, akik az emberiség virágát, erejét és jövőjét jelentik. Ez az irodalom szabad lesz, mely megtermékenyíti az emberiség forradalmi gondolatait a szocialista proletariátus tapasztalataival és munkásságával, mely eredményezni fogja a kölcsönhatást a múlt tapasztalatai (a tudományos szocializmus, mely lezárta a szocializmus fejlődését a kezdetleges, utópisztikus formájától) és a jelen tapasztalatai (a munkás elvtársak jelenlegi harca) között.”

Két gondolatot kell még idéznünk, hogy megismerjük Leninben a következetes forradalmárt az irodalom és a művészet kérdéseinek felvetésében is. Csetkin Klárával folytatott beszélgetésében egyik helyen a következőket mondja:

„A munkásság és a parasztság „teremtette” meg a forradalmat és megvédte a forradalom ügyét, rengeteg vért ontva és megszámlálhatatlan áldozatot hozva. Valóban, munkásságunk és parasztságunk a já-

téknál jóval többet érdemel. Jogot nyert az igazán nagy művészetre. Ezen a talajon kell kifejlődnie a valóban új, nagy kommunista művészetnek, megteremtve azt a formát, mely megfelel a tartalomnak."

A pártosság elvéről szólva, Lenin 1905-ben írta le az alábbi gondolatot:

„Miben áll a pártos irodalom elve? Nemcsak abban, hogy a szocialista proletariátus számára az irodalom nem lehet eszköz egyesek vagy csoportok gazdagodására, de abban is, hogy nem lehet egyéni ügyé, mely független a proletariátus általános ügyétől.

Az irodalom alkotórészét képezi a szervezett, tervszerű, egyesült szociáldemokrata Párt tevékenységének."

Lenin könyvének valódi értékét, jelentőségét akkor ismerjük fel, ha elveit, szempontjait, megállapításait irodalmi életünk jelenségeinek vizsgálatára is kiterjesszük, ha azokat irodalmi életünk kérdéseinek megoldásában alkalmazzuk. Lenin könyve útmutató és iránytadó — alapvető irodalmi kérdéseink elvi meghatározásában.

B. Szabó György

Széljegyzetek vita-estünkről

Szabó György fenti írása alapján tartotta meg előadását Lenin könyvéről azon az irodalmi vitaesten, amelyet íróink és irodalmi életünkkel közvetlenebb kapcsolatban lévő kultúrmunkásaink tartottak meg 1949. december 17-én a Vajdasági Kultúregyesületek Szövetségének Magyar Osztályában. Ez volt a folyóiratunk multkori számában is említett vitaest második előadása. A két előadást pedig sok kérdésre kiterjedő, helyenként mélyretekintő vita követte, amelyben csaknem minden jelenlévő fölszólt, sőt a vitázók nagyobb része két-három ízben is hozzászólt a vita asztalára vetett kérdésekhez. Jegyzetünk csak a legfontosabb kérdésekkel kapcsolatos vitával foglalkozik és távolról se említ meg minden fölszólalást.

A vitában az irodalom pártosságának kérdései váltották ki a legnagyobb érdeklődést, ezen kérdésekhez szóltak hozzá a legtöbben és a fölszólalások idejéből is ezekre jutott a legtöbb. Hogyan érvényesül az irodalom pártosságának elve a vajdasági magyarok irodalmi életében? Helyesen értelmezi és alkalmazza-e a pártosság követelményeit a HID szerkesztősége, mint irodalmi életünk irányító fóruma, vagy meg vannak a szerkesztőség álláspontjaiban és munkájában a rosszul fölfogott pártosság, a bürokratizmus elemei is? Milyen képet nyerünk íróink alkotó munkájáról, magatartásáról és egész ténykedéséről, ha azon tételek szemszögéből vesszük mindezt vizsgálat alá, amiket Lenin állított föl az irodalom pártosságáról? Hol az alkotóművész szabadsága és a szerkesztőség felelőssége közötti határ? — ezek azok a kérdések, amelyek csaknem egész éjjelen át feszült érdeklődésre mozgósították a jelenlévőket.

Malusev Cvefkó szerint íróink alkotásai alapjánvéve megfelelnek azon követelményeknek, amelyek az irodalom pártosságából adódnak. Ma alkotó íróink valamennyien a dolgozó nép oldalán állnak, erőfeszítéseik, alkotómunkájuk összhangban áll azzal a harccal, amit népeink Jugoszlávia Kommunista Pártjának vezetése alatt vívnak. Íróink törekvései összhangban állnak dolgozó népünk törekvéseivel, alkotásaik kisebb, vagy nagyobb mértékben pozitívek, elősegítik embereink még nagyobb mozgósítását a szocialista építőmunkára. Eppen ezért a szerkesztőség túllépi föladatkörét, amikor a leadott kéziratok szövegébe »belejavít«, változtat azon — ha mindjárt a szerző beleegyezésével is teszi mindezt. Ne is említsük milyen végzetes hiba az, ha a szerkesztőség esetleg az író tudta nélkül változtat kézírata szövegén. Arra se nincsen szükség, hogy a szerkesztőség sok javítanivalót ajánljon a szerzőnek, illetőleg arra az álláspontra helyezkedjék, hogy csak abban az esetben közli le a beérkezett kéziratot, ha írója végrehajtja a szerkesztőség által szükségesnek vélt javításokat, amelyek száma néha bizony nem kicsi. Ilyen munkával a szerkesztőség kárt csinál a műben, törli belőle az író egyéni stílusát és más sajátos művészi értékeit, sablonba szorítja az író-embereket, aminek végeredménye csak az lehet, hogy az írók vagy elhallgatnak vagy pedig csak a szerkesztőség szempontjait tartják szem előtt alkotómunkájukban és adnak olyan műveket, amikben csak pusztá jelszavak lesznek, de nem lesz benne az alkotóművész egénisége, egyéni átélése, íze, kifejezőmódja. Ilyen körülmények között az író csak papíralakokat tud adni, de nem húsból-vérből való embereket. Legyen tehát a jövőben kevesebb a rendelés, megrendelésre írás, jöjjön egy komoly fordulat abba az irányba, hogy a beérkezett műveket olyan állapotban közölje folyóiratunk, vagy adja ki könyvkiadásunk, amilyen állapotban azokat megalkotóik átadták. Járjon így el a szerkesztőség még akkor is, ha hibákat talál a műben, vagy

olyan részeket, amelyekkel maga nem egyezik. A kritikát pedig bizza a nyilvánosságra és gondoskodik is a szerkesztőség arról, hogy a nyilvános kritika, főleg folyóiratunk hasábjain, meg is történjen. Mindenképpen fokozni kell a nyilvános kritikát. Amíg egyrészt az írók kifejezés-szabadságát ily módon kiszélesítjük, az íróknak sem szabad megfélemleniük azon kötelességükről, hogy szocialista hazánk életét beható tanulmányok tárgyává tegyék. Nem lehet jó író az, aki nem ismeri azokat az erőket, amelyek hazánk mai társadalmi életét, gazdasági, politikai és erkölcsi létét meghatározzák. Az írók elengedhetetlen kötelessége a tanulás.

Bogdánfi Sándor szintén a nyilvános bírálat mellett szólalt föl. Irodalmi életünkben sajnos nincs egy komoly bírálat, amely alapos vizsgálattal helyesen kiértékelné a megalkotott írásokat és komoly segítséget nyújtana az alkotóművészeknek is, olvasóknak is. A mi íróink munkássága nincs is kiértékelve. Minden oldalról nagyon érezzük a bíráló cikkek hiányát. Komoly irodalmi kritika megteremtésére kell erőfeszítéseket tenni. Ha ez meg lesz, abban az esetben nem kell félni attól, hogy ha hibákkal is jelennek meg egyes írások, kárt tudnának azok okozni az olvasókban, a kritika fölfegyverezné az olvasót a hibákkal szemben. Ilyen munka mellett lehetne igazán tanulni írónak is — olvasónak is. A kéziratba belevetések mindig kárt okoztak a műnek, tökéletlenítették azt. Valóban tökéletesebb munkamódszerre kell áttérni.

Gál László mint elengedhetetlen követelményt emelte ki azt, hogy a műben jusson kifejezésre megalkotójának egyénisége, tehetségének mindazon megnyilvánulásai, amelyek az adott alkotóra jellemzőek, hisz ez önti a műbe az életet, ez adja meg művészi értékét. Ha az írók olyan körülmények közé kerülnek, amelyek gátolják az ilyen kifejezésrejutást, akkor tehetségük nem tud kibontakozni, alkotókészségük ellanyhul. Hangzottatta továbbá, hogy nemcsak ilyen széleskörű összefüggéseket kell szervezni, amelyeket különböző szakágazatokban dolgozó kultúrmunkások vesznek részt. Rendkívül nagy szükség van az alkotó írók külön összefüggéseire is, amelyeken különböző éppén »mesterségbeli« szakkérdéseket vitatnak meg. Az ilyen összefüggések föltétlenül hozzájárulhatnak ahhoz is, hogy íróink munkái jobban megfeleljenek a pártosság követelményeinek.

Weigand József arra mutatott rá, hogy nálunk nemcsak az irodalmi kritika hiányzik. Nem kevésbé érezzük hiányát a színbírálatnak is, a komoly színházi kritikának. Közvetlenül és nap-mind nap érzi ennek hiányát a Magyar Népszínház együttese, de nem vitás, hogy sokat tanulnának műkedvelő színjátszó együttesünk és a színházlátogató közönség is a rendszeres, elvszerű színbírálattól. Sajnálatlaltal emlékezett meg Weigand arról, hogy az erők szétforgácsolása folytán bezűntette megjelenését a »Színpad«, a Magyar Népszínház szakszervezeti csoportja kiadásában megindult színházi lap. Indítványozta erőfeszítések és intézkedések megtételét nemcsak arra, hogy meginduljon nálunk a rendszeres színbírálat, mint nélkülözhetetlen tartozéka irodalmi életünknek, hanem arra is, hogy vagy a »Színpad« föllevenítésével, vagy más módon tovább folytassuk azt a munkát, amit a »Színpad« megkezdett. Az indítvány megvalósulása kétségtelenül erősítené nemcsak irodalmi életünk, hanem színjátszásunk pártosságát is.

Laták István először is arról beszélt, mennyire pozitív jelenség az, hogy létrejött ez a szabad irodalmi vita-est és különösen nagy fontosságot tulajdonít a kritika és önkritika teljes szabadságának ez összefüggéselünkön. Az ilyen összefüggések jó kiinduló pontjai lehetnek a nyilvános kritikának és hozzásegítenek ahhoz, hogy előbb vagy utóbb megszülessen komoly irodalmi kritikánk is, különösen akkor, ha olyan szabadon fölvethető és megvitatható azokon minden kérdés, mint ezen a vita-esten. Laták leszögezte azt is, hogy az építő kritika ilyen szabad fejlődése a mi szocialista országunkban külön jelentőséggel bír, mert amíg nálunk ez így történik addig a Szovjetszövetségben elfojtják a kritikát-önkritikát. Ami a Szovjetszövetségben a kritika-önkritikával történik az több, mint elhajlás, az egy olyan bürokratikus centralizmus aminek káros hatása aligha fölmérhető. Komoly tények bizonyítják, hogy nálunk nem ilyen irányban halad a fejlődés. Az a kritika és önkritika, amelyben minden hozzászóló szabadon elmondhatja teljes véleményét — ez az a legjobb módszer, amellyel valóban

erősíthetjük irodalmunk pártosságát. — Kifejtette továbbá azon nézetét, hogy a szerző aláírásával közzétett munkáért írója felelős, a szerkesztőbizottság tehát bátran közölje azt. Egyébként helyesli az irodalom pártosságából adódó írőkkel szembeni követelmények erős kihangsúlyozását, de fontosnak tartja azt is, hogy íróink valóban olyan munkafeltételekhez jussanak, amelyek között erőfeszítéseiket nagyobb mértékben tudják az írói alkotómunkára összpontosítani.

Rehák László helyeselte azokat a főlshólalásokat, amelyek az alkotó író által létrehozott sajátosvonású művészi értékek beclése és szorgalmazása mellett elhangzóttak. Másrészt emlékeztetett arra, hogy beérkeznek gyenge, rossz, sőt káros írások is, tehát mégsem lehet a szerkesztőség kritikátlan a beküldött kéziratokkal szemben. A szerkesztőség mégiscsak felelős azért, hogy ne kerüljenek be sajtónkba eszménytelen, kispolgári dekadenciába fulladt, vagy egyenesen reakciós tendenciájú írások, amelyek semmiképpen se felelnek meg azoknak a követelményeknek, amelyeket a szocialista realizmus, mint pártos esztétikai álláspont, alapvetőekként leszögezett. Nem vitás, hogy olyan írások is beérkeznek, amelyek káros hatást váltanának ki az átlagolvasóban. De föltételezzük, hogy komoly, biztoskezü irodalmi kritikánk van, amely figyelmezteti az olvasót a hibákra — de még ebben az esetben is mi értelme lenne formalizmusba fulladt távlatnélküli értéktelen írásokat leközölni? Ha arra is kell szerkesztőségünknek törekednie, hogy a beérkezett kéziratokat változtatás nélkül közölje, mégsem szabad megfélemlkezni arról, hogy felelős folyóiratunk eszmei tisztaságáért, felelős azért, hogy semmilyen leközölt írás kárt ne tegyen az olvasóban és ez olyan szempont, amelyet továbbra is érvényesíteni kell.

Fehér Ferenc azt hangoztatta, hogy irodalmunknak a valóságot kell ábrázolnia, a mai írásoknak a mai valóságot. A mi realitásunkba pedig még beletartoznak a különböző reakciós alakok, a szocialista építés ellenségei is. Lehetetlen követelmény tehát az, hogy akik ma írnak azok csak traktoristákról, diadalmasan főfekelő traktorokról és élmunkásokról írjanak.

Olajos Mihály a szerkesztőség szemszögéből szólt a kérdéshez. Véleménye szerint a főlshólalások legnagyobb része helyénvaló, építő, jól fölrájzolta a kérdést és megjelölte a követendő irányt. Ezzel szemben nem vetett fényt a vita a nálunk gyakorlatilag fönnálló helyzete, nem igen lépte túl az általános alapelvek hangsúlyozásának kereteit. Ebben a vitában nem hangzott el semmi olyan tényekkel alátámasztott megállapítás, amelynek alapján a szerkesztőség ne jelenthetné ki, hogy már eddigi munkájában is az itt kihangsúlyozott elvek érvényesítésére törekedett és alapjában véve érvényesítette is azokat. Nem határozták meg a hozzászólók tüzetesen, pontosan, konkrét esetekről beszélve, melyek azok az elemek szerkesztőségünk munkájában, amelyek fekézték irodalmi életünk fejlődését és amelyeket ki kell vetnünk. Nem látszott meg, mikor, melyik esetben lépte túl a szerkesztőség saját hatáskörét és ezzel szemben mikor engedett ki olyan hibát, amelyet nem lett volna szabad kiengednie. Vitaestünk e fogyatékosága abból származik, hogy a főlshólalók nem említettek neveket, írók neveit, írók munkáját, szerkesztőbizottsági tagok neveit, akik ezt — vagy azt tették ezzel, vagy azzal a kézirattal, így vagy úgy jártak el megnevezett szerzővel szemben. Ezen a vitaesten is megmutatkozott az a fogyatékoság — ami nagyon is érezhető az íróink műveiről és munkásságáról megjelent félig kritikai félig ismertető írásokon is — hogy nem merünk a hiba eleveinjére tapintani, nem merjük nevén nevezni a hibázót, virágyelven beszélünk, ha valaki hibáiról, habár tisztas távolságról is, beszélni vagyunk kénytelenek, óvakodunk attól, hogy fenékg nyúlva kiterítsük valaki hibáit, vagy egyes íróink művének fogyatékoságait. Az elmúlt év folyamán megjelent, illetőleg nyomdába került a vajdasági magyar íróknak vagy nyolc külön könyvet képező műve, beérkeztek olyan könyveknek szánt kéziratok, amelyeket szerkesztőségünk, mint kiadásra nem ajánlhatót visszaküldött, de jóval nagyobb úgy a leközölt, mint közlésre nem megfelelőnek talált kisebb kéziratok száma. Szerkesztőségünk minden kéziratról meghozta álláspontját, nem egy kéziratot javításokat indítványozott, a szerzők sok indítványozott javítást végre is hajtottak — viszont e vitaesten szinte egyetlen egy ilyen konkrét esetről se történt említés. Eppen ezért, ha többen el is mondták, hogy újításokat kell bevezetni szerkesztőségünk és munkatársaink

munkájába, nem határoztuk meg pontosan és kétségetkizáróan mi az, amit meg kell változtatni. Ez semmiképp se jelenti azt, hogy vitaestünk nem volt hasznos és hogy a szerkesztőségnek nincs mi tanúságot levonnia belőle, hogy munkájában nincs mit változtatni, javítani. — Olajos kihangsúlyozta még, hogy akadnak a kéziratokban olyan hibák, amelyeket a szerkesztőség semmiképp se hagyhat meg, köteles indítványozni a szerzőknél kiküszöbölésüket. De, hogy a szerkesztőség ilyen indítványai nem mennek az alkotóművész szabadságának és egyéni kifejezőmódjának rovására, az abból is látható, hogy a szerzők eddig is elfogadták az indítványokat, sőt segítségként fogadták azok legnagyobb részét. Nem állítható tehát, hogy a javítások minden esetben tökéletlenítették a műveket. Olyan álláspontja pedig soha se volt a szerkesztőségnek, hogy nálunk csak traktoristákról és élmunkásokról kell írni, ami a leközölt művekből látható. Az igaz, hogy nem ritka az az eset, amikor a szerkesztőség megrendeli az írást, de ez kikerülhetetlen akkor, ha kevés a beérkezett kézirat. Irodalmi életünk, habár főllendülőben is van, de olyan lendületben még sincs, hogy a »rendelés« nélkül följárlott kéziratok nagy választéka állna a szerkesztőség rendelkezésére folyóiratunk egyes számainak összeállításakor. Ha majd ez bekövetkezik, akkor még komolyabb fordulat állhat be úgy irodalmi életünk pártosságának erősítése, mint az alkotó írói munka megkötő szempontoktól mentesítése felé.

Az irodalmunk pártosságának kérdéséről lefolyt vita zárszavát Szabó György adta. Megállapította, hogy azokban a kérdésekben, amelyekben, amelyeknél ily hosszán elvittünk Lenin minden kétértelműséget kizáróan megfogalmazta a marxista esztétika álláspontját. Idézte is Lenin erre vonatkozó alapeszméit:

... a pártirodalomról van szó és ennek az irodalomnak a párt által történő ellenőrzéséről. Mindenki szabadon, a legcsekélyebb korlátozás nélkül mondhatja és írhatja azt amit óhajt. Azonban minden szabad szervezetnek (eszerint tehát a pártnak is) szintén joga van küzdeni soraiból azon tagjait, akik pártellenes nézetek hirdetése céljából visszaélnék a párt-cégérével. A szólás- és sajtó szabadságának teljesnek kell lennie. Teljesnek kell lennie azonban a szervezkedési szabadságnak is. Kötelességem, a szólásszabadság nevében, megadnom neked a teljes jogot, hogy ordíts, hazudj és kedved szerint írd. Neked azonban, kötelességed, hogy a szabad szervezkedés nevében meghagyd nekem a jogot, hogy olyan emberekkel, akik így vagy úgy beszélnek, társulatot alakítsak, vagy velük, a társulati viszonyt felbontsam... Kétségtelen, hogy az irodalmat lehet legkevesebbé alávetni gépies egyenlítősdinek, egyszintre laposításnak, a többségnek a kisebbség felett gyakorolt uralmának. Kétségtelen, hogy ezen a téren feltétlenül nagyobb szabadságot kell biztosítani az egyéni kezdeményezésnek, egyéni hajlamoknak, nagyobb szabadságot a gondolatnak és a képzeletnek, a formának és a tartalomnak. (Mind ez vitán felül áll, de egyszersmind azt bizonyítja, hogy a proletariátus pártügyének irodalmi részét nem lehet sablonszerűleg azonosítani a proletariátus pártügyének többi részével... Munkána fel tehát, elvtársak! Nehéz és új, de nagy és hálás feladat vár reánk nagyátfogójú, sokoldalú és változatos irodalmi tevékenységet szervezni — szoros és elszakíthatatlan kapcsolatban a szociáldemokrata munkásmozgalommal...

A kérdés egyéb részleteiről szólva Szabó György azon véleményét fejezte ki, hogy ha be is kell állni bizonyos változásnak a HÍD szerkesztési politikájában, a szerkesztőség mégse válhat kritikátlanná a beérkezett kéziratokkal szemben és hogy nem válhat azzá, az Lenin megállapításaiból is kitűnik. Vannak esetek, amikor egyes íróink csupán mennyiségi szempontokból kiindulva olyan munkákat is beküldenek, amelyek színvonala jóval munkásságuk általános színvonala alatt maradt. Másrészt, ha arra törekszünk, hogy minél kevesebb legyen a rendelésre írás, akkor nem elég ha csak a szerkesztőség változtatja meg álláspontját, hisz rendelésre írt munka csak akkor jöhet létre, ha akad aki a megrendelést el fogadja. Van továbbá szintén mennyiségi szempontokból eredő megalkuvásra készség is, amikor egyes szerzők nem védik álláspontjaikat, csak minél több legyen a leközölt írásuk. Komolyan fölvethető tehát egyes szerzők erkölcsi magatartásának kérdése is. Mindezek és nemcsak ezek kikerülhetetlen jelenléte fejlődő irodalmi életünknek, amelyek semmiképp se engedik meg, hogy a leközölt írásokat, ha viselik is szerzőik aláírását, ne érezze magát a szerkeszt-

tőség is felelősnek. A szerkesztőségnek is, munkatársaknak is törekedniök kell arra, hogy mielőbb kiküszöbölődjön irodalmi életünkből mindaz, ami nem odavaló.

A szerkesztőség munkamódszerét olyan irányba kell megváltoztatni, hogy irodalmi életünket jobban átfogva többet hasson az alkotó írókra, találja meg az írókkal való érintkezés minél több formáját, legyen velük állandó kapcsolatban, szervezze egymással való érintkezésüket és minél több kapcsolatukat a néppel. Ha elolvassuk Lenin Gorkijhoz intézett egyik levelét, azt állapíthatjuk meg, hogy Lenin Gorkijra, az alkotó emberre igyekezett hatni és nem a művét javította. Ebből már az a követendő irányelv is adódik a szerkesztőség számára, hogy a beérkezett kéziratokat vagy leközlendőnek, vagy közölhetetlennek tartsa, a belejavításokat, javítási indítványokat pedig szorítsa minimumra.

Szabó is megállapította, hogy irodalmi kritikánk kezdetleges. Eddigi fejlődésének egyik nagy hátrányát abban látja, hogy a mi kritikásaink egyben alkotó írók is és ez a kritika elfogultságához, tárgyiatlanságához vezet, legnagyobb-részt a fogyatékosok kölcsönös elhallgatásához. Kritikánk akkor lesz igazán színvonalas, akkor emelkedik hivatása magaslatára, ha távlatot tud adni az alkotóművészeknek, ha nem szubjektív lesz, hanem a szocialista esztétika alapelveiből adódó mértékekkel méri le alkotó íróink munkáit. Természetesen még jó időbe fog telleni, amíg kritikai munkára hajlamos ifjainkból ilyen színvonalas kritikusok fognak kifejlődni. De a szerkesztőség különböző módon gyorsítani tudja e fejlődést. Rámutatott még Szabó kritikánk azon nem kis és ma még szinte megkezdetlen föladatára is, hogy értékelje át mai szemmel az irodalmi multból ránkmaradt örökséget. Könyvet olvasó embereink tudni akarják mit ér minden multban megjelent magyar könyv.

Lőrinc Péter előadását mindenki helyeselte. A hozzászólók pozitív véleményeket mondtak róla és kiemelték annak fontosságát, hogy íróink saját művészi eszközökkel kifejezve magukat, irodalmi és kulturális szempontokból kiindulva mondják el dolgozó népünk véleményét a szovjet vezetők revízióizmusának különböző megnyilatkozásairól.

Vitaestünkön nem kevés szó esett még kultúrelétünk sok más kérdéséről és kultúrmunkánk több föladatáról is. Ilyenek: mi a tennivaló a fiatal tehetségek fölkarolása terén, hogyan fölkatatni, segíteni őket, mit tegyen a Magyar Osztály zenei szakbizottsága az eredeti magyar népdalok népszerűsítése érdekében, hogyan küszöbölje ki a tömegek dalműsorából az értéktelen szemétszámamendő korcsmai dalokat, meg kell szervezni a népi kultúra termékeinek összegyűjtését, különösen azon vajdasági magyar falvakban, amelyekben ez a kultúra ma még érintetlen stb. Hasonlóképpen szó esett arról is, hogy folyóiratunk, a HÍD jelenjen meg rendszeresebben, minden hónap elején, idejében.

Ha fölmérjük, hogy az 1949. február 5-én megtartott irodalmi vitánk óta ez volt az első irodalmi vitaest, nem vitatható, hogy a december 17-én megtartott vitaest fontos állomása irodalmi életünk fejlődésének és ha nem is mélyítette el gyökerükig a problémákat, mégis azzal a reménnyel biztat, hogy egy újabb nekilendülés elindító eseményévé lesz.

(Szerk.)

„Új élet felé“ Laták novelláskötetéről

Laták István most megjelent, legújabb kötetével foglalkozva (Új élet felé, elbeszélések) elkerülhetetlen, hogy Laták teljes írói oeuvre-jével ne foglalkozzunk, teljes megértéséhez mondanivalóinknak. Nyolcadik könyve ez Latáknak, ebből négy verseskötet volt, négy pedig — a mostanival együtt — prózai írás. Húsz esztendő távlata fekszik az első és az utolsó kötet megjelenése között, ez a két évtized egy küzdő harcos ember életét és sorsát jelenti.

Laták István az író, a betűvető húsz esztendő előtt egy jelszót írt zászlójára, egyetlen szót, hogy: Igazság. Proletárigazság. Megkaparta a fekete bácskai humuszt és meglátta rajta a tüdőt fojtogató porréteget; a városok központjaiban kavargó, szójátékokban szétömlő és aszfaltámulatba esett utánzó-irodalmi helyett nagytívben kikanyarodott a külvárosba, a szegényfertályba és ott felemelgette a házak tetejét, bekukkantott a télen is fűtetlen, vagy kevéstűzű szoba-konyhás lakásokba, ársorgott a falusi gypsyorokon és mint hűséges író-deák lejegyezte az ott hallott szavakat: ekkor írt prózát. Ha meg a költészet hangján szólt, akkor is azok világát érlette magában, az elesettekét, azok hangját vitte verssorokba. Az irodalmi kóborlegénységnek ezekben az éveiben — a szó, hogy kóborlegény, itt nem sértő és nem bántó értelmű, hiszen a proletárigazság maga is kóborsorban róttá nehéz útját — írószágban alig akadt osztályosa, az olvasót is úgy kellett neki magának kipicézni. A polgári írók is csak így uszkáltak, picéztek akkortájt olvasó után — nekik még olvasójuk sem akadt, legfeljebb olyanok akik megvették könyvüket, azok is csak kevesen. Keserű próbálkozás volt. Az itteni tájon az ittszületett betű elhíntése kétszeresen keserű volt, ha ezek a betűk olyasmit tudatosítottak, mint Laták versei és prózája.

Az igazság olyan, mint az erősen befűtött mozdony: feszítgeti a kazánt, a nyílások felé áramlik és ki akar törni mindenáron. Ahol csak szelepet ér, sípol és jajong — ilyen elementáris játék volt az a sok-sok írás, amelyekkel Laták István neve alatt, könyveiben és néhány haladó folyóiratunkban találkozhattunk. Az a makacs kitartás, amellyel Laták, az író a proletárigazság mellé szegődött. híveket és olvasókat szerzett neki az öntudatosabb munkásrétegekben, de még a polgárok körében is; meg kellett érezni írásaiból, hogy a gőz egyre feszül a kazánban, meg kellett érezni még akkor is, ha írásainak egyrésze a cenzor vöröspaljbászának esett áldozatául. Ütemes, szaggatott stílusa, az önvallomás érzésének ereje és hitelessége átsütötte, átégette a »szent« művészi formákat és olyan volt, mintha állandóan vörös zászlót lobogtatna jöltáplált és jólápoltt emberek üvegtáblás, rendben tartott polgárházának ablakai előtt; a szegénysoron viszont füstölgő rőzsetűz volt, amely nemcsak melegít, hanem világít is.

Ezeket az éveket, Laták István korábbi köteteit és írásait nem lehet részekre bontani, egységes egészet alkotnak: meggették szolgálatukat s ha akad korrajzíró, aki bányássza ezt a korszakot — a bácskai magyar proletárok életét — kútforrást meríthet belőlük, levegőt, életet, embereket az akkori korból; az olvasó pedig ha lapozza a még itt-ott fellelhető példányokat leszögezheti: Laták István harcát az elkövetkezett idők teljes mértékben igazolták. S kell-e nagyobb elismerés egy harcos írónak?

*

Az »Új élet felé« Laták István nyolcadik köteté — mint ő maga mondja előszavában — »a szerző háború előtti és felszabadulás utáni elbeszéléseiből

vannak összeválogatva... A háború előtti írások dolgozó népünk kínlódo fénykereső és szabadságvágyó életének anyagából kerekedtek, míg a felszabadulás utáni munkák az alkotó életreeszmlés, a növekvő életkedv és a lobogó munkaláz kifejezői. Így együtt a mult írásai — mint egy sötét háttér — távlatot és mélységet adnak a céltudatosodó mai élet valóságának, fényeinek tükrözéséhez.

Az olvasó dolgát megkönnyíti az ilyen rámutatás — a bírálóra pedig egyenesen rakenyszeríti az olvasás ilyen szempontjait.

A »háttér« — igen a mult háttere, nagy és szép skála Laták művészetében. Mintha tudatosan mindegyik életkorszakából adna valamit: a megrezdülő gyermekkorból, a nagyapák birodalmából az első világháború előtti esztendőkből (Nyári este, Ivan és Ilja). A vásárjelenet is még ennek a ködlő és gomolygó korszaknak kivetítése. »Egy a milliók közül« — hiteleserejű Laták írás — a grandguignoli benne nem visszataszító, csak azt mutatja, hogy az író erősen meg akarta rázni a börtön rácsait. A »Részegesek« a városvég kispolgári elesettjeinek »Saufbrudereit« hozza fel a mélységből. »A mindennapokból« erőshangú önvallomás, talán csak a néhány utánabiggyesztett sor ütökzik ki az egységes hangból. A »Kukac Márton« erősen drámai. A »Viktuska« című írásnak egyetlen »hacsak«-ja oly sokatmondó!

Aztán a sűrített nyomorúság, a szegénység lézengő, tengődő tehetetlensége (Reggel, Gebe). Mesteri a »Nehéz évek« — nem is elbeszélés, regényrészlet — mintha az író lelkében maradt volna az eleje meg a vége: igen testvér, ezt így, sok-sok oldalon, így kellene! Még több oldalon, mind elmondani az élet körüli lézengést. A »Böngészés« megint a nyomor hiteleserejű képe — a széttépett jegyzőkönyv valami megbocsátó szellemet visz az írásba, a harcos Latáknál ez szokatlan. »Meghalt az öreg Buri« a kötet egyik legjobb írása. Realizmust — ez különben Laták majdnem minden írásának erénye — megértő, egyúttaladásra készíti az olvasót. A temetés két jelenete között egy élet, a tudatlan dolgozóé, aki ereje elherdálásával csodákat tett ezen a tájon s kikötött ott, ahol elindult: a tudatlanságnál. Ideálja az eszem-iszom, Mesteri a halottsirató leírása. Van még egy ilyen mesteri írása Latáknak, az öreg tanítóról. Hiányzik belőle az a feszültség, amely az előbbi írást végcselekménye felé hajszolva apró kis drámává is kerekítette. — viszont, alakjellemzésben nagyszerű munka.

Itt meg kell állnom, mert láthatatlan cenzura ereszkedik az írások közé — innen tizenegy elbeszélés évszáma években vagy hatéves szünetet mutat, a második világháború esztendőit. A »Megpróbáltatás« — 1945-ben íródott — még mindig a »háttérhez« tartozik jórészt, csak befejező soraiban mutat a világ magáraeszmelésére. Bizony, ez az írás nagydarab történelmet zár magába: a háború éveit. Alakjára még emlékszünk a közelmúltból, viselkedésük hiteles, kár, hogy az író nem szorított az elbeszélésbe még több drámai erőt. Így a vége kissé elkapkodottnak tűnik. Az »Igazságtevés« a földosztás korából, jó, pozitív írás — befejezésének párbeszéde szép és erős. A »Hajnalodik« egészen különös írás — nem feldolgozásában, inkább témamegválasztásában: az újszülötkeket világrasegítő babaasszonnyal a mult írásaiban csöndes, kifigurázó, hangon foglalkoztak csak, ez a téma sohasem volt elég »szobatiszta« s az írók mindig valami penetráns mellékízt adtak ennek a pályának. Az emberi öntudatot, ennek az életpályának öntudatát szépen melegrehevítette és felizzította Laták, ez a nagyszerű ebben az írásban. »Az üdülőhelyen« egyike azoknak a Laták-írásoknak, amely hűvös, csöndes hangjával, értelmünkhöz szölvá — valóságos kisregény ez is, egész élettörténet — tisztító-tanító jellegű, befejezésében még szép emelkedést is elér a szerző, point hegyez ki. A »Viszontlátás« témájában, feltétlenül a legkiemelkedőbb írása a kötetnek: a razzia szörnyűségeit és vérontásait — a középkori barbárságnak ezt a tipikusan fasiszta változatát érinti az író, mindenesetre egyéni megsterkesztéssel. Nem tudom, használt-e ilyen témájú írásnak hogy ennyire keret-elbeszéléssé tette Laták. Kézenfekvő, kész dráma ez, a képzeletbeli író felolvasása benne a razzia szörnyűségeiről: felesleges. Úgy kellett volna kezdeni, a szörnyűségekkal — a végcselekmény aztán magától adódott volna. Így az olvasó túlságosan felolvasztva, az írás elején kapja meg a point. A »Rövid gyeplőn« — negatív alakoknak ilyen összetekoldásával az író voltaképpen pozitív hatást ér el. »Az alelnök« című elbeszélés-

lésben ismét jelentkezik a háborús visszaemlékezés — a fasiszta örület handabandázásában megvakított ember szörnyű óráit ismerjük meg. Pompás, kész dráma ez azzal a befejezéssel, ahogy a testvériség igyekszik aztán a sebeket letörölni. »A csomag« — különös marktwaini fintor. A kötetből mindenesetre erősen kiüt, — anekdota, nem más. »Örzse néni« a címe annak a kis elbeszélésnek, amelyben Laták ismét látogatást tesz a szegénysoron, 1947-ben; bizony, a bürokrácia útvesztőinek nyomait még érzi a huzavonán, ahogy a szegény asszony dolgát intézi, akkor egyszerre belenyúl egy éles kés a szövevényes szalak közé és elvágja a gordiusi csomót. Nyugdíjat kap az Örzse néni becsületben eltöltött munkás élete után. Az égen valami új csoda jelentkezik: emberszerető, igazságos, szegények pártolója. A népállam. A harcos frón érzik, hogy ellágyul, tisztázza a dolgokat ott a szegénysoron is a közösségi szervezetért agítál, de ez tiszta és erős agitáció, íróhoz méltó. Ahogy Örzse néni kezében táncoltatja a söprűt, a közjó javára, abban van valami naivan szép és költői.

»Barkó bácsival furcsaságok történnek«, ez a címe az utolsóelőtti novellának a kötetben. Kedves írás, voltaképpen emberi dokumentum, annak igazolására, hogy »az öreg azért nem hagyja magát«. Kicsit talán túlkeveset ért meg Barkó bácsi mindabból, ami körülötte történik — az írás 1949-es keletet visel — de elvégre két év előtt is lejátszódhatott. Alakbéli rokonsága a kötet első részében szereplő Buriival feltűnő, csakhogy ő megérte az új korszakot. Szép és kerek, egész írás ez is.

Az Új élet felé — a kötet vezéírása a szocializmusba forduló faluról szól. Mindjárt előljáróban meg kell mondanom, hogy írónknak nincs sok szerencsésük az újjaszülető faluról s a szövetkezetkről szóló írásukkal. Mi az oka ennek? Nyilván, hogy nincs elég közösségük a falusi élettel. Ez még az olyan íróra is áll, mint Laták, aki pedig gyermekkorból sokat átmentett a falusi ízekből-színekből-valóságából. Csodálatos, hogy a régi falut Laták milyen pompásan látta, s az új falu vetítésénél csak a színeket találjuk meg benne, a lényegre előretorodik a hangja. Sablonizál. Pedig érdekes drámái magot kutatott fel s maga az elbeszélés szélesmedrű, biztos kompozíciójú. Mégsem tartom szerencsésnek a maximumos gazda alakját a szövetkezetben — még ha lélektani indokolással meg is alapozta az író. Nem ez a legtipikusabb a mai szövetkezetünkben.

*

A régi Latákban a lázadozás volt a főelem — ez abból a szerepből folyt, amelyet magaravállalt — s mint előljáróban megmondtuk, eredményesen teljesített. Az új idők új feladatokat jelöltek az író számára is és Laták most ezeknek, a feladatokhoz mérten ad írói kivétítést. A harc tovább folyik, a negatív elemek ostromozása nem is hiányzik Latákból. viszont apró megfigyeléseit az építő ember mindennapos életére kell most fokozottan kiterjeszteni, amire mutat is hajlandóságot. Hogy nem elégít, ki nem elég széles az érdeklődési köre. — hiszen az újarú gyári dolgozó megformázását jórészt tőle várjuk — annak oka talán, hogy mennyiségben kevesebbet ad. S még valamit: bátrabban mindazt, ami emberi! Ez nemcsak órá vonatkozik, mindannyiunkra. A gyerek most is gyerek, az asszony most is asszony — az élet most is élet, nem merev forma, hanem hullámzó, alakuló valami, amelynek összes elemei — éppen úgy mint minden korszakban — mélységesen emberiek. S ezt nem azért mondom, mert Latákban nem találom meg — de még többet szeretnék belőle megtalálni mind-ebből.

Befejezésül még csak egyet: ezen a mi szűk nyelvterületünkön az alkotás és a bírálat még nagyon egy konyhán forr. Még nem keltek és nem is kelhetnek ki biztosszemű, biztosítéletű »mérnökök«; olyanok vagyunk, mint a szegény ember, aki sárból házat ver és átmegy a szomszédba hogy megtekintse: hát ott mi készül, mi épült? Valahogy úgy van vele az ember, hogy a szomszédnál látja meg azt, amit maga elmulasztott. Éppen ezért minden bírálat — kicsit önbírálat is. Senki sem áll az ítélet magas Parnasszusán — az őszinteség hiánya azonban baj lenne és inkább rombolna, mint segítene. A mi kritikáink inkább szubjektív hozzájárulást jelentenek, mint objektív tagadást, még akkor is,

ha kifogásolnak. Előbb-utóbb azonban irodalmi sárkunyhóknk helyére palotát szeretnénk építeni vagy mi, vagy az utánunkjövők — s az alapokért mégiscsak mi leszünk felelősek. S itt ebben a kátlanban, ahol a velünk élő testvérnépek szeme függ rajtunk, mi vagyunk azok, írók és bírálók — tehát ugyanazok a személyek — akiknek alkotásukkal és kritikai mértékükkel az eszmét szolgálva egyben a minőséget és a »különbet« is szolgálnunk kell. Ezért ünnep minden könyv megjelenése nálunk — de ünnep minden bírálat megjelenése is.

Majtényi Mihály

„Napos oldal“ Thurzó verseskötetéről

Thurzó Lajos a vajdasági magyar irodalom második nemzedékéhez tartozik, nem éppen koránál, hanem inkább jelentkezésénél fogva. A háború előtt néhány prózai írását tartottuk számon; őszinte beszámolóit a kisvárosi proletár sivár, szürke életéről, az ifjúmunkások keserves helyzetéről, s bár ezek az írások nem annyira művészi igényre, hanem elsősorban tárgyilagosságra törekedtek, mégis szépek voltak, átforrósította őket írójuk hite. Mert Thurzó Lajos a dolgozókról írva, saját sorsáról is helyzetképet adott. Nem kívülről nézte a munkásosztályt, hiszen benne élt maga is és a felszabadulás vágyától áthatva részt vállalt küzdelmeiből. Talán ezért voltak ezek a régi prózai dolgai oly közvetlenek és hitelesek.

Verseivel a felszabadulás után gyakrabban találkoztunk. Mintha megsokasodott mondanivalóját a vers töményebb műfajában akarta volna gyorsabban és biztosabban kifejezni. Vagy természetéhez mindig közelebb állt a líra? Igen. Ezt bizonyítja az a negyvenhat vers is, melyet most kötetbe gyűjtve kiadott. S azt hiszem ezzel a könyvvel nemcsak költészete legjellegzetesebb darabjait akarta átmenteni az újságok enyészetéből, hanem egyúttal lezárni fejlődésének első komoly állomását.

Hiába az igazi költőt a szívéről ismeri meg az ember s nem a hangjáról — gondolom magamban Thurzó Lajos verseskötetét lapozva. Nem mintha nem volna csiszolt, pallérozott hangja, nem mintha nem tudna bánni a formával, de azért mert a versek e külső kellékein túl, sőt azokat háttérbe szorítva, elsősorban a költő lírai világa áll elénk, Thurzó Lajosnak ez a hitből, fényből, gyermeteg derűből, öntudatos bizakodásból álló meleg emberi és nemes egyszerűséggel kiteljesedett költői világa. Ezért kap mondanivalója is a szocializmusról, gyárról, szövtkezetéről, a természet szépségeiről, a francia bányászok sztrájkjáról valami egészen sajátos egyéni tulajdonságot. Most sem kívülről szemléli az élet egyes jelenségeit, hanem mintegy ezen az önmaga kis világán átszűrve, belülről.

A legáltalánosabb dolgokról is úgy szól, mint saját, hogy úgymondjam lelki ügyéről. Pedig önmagáról alig beszél. Csak közvetve. De hite, rajongása, bizakodása mégis egyéni feltárulkozás.

*Csavargó, apró vad szelek
görbe ágain a fáknak
tollas kis mohát
cibálnak . . .*

Igy kezdődik a kötet bevezető verse s az ember nem is sejti hová vezet a természetnek ez a játékos kedvű, költői megszemélyesítése, de önkéntelenül átadja magát a tetszés érzésének. Pedig a költő bukolikus örömet nemcsak a táj szépsége okozza, hanem ahogy a természet jelenségein elrévedő szem tovább siklik, lassan, fokozatosan kibontakozik a gondolat, a felismerés; az országúti kép nem a régi, a rajta kocogó szekerek új embereket visznek s a költő boldogan mutat az új életre.

Thurzónak nem ez a legszebb verse, de mindenesetre egyike a legjellemzőbbeknek. Legnagyobb mondanivalóit is rendszerint ilyen idillikus hangulatból építi ki. Az ember, a természet és a benne folyó élet, Thurzó törvényeit követve, sohasem tévesztik el a sorrendet. Természeti képei mégis ott a legszebbek, ahol nemcsak a költői játék impresszionista színeiben tűnnek fel, hanem anyagszerűbbekké, súlyosabbá válnak. Ott még a versemérték is szélesebb kereteket követel és a klasszikus magyar vershagyomány legszebb példáit idézi:

*ekéje mélyen, szabadon
hasít,
ezeréves átok, korbácsos gög csörgeti
jajgatva láncait.*

A kötetnek csaknem minden darabja leíró, illetve elbeszélő költemény. Szerbiáról, Likáról, Dubrovnikról, a bácskai tájról, — persze, az otthoni táj szerepel a leggyakrabban, — s a költő mindenütt megtalálja a módját annak, hogy a már említett játékos hangulatokon, idilli képeken túl a mai életet is visszatükörözze bennük, hogy a szabadságról vagy testvériségről, a szocializmus építéséről szóló gondolatokkal adja meg a vers értelmi magvát.

Sokszor azonban az az érzésünk, hogy az elsődleges cél mégis maga a költészet Thurzónál, hogy a szép szavak zenéje, egy-egy eredeti hasonlat, a ritmus finom lejtése vagy szigorú dobogása, a szép és gyakran merész alliterációk hosszú sora nemcsak az olvasót vesztegetik meg, hanem magát a költőt is varázslatba ejtik. Úgy tűnik, hogy ilyenkor megfelelkeznek az elbeszélő költészet szabályairól és talán többet mond, mint kellene. Ez a gazdag lírai ömlés mindenesetre a fiatalság jele, s hogy olyankor sem vet gátat neki, amikor már-már öncélúvá lesz, ez kétségtelenül az ökonómia hiánya és a vers rovására megy. A formai tökélyre való törekvésnek egyik legfőbb szempontja mégis az, hogy a mondanivalóhoz igazodjék, s akkor is megálljon a költő, ha pedig jólesnék még tovább mennie.

Thurzó Lajos most már olyan bravurososan bánik a hangjával s a formával, hogy nyugodtan elengedheti magát. Hogy kikerülje a modorosság veszélyét. lírájának most egyszerűsödnie kell, keményebbé, sűrűbbé válnia.

«Milyen» szépek, erősek például ezek az egyszerű sorok:

*s lövelt, mint csodás fény,
száguldó, dalos, szép remény
a messzi foszló ködnek:
»Fel-fel, ti rabjai a földnek . . .«*

Az egyszerűbb hang szükségét Thurzó maga is érzi, ezért fordult a népdalok felé. A népdalok gyermeteg bája sok költőt megigézett, így Petőfit is

például aki sok komoly, harcosszerű verset is ebben a korban írt. Szóval a népdal formája semmi esetre sem kíván naivitást, a csengő-bongó ritmusok nemcsak a gyermekhez szóló versek formájaként élnek. Erre a legjobb bizonyíték Thurzó »Hajnali gyermekritmus« című versének két strófája, melyek egyben a kötet legmagasabb pontját jelzik:

*Álom harmatába
Szívemig elázva,
Kimegyek hát szárítkozni
Piros pirkadásba.*

*Cseppig kicsurgatom
Bubáját szívemnek:
Fejem felett fenn a fényben
Lombok csilingelnek.*

Thurzó Lajos nem harcosszerű természet. Becsületos, öntudatos ember, proletár, teljes szívvel áll a szocializmus építésének szolgálatában. A szocializmusnak minden sikere örömet okoz neki, de gyújtó, lázító verset talán sohasem lett volna képes írni. A dolgozó megbecsülésébe nála még mindig egy kevés részvét is vegyül (Öreg munkás) mintha olykor a régi emlékek ébrednének újra benne. De ezért a kis szentimentális magatartásáért bőségesen kárpótol hatalmas optimizmusa, biztató hite, mely azért minden versét áthatja. Az ifjúsági vasútvonalról szóló verse példázza legjobban nagy bizakodását. E vers utolsó soraiban Titohoz fordul s nemcsak az ifjúság hitét fejezi ki benne, hanem a sajátját is:

*»Parancsod im, teljesítettük,
leraktuk jobb jövőnk alapját!
Tedd, jó apánk kezünkbe
áldott kezed.
Egyenes bennünk a szándék,
e vasút a legszebb ajándék,
mit nyújthatunk jövőnkért a népnek
s Neked! . . .«*

Mindent összefoglalva: költő szól hozzánk Thurzó Lajos verseiből. S ez nem kis dolog ezen a tájon. De úgy érezzük, hogy ez a kötet Thurzó költészetének csak az első fejezete. Az érettebb, nyugodtabb, kiegyensúlyozottabb versek csak most következnek majd, erre máris biztosíték sajátosan gazdag világa, s ezért szomjasan várjuk további költészetének édes aszúborát.

HERCEG JÁNOS

A középkori szerb osztálytársadalom 600 éves törvénykönyve

Dusán cár nevét viselő középkori szerb Törvénykönyv 600 éves.¹⁾ Ezen könyv nemcsak jogtörténeti, hanem általános kultúremlék. A szerb középkor legjelentősebb kultúrtörténeti emlékei közé tartozik.

Dusán uralkodása idején a szábor igen gazdag törvényalkotó tevékenységet fejtett ki. Az első önálló szerb Törvénykönyvet 1349. május 21-én erősítette meg szkoplyei gyűlésén, míg második részének elfogadása 1354-ben történt.

Dusán Törvénykönyvének külön értéke van a középkori szerb jogfejlődés tekintetében. Ezen legfontosabb hűbéri jogforrásról természetesen megemlékeznek a jogi enciklopédiák s más művek. A régi Jugoszlávia egyetemeseinek tanszékein kötelező előadásokat tartottak róla.²⁾ Az előadók azonban igyekeztek Dusán Törvénykönyvének osztályjellegét elhallgatni. A burzsoá tudomány képviselői tagadták az osztálytársadalmat. Ezért megelégedtek a leíró magyarázattal. A burzsoá tudósok titkolták a hűbéri társadalom osztályjellegét. Elhallgatták a kizsákmányoló hűbérurak s a kizsákmányolt, leigázott s nyomorban élő földhöz kötött jobbágyság között fennálló és mindjobban elmélyülő osztályellentétet. A burzsoá tudomány nem akart felfigyelni a termelő erők fejlődésének döntő fontosságára s a termelési eszközök tulajdonának, illetőleg birtoklásának alapvető jelentőségére.

Az igazi, tudományos kutatómunkának a feladata, hogy feltárja előttünk a múlt valóságát. Ismernünk kell a múltat, tehát a középkori hűbéri osztálytársadalom termelő erőinek fejlődését is. A szerb nép középkorát illetően, Dusán Törvénykönyvének elemzése, bírálata és ki-

¹⁾ A nagyértékű Törvénykönyv eredetije nem maradt meg. Számos másolata azonban nagyrészt megfelelő. A noviszádi Matica Szrpszka négy különböző időből származó másolat birtokában van. Ezen másolatok a XVII. és XVIII. századból származnak. Így a Matica Szrpszka őrzi Thököly másolatát, melyet Rájics Jován 1795-ben tett közzé történelmi művében. Ennek alapján németre, majd franciára fordították a Törvénykönyvet. Megemlítendő a Sztratimirovics és Borgyoski-fele másolat. A múltból nagyértékű Novákovicz Sztóján kutatása és munkássága. Novákovicz a Törvénykönyvet a prizreni másolat alapján 1899-ban tette közzé utóljára. Ezen jogforrást több közismert kutató és kultúrmunkás tanulmányozta, mint pl. Miklosics, Safarik, Jirecsek, Maciejovszki, Zigel és mások.

²⁾ Mint Taranovszki Teodor a beográdi, Demcsenko Grigorije a szuboticei jogi fakultáson az április előtti Jugoszláviában.

értékelése tekintetében a materialista felfogást kell érvényesíteni s kizárólag a dialektikus módszer vezethet eredményre.

A Szerb Tudományos Akadémia emlékülés keretében emlékezett Dusán Törvénykönyvére. Az Akadémia tagjai és más kultúrmunkások új tanulmányaikat olvasták fel.³⁾ Ezen tanulmányok nagy haladást jelentenek a középkori szerb társadalom osztályjellegének elemzése tekintetében. Továbbá, a beográdi Jogi fakultás állam- és jogtörténeti tanszékének kutatómunkája szintén hozzájárul Dusán Törvénykönyve igazi jellegének és jelentőségének meghatározásához.⁴⁾ A materialista történelmi szemlélet a dialektikus módszer alkalmazása mellett feltárja előttünk a hűbéri Törvénykönyv osztályjellegét. A kodex az uralkodó osztályt képező hűbérurak eszköze. A Törvénykönyvre szükség volt, hogy a hűbérurak minél jobban megszilárdíthassák kiváltságos politikai, gazdasági és társadalmi helyzetüket a kizsákmányolt és leigázott jobbágyok rovására. Az új tanulmányok kellően rávilágítanak a hűbérurak és a jobbágyok ellentéteire, valamint a hűbéri társadalmi rend bomlásának és végső bukásának okaira.

A középkori Balkánon különösen Szerbia emelkedik ki önálló államiságával. Habár a XII. században még Bizánc vazallus állama volt, a XIII. század folyamán önállóságot szerzett s a XIV. században a szerb hűbéri állam elérte fejlődésének tetőfokát. Ekkor a leghatalmasabb uralkodója Dusán volt, aki tekintettel eredményes hódításaira felvette a cári titulát, illetőleg címet. XIV. században Dusán hűbéri birodalma dominál a Balkánon s terjeszkedési törekvései Bizánc megsemmisítését tűzték ki célul. Dusán külpolitikáját ezért a terjeszkedés, azaz expanzió jellemzi. A hűbéri állam belső ellentétei azonban egyre jobban gyengítették a társadalmi rendszert, a hatalmaskodó földesurak önállóságukért szálltak síkra, gyengítve ezáltal Dusán államának egységét és központi, centralizált hatalmát. Dusán halála után a feudális nagyurak kiválnak a birodalomból, önállósulnak igaz, de egyben aláásták ellenállóképességüket a benyomuló törökökkel szemben. Ezért vereséget szenvedtek a törököktől Maricánál (1371), valamint Rigómezőn (1389), míg végül Dusán felbomlott birodalmának területei és népe 1459-ben a török hatalom alá kerül mint pasaluk, elvesztve tehát teljesen az állami függetlenséget és önállóságot.

Gazdasági tekintetben a középkori Szerbiának agrárjellege volt. A lakosság alapfoglalkozása a földművelés volt. A hűbéri rendszerben a föld az alapvető termelési eszköz. A föld tulajdon, illetőleg a föld

³⁾ Az 1949. dec. 15. és 16-án megtartott emlékülésen tanulmányaikat olvasták fel: Radonics Jován, Radojcsics Nikola, Osztrogorzski Georgije, beográdi akademikusok; dr Kosztrencsics Márkó, a zágrebi Tudományegyetem rektora; Dinics Mihajlő dr. Szingyics Ilija és dr. Vucso Nikola, beográdi munkatársak. A tanulmányokat az Akadémia külön Emlékkönyvben jelenteti meg, a Törvénykönyv korszerű kinyomatásával és magyarázatával egyidejűleg. Dr Vucso Nikola tanulmánya részben megjelent az »Univerzitetški Vesnik« 1949. dec. 19-iki számában: »Dušanov zakonik i ekonomika feudalne Srbije«, Beograd, 1—2 old.

⁴⁾ Dr Jantolek Stevan i Janković Dragoslav: Istorija države i prava naroda FNRJ, II, Feudalne države jugoslovenskih naroda, Beograd, 1948. — Dr Jantolek Stevan: O Dušanovom zakoniku, Beograd, 1948.

feletti rendelkezési jog és különböző kiváltságok a hűbérurakat illették, akik közül hatalmas vagyonánál és politikai hatalmánál fogva különösen kiemelkedett az uralkodó. A hűbéri uralkodóosztály élén az uralkodó állt. A hűbéri rendnek nagyjelentőségű tényezője volt az egyház. A kizsákmányoló földesúri osztállyal szemben a tömeget a kizsákmányolt jobbágyság azaz a leigázott parasztság alkotta. A jobbágyság tartotta el termelő munkájával az uralkodó osztályt.

A középkori Szerbiában a földesuraknak nagy birtokai, uradalmi voltak. Különböző kiváltságok is őket illették. Kötelesek voltak az uralkodó mellett hadbaszállni. Ezen kötelesség megszegése árulásnak minősült s halálbüntetést, valamint vagyonekobzást vont maga után. A hűbérur az uralkodónak adót fizetett a föld után. Az uralkodói tanács tagja csak földesúr lehetett. Ugyanez vonatkozik az országgyűlési azaz a szabor tagságára. A hűbérurak osztálya nem volt teljesen egységes, mert belső rétegződésénél fogva a gazdaságilag gyengébb állásúak függő viszonyba kerültek a hatalmasabb főurakkal szemben. A leigázott jobbágyság azonban mindenkitől függött s mindenkivel szemben alárendelt szerepe volt.

Az egyház helyenként nagyobb és több kiváltságot élvezett, mint a hűbérurak. Ennek megvan az oka. Az egyház ugyanis az uralkodót illetőleg a központi államhatalmat támogatta a hatalmas földesuraknak az állam széthúzására és bomlasztására irányuló törekvéseivel szemben. A gyakori adományozás következtében az egyház nagy uradalmak felett rendelkezett, a leggazdagabb hűbérurak közé tartozott s ennél fogva politikai-világnézeti befolyást gyakorolt a tömegekre, mint a hűbéri rend legjelentékenyebb tényezőinek egyike. A kolostorok különösen nagy földadományban részesültek. A hillendári kolostor feudális hatalma alá pl. 360 falu tartozott. A decsáni kolostor földbirtokán 2097 ház azaz család élt. A földhöz kötött jobbágyok illetőleg parasztok természetesen a kolostornak dolgoztak. A függőségi viszony következtében a jobbágyok a decsáni kolostor javára felszántottak évente 5040 ha földet, megműveltek 840 ha szőlőt. A robot házanként legalább 110 napot tett ki évente, ami a decsáni kolostor javára 230670 ingyen munkanapot tesz ki. Az ingyen munkaerő lekötése tehát a földesurak elsődleges érdeke volt.

A jobbágyok a földművelés mellett háziiparral és állattenyésztéssel is foglalkoztak. A jobbágy földhöz volt kötve, nem hagyhatta el a földet és hűbérurát, ha talán megszökött, visszahozták régi urához. Dusan törvényei értelmében levágták az orrát és felperzselték (201 szak.). A jobbágy felett a földesúr bíraskodott, akitől egyébként is függött. Élete nyomorúságban és robotban telt el, kulturális emelkedésére senki sem gondolt.

A rabok a földesúr tulajdonát alkották, szabadon rendelkezhetett felettük, csupán hozományul nem adhatta őket (44, 46 szak.). Ennek az oka az, hogy a rab mint munkaerő ne kerülhessen más birtokába. Míg a rabszolganők tekintetében valószínűleg más a helyzet, ugyanis rabnőt hozományul is lehetett adni. Dubrovnikban és Kotorban például minden vagyonosabb lány rabszolganőt kapott hozományul házasságkötés alkalmából. A rab adásvétel tárgya lehetett. Keresztényt pogány-

nak eladni nem lehetett (21 szak.), a törvény azonban nem rendel tilalmat a keresztények közötti vásárlási lehetőségre vonatkozóan. Ezen körülményből arra lehet következtetni, hogy a rabszolgakereskedelem a hűbéri Szerbiában hallgatólag megengedett volt. A rabszolgakereskedelem ugyanis a középkorban elterjedt nemcsak a Balkánon, hanem más világrészekben is.

A hűbéri államszervezetet illetően, Dusán idejében is létezett egy szűkebb udvari tanács, mellyel fontosabb államügyekről tanácskozott. A másik, kiszélesített tanácsadó szerv a szábor volt, melynek feladatkörébe főleg a koronázás, az adományok megerősítése, a hadüzenet és békekötés, valamint általános törvények megerősítése vagy szentesítése tartozott. Miután a hűbéri Szerbia a földesurak osztályállama volt, ennélfogva a jobbágyság ki volt rekesztve az államügyek irányításából. Jobbágy természetesen nem lehetett tagja az udvari tanácsnak vagy a szábornak. Törvényereje a hűbérurak akaratának volt. A jobbágysorsban szenvedő tömegek akaratát nem juthatott kifejezésre a főúri osztálynyomás és kizsákmányolás következtében.

Dusán cár törvényalkotásának nagy jelentősége van a középkorban. A hűbéri Szerbia vallás tekintetében a Kelet befolyása alatt állt: az egyház szálai Konstantinápolyhoz fűzték. Ezen körülmény következtében a fejlettebb bizánci egyházjog fokozatosan teret hódított Szerbiában. Az egyházjoggal egyidejűleg a behatolás tárgyát képezték a büntető és polgári törvények is. A fejlődés folyamán a hűbéri Szerbiában több bizánci egyház és világi törvénygyűjteményt fordítottak vagy átdolgoztak (pl. Jusztiniánusz törvénye, Vlasztar-féle Szintagma, stb.).

Dusán cár törvényalkotó munkájának történelmi jelentősége viszont abból áll, hogy megalkotta az első önálló szerb törvénykönyvet. Igaz, Dusán Törvénykönyve nem mindenben teljes. Azonban figyelembe kell venni, hogy a középkori szerb jogrendszernek nem egyedüli és kizárólagos forrása. A Törvénykönyv hiányosságát vagy hézagos rendelkezéseit a jogszokások, adománylevelek, szerződések s egyéb uralkodói vagy főúri rendelkezések egészítik ki.

A középkori szerb állam jogrendszere nem volt egységes. A hatalmas főurak arra törekedtek, hogy a saját uralmuk alatt álló területen külön jogot alkossanak. A jog tehát a partikulárizmus uralkodott, amely közvetlen kapcsolatban áll a főurak szakadár azaz szeparatista tevékenységével. Azonkívül, Dusán hódításai következtében nagyobb területek kerültek az állam kötelékébe s a meghódított népek szokása, törvénye sokban különbözött a birodalom központi részében uralkodó helyzettől. Miután Dusán cárnak további hódítási tervei voltak, szükségessé vált az állam megszilárdítása, a központi, illetőleg az uralkodói hatalom megerősítése, amihez hozzá kellett járulni a törvények egységesítése és törvénykönyvbe való foglalása által is. A törvények egységesítése és összegyűjtése Dusán hűbéri államának szükségessége volt. A hűbéri szerb jog unifikációja és kodifikációja Dusán uralma alatt tehát megtörtént.

Dusán Törvénykönyvének osztályjellege van. A Törvénykönyv megerősítése a hűbérurak osztályuralmát, ezáltal a jobbágyság feletti

kizsákmányolást is. A Törvénykönyv lerögzítette a társadalmi erők fenálló viszonyát, a tömegek eligázott helyzetét. Tekintve a társadalmi osztályok közötti ellentétek kiélezésére, Dusán Törvénykönyve a jog egyesítésén keresztül erősebbé tette a hűbérurak elnyomó osztálygépzetét, magát a hűbéri államot. A Törvénykönyv tehát elválaszthatatlan az uralkodó hűbéri rendszertől. A törvény a gazdasági rend jogi kifejezője.

A Törvénykönyv segítségével az uralkodó osztály főleg büntetőjogi úton védelmezte kiváltságait illetőleg osztályuralmát. Ezért a Törvénykönyv főleg bűncselekményekről és azok megtorlásáról azaz büntetésekről rendelkezik. Az uralkodó osztály védekezik minden, osztályuralmát sértő vagy veszélyeztető cselekedetekkel szemben. A hűbéri Szerbia büntetőjoga a feudális társadalom védőeszköze, tehát kizsákmányoló természetű. A büntető rendelkezésekből kilátszik az osztálykülönbség jelentősége. A főurak esetleges büntetése enyhébb, mint a jobbágyoké. Például, emberölés esetén, ha jobbágy a tettes a főúrral szemben, a jobbágy büntetése kézcsonkítás és 300 perper (középkori pénzegység). Azonban, ha a gyilkosságot főúr követi el jobbágy felett, a büntetés csak 1000 perper, tehát kizárólag pénzbüntetés, karcsonkítás nélkül. Továbbá, a Törvénykönyv fokozottabb védelemben részesíti a szerzetesek és papok életét s halálbüntetést ír elő.

Az osztálykülönbség megállapítható az erőszak elkövetésénél is. Amennyiben az erőszakot főúr követi el főúri nő felett, a büntetés karcsonkítás, orrmetszés, ezzel szemben ugyanezen cselekedetért a jobbágyat akasztani kell. Megjegyzendő, hogy a Törvénykönyv nem rendelkezik azon esetre, ha az erőszakot a hűbérúr követi el a jobbágyorsban élő nő felett. Bizonyára arra kell következtetni, hogy a leigázott és elnyomott társadalmi osztályhoz tartozó nők nem részesültek általában s ennél fogva ki voltak szolgáltatva a főurak kénye-kedvének.

A kizsákmányoltak ellenállása folyton növekedett. Az uralkodó osztály félt minden jobbágymegmozdulástól, s a törvény által is harcolt a jobbágyok szervezkedése, összefogása ellen. A jobbágytársaságot nem illette meg az egyesülési és a gyülekezési jog. A jobbágyok nem tarthattak összejevetelt. Az összejevetelen való részvételt a büntetőtörvény tiltotta. Aki mégis résztvevett, büntetésként levágták a fülét. Erre vonatkozóan Dusán Törvénykönyvének 69. szakasza a következőképp rendelkezett: „Sebrova sabora da nest. Kto li se obrete sabornik, da mu se uši urežu i da se osmude povodčije”.

A rablás és lopás igen elterjedt volt a középkori hűbéri Szerbiában. Több főúr rablással foglalkozott. A központi államhatalom szigorú büntetések előírásával védekezett. A tettenért rablót lábánál fogva felakasztották. A tettenért lopó sorsa szintén az akasztófa. Amennyiben a faluban lopót találnak, az egész falut egyetemleges felelősségre vonják, széttelepítik, míg a falu fejének meg kell térítenie a kárt s a lopóval azonos büntetésben részesül: mindkettőjüket megvakították.

A törvény szigorúan büntette a gyujtogatást. Szándékos gyujtogatásért a tettest elégették. Ha nem találták meg, ismét az egész falu felett s megtéríteni tartozott a kárt. Ha falun kívül történt a gyujtogatás

s a tettes nem került elő, a környéket vonták felelősségre. A városok szintén közösen feleltek a hamis pénzverésért.

A szabadságvesztés büntetés ritkán van előírva a Törvénykönyvben. A törvény roppant szigorú a részeg emberekkel szemben. A törvény szerint a részeg embernek, ha súlyos testi sértést követ el, ki kell szedni a szemét és megcsonkítani a kezét. Könnyű testi sértésért a korhelyek büntetése 100 bot, tömlőc, majd ismét botozás s elbocsátás. (166. szakasz).

A törvény védelmébe vette a bíróság tekintélyét is. Ha a főúr nem jelent meg bírósági idézésre, büntetése 6 ökör (56. szak.). A bírósági személyekkel szembeni engedelmesség megtagadásának a büntetése vagyonelkobzás (107. szak.).

A Törvénykönyvben az egyházat illető rendelkezések az első helyre kerültek. Ennélfogva is látható az egyház kiváltságos helyzete a hűbéri államban. Az egyház az uralkodónak a fő támaszpontja s ezért vízszonzással az egyházat sokféle előnyben részesíti. Dusan cár Törvénykönyve előírta az egyházi házasságot, érvénytelenítette a görögkeletieknek katolikusokkal kötött házasságát, amin segíteni lehetett, amennyiben a katolikus felvette a görögkeleti vallást. (2. szak.).

A bírósági eljárás inkvizíciós természetű volt. Az a hit uralkodott, hogy az isten még a legveszélyesebb helyzetben is segít az ártatlanon. Ezért ha más módon nem sikerült a vádlottra a bűnt rábizonyítani, a templom kapujában forró vízből tüzes vasat kellett kiemelnie pusztá kézzel, vagy vasat tűzből kivenni s az oltárra helyezni s ha megégette kezét nyomban bűnösnek és a bűnt beigazoltnak vették a hűbéri urak bíróságai. Az ilyen bizonyítási eljárás során nyilvánvaló, senki sem kerülhette el a bűnösség megállapítását s következtésképpen a kíméletlen büntetést.

Látjuk, hogy a jog elválaszthatatlan a gazdasági rendtől, mindegyik uralkodó osztálynak megvan a saját jogrendje és állama, melynek megsemmisítése azaz szétzúzása esetén rombadól az adott jogrendszer is.

Dr. Gyetvai Károly

KÖZGAZDASÁG

Jugoszláv-magyar gazdasági kapcsolatok

Magyarország mezőgazdasági szempontból gazdag, ipari szempontból pedig aránylag fejlett országnak számított, már az elmúlt háború előtt is. Ipari fejlettség tekintetében az iparosodottabb Csehszlovákia, Ausztria és az iparilag fejletlenebb délkelet-európai országok között foglal helyet. Az ország iparának hazai nyersanyagbázisa elsősorban is a bauxit- (aluminium-), barnaszén- és kőolaj-tartalékokból áll. Ezzel szemben viszont az ország jelentős fémfeldolgozó- és gépiparának nyersanyagbázisa minimális. Magyarország nem rendelkezik „igen fontos és nélkülözhetetlen nyersanyagokkal, elsősorban a nehézipar, a vas- és acélipar nyersanyagaival, vasércel és kőkoksszal. De túlnyomórészt behozatalból kell fedeznie szükségletét az ipari termelés szempontjából oly fontos fában és jelentős mértékben a textil- és bőripar nyersanyagaiban is. Mindezek az anyagok azonban megvannak a szomszédos dunai országokban és az ipar nyersanyagellátása, a termelés folytonossága így elengedhetetlen feltételként követeli meg a szomszéd országokkal való gazdasági együttműködést”¹⁾

A háborúelőtti főkéis Jugoszlávia gazdasági fejlettségéről, félgyarmati helyzetéről már sokszor volt szó. Pártunk és országunk vezetői több ízben bebizonyították, hogy országunk ilyen közismerten félgyarmati helyzete, fejletlensége, tulajdonképpen csak viszonylagos és egyedül a főkéis társadalom egyenlőtlen fejlődésének következménye. Országunk ugyanis rendkívül gazdag vas- és főleg színes fémércekben; kiaknázatlan kőolajtartalékai jelentősek, barnaszén, főleg pedig lignit szinte kimeríthetetlen mennyiségekben található benne, bauxit tekintetében meg éppen a világ leggazdagabb országai közé tartozunk. Az ország vízrendszerében jelentős kihasználatlan vízienergia rejlik. Erdészetünk, mezőgazdaságunk, édesvízi és tengeri halászatunk stb., stb. lehetőségei nagy fejlődést biztosíthatnak országunk gazdasági kibontakozásának.

A két világháború közötti Jugoszlávia külkereskedelmi forgalma önmagában is jellemezte az ország gazdasági és főleg ipari fejletlenségét. Például 1932-ben Jugoszlávia kivitelének 53,4 %-át mezőgaz-

¹⁾ Mőd Aladár: A magyar ipar jövője, »Társadalmi Szemle«, 1946. június.

dasági termékek alkották.²⁾ Ha a mezőgazdasági termékekhez még hozzávesszük az érc-, fa- és egyéb nyersanyagok kivitelét, úgy látható, hogy Jugoszlávia kivitele mezőgazdasági termékekből és ipari nyersanyagokból állt. A régi Jugoszlávia húsz évi fennállása alatt az összesen importált áru értéke 116 milliárd dinár volt, ebben a textil nyersanyagok és készárúk több mint 45 %-kal szerepeltek.³⁾ A behozatal javarésze nem szolgálta tehát az ipari fejlődést, nem serkentette azt (beruházási javak importálásával). Ellenkezőleg, közszükségleti cikkek behozatalával (mivel így a hazai termelés fejlődése elé gátat emelt) még fékezte is.

II.

A Magyarország és Jugoszlávia nemzetgazdaságáról durva körvonalakban vázolt kép bizonyítja, hogy habár Magyarország és a régi Jugoszlávia alapjában agrárországnak számítottak, egymásrataltságnak mégis volt konkrét gazdasági alapja.

Többek között Magyarország átlagban a jugoszláv vasérc-kivitel 90 %-át, a piritkivitel 30 %-át vásárolta fel. Jugoszlávia komoly szállítója volt Magyarországnak épület- és tüzelőfában is. A vasúti talpfák egész magyarországi szükségletét például a jugoszláv kivitel fedezte. Továbbá Jugoszlávia jelentős mértékben fedezte a magyar szükségleteket bőrcserző szerekben, ammóniák-szódában stb. Azonkívül a magyarországi kereskedők a jugoszláv édesvízi halkivitelnek kb az 50 %-át vásárolták fel továbbeladás céljából. Az 1930-as évek derekáig a jugoszláv kukorica kivitel jelentékeny része magyarországi kereskedők révén került ki a világgpiacra. A jugoszláv külkereskedelem ugyanis akkor még nem teremtette meg saját kapcsolatait a világgpiac felé. Ez persze a jugoszláv gazdasági szervezet fejletlenségének újabb bizonyítéka, ami a külföldi kereskedőknek, ebben az esetben: a magyarországiaknak különhasznot biztosított.

A régi Jugoszlávia behozatali szükségleteinek jelentős hányadát egyes árucikkekben a magyarországi szállítások biztosították. Többek között villamossági gépekben és szerelési cikkekben a magyarországról jövő szállítások az össz-behozatal harmadik helyén voltak. A vasúti forgalom és folyamhajózás különböző, külföldről beszerzendő cikkeit Belgium mellett szinte egyedül Magyarország fedezte. A magyarországi műselyem-szállítások átlagban a harmadik helyen voltak a jugoszláv behozatal országainak listáján. Jelentős volt még a Magyarországon vásárolt fém- és bádógáru is stb. (A fenti adatok az 1930-as évek elejéről valók).

Megjegyzendő, hogy Magyarország is Jugoszlávia is különböző

²⁾ Az »Izveštaj Zavoda za unapredjivanje spoljne trgovine za 1932 god.« Ministarstvo trgovine i industrije Kraljevine Jugoslavije, Beograd, 1933, adatai szerint számítva.

³⁾ Bogdan Crnobrnja cikke a »Narodna država« 1949. évi 1. számában, 35. oldal.

gazdasági és pénzügyi, valamint államhatósági rendelkezésekkel jelentős mértékben fékeztek az áruforgalom fejlődését. Ezekben az években az áruforgalom 210—320 millió dinárnyi behozatal, illetve 180—310 millió dinár értékű kivitel körül mozgott. Ezzel Magyarország mind a jugoszláv behozatalban, mind a kivitelben átlag az ötödik helyet foglalta el.

III.

A háborúokozta gazdasági pusztítás Magyarországon az ipari berendezésekben, közlekedésben stb. még csak meg sem közelíti országunk nemzetgazdaságában a háború- és fasiszta megszállók (és ezek között nem utolsó helyen a Horthy-megszállás) okozta károkat. A horthysta-szálasi Magyarország egyik legkitartóbb szövetségese volt a hitleri Németországnak. A magyar fasiszta honvédség útját hazánkban a noviszádi, zsabylai, csúrogi vérfürdő, a szuboticei „Sárga”- és topolyai „Ádámház” stb. jelezte. A magyar „felszabadító” uralom gazdaságpolitikája legfontosabb feladatának a rablást, zsákmányolást tekintette. Ennek eredményei közé tartozik 370 traktor, 205 cséplőgép, 902 aratógép, 4306 vetőgép, 21.452 eke, 190.000 ló, 835.000 marha, több mint 2 millió disznó elszállítása, illetve tönkretvése. Az „eredmények” listája azonban ezzel még nem teljes. Ide kell számolni még 174 iparvállalat leszerelését, illetve rombolását, 6540 vasúti kocsi és 539 mozdony stb. elhurcolását.

A magyar megszálló katonai és polgári hatóságok, gazdasági vezetőszervek stb. által okozott kár így összesen 1,281.161.612 dollárra rúg.

Mindezek ellenére, s habár országunk maga is az újjáépítés komoly nehézségeivel küzdött, a Jugoszláv Kormány és Jugoszlávia Kommunista Pártja helyes politikája a gazdasági élet terén is új távlatokat nyitott. Pártunk és Kormányunk békeszerető külpolitikája, segítsége a Magyar Kommunista Pártnak és az akkor még nagyon gyenge lábbon álló fiatal magyar demokráciának nemcsak erkölcsi és politikai tettegű volt. Ez a segítség komoly méreteket öltött gazdasági viszonylatban is.

Jugoszlávia teljes mértékben értékelt és tekintetbe vette a demokratikus Magyarország nehéz, inflációs gazdasági helyzetét.

De lássuk a tényeket.

Az 1945. január 21-ikén megkötött békeszerződés értelmében Magyarországot a háborúban okozott károk jóvátételéért a Szovjet Uniónak 200 millió és Csehszlovákiának Jugoszláviával közösen 100 millió dollár fizetésére kötelezték, hat évi határidő alatt. — A jugoszláv és Cseh Kormány megegyezése értelmében a 100 millió dollárból a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaságot 70 millió dollár illeti.

Magyarország nehezen teljesítette jóvátételi kötelezettségeit. Az 1946. augusztus 12-ikén kötött megegyezés értelmében Jugoszlávia beleegyezett, hogy a jóvátételi szállítások határidejét 1951. december hónapról 1953. december hó végéig meghosszabítsák. — A magyar jóvátételi szállítások továbbra is késve bonyolódtak le. A JSzNK le-

mondott az így keletkezett késések miatt (1947-ben 1 hónap késés, 1948-ban 2 hónap késés) neki járó büntetéspénzek behajtásáról. Azonkívül a Jugoszláv Kormány lemondott egyes textilgépekről, amelyeket a magyar iparban le kellett volna szerelni. 1948-ban országunk lemondott az egész évi kőolaj kontingensről. Egyes esetekben, magyar kérésre, a jugoszláv hivatalos körök beleegyeztek a megállapított szállítási árulisták — részünkre előnytelen — változtatásába, stb., stb.

A rendes kereskedelmi kapcsolatokat Jugoszlávia és Magyarország között 1946. első felében újították fel. Ekkor kötötték az első kereskedelmi szerződést is.

A jugoszláv nemzetgazdaság fejlesztésének Ötéves Terve, illetve az országunkban rohamosan fejlődő szocialista gazdasági szektor, a terv által megszabott nagyméretű iparosítás és a beruházási munkálatok, gépberendezések stb. szükségletei, valamint a magyar újjáépítés hároméves terve és annak nyersanyagszükséglete újabb alapot teremtettek a jugoszláv-magyar gazdasági kapcsolatok elmélyítésére és kiszélesítésére. De ezeknek a kapcsolatoknak a fejlesztésére még több más tényező is utalt. A magyar ipar sok ágában 1947-ben még komoly nyersanyaghiánnyal küzdöttek, amit a JSzNK biztosíthatott. Ipari termelés terén Magyarországnak megrendelésekre volt szüksége, mivel a munkanélküliség komoly kérdésként szerepelt a gazdasági nehézségek nem épen rövid listáján. A pénzügyi problémák az u. n. „jó pénz”, vagyis a szanálás után is még mindig napirenden voltak stb., stb.

Vitán felül áll, hogy a jugoszláv-magyar gazdasági kapcsolatok fejlődése bizonyos mértékig hasznára volt mind a két ország gazdaságának. Tekintettel a mai tájékoztatóirodás magyar gazdasági politikára, amely minden módon (erről még lesz szó) igyekszik országunkban a szocialista építést gáncsolni, fékezni és ha módjában lenne, lehetlenné tenni, alá kell húzni, mit jelentett Magyarország gazdasági bajainak felszámolásában a Jugoszláviával való együttműködés.

Így például a jugoszláv szállítások a magyarországi háborúelőtti behozatali szükségletek következő hányadát fedezték (százalékban):⁴⁾

réz	23,2 %
ólom	40,1 %
cín	10,1 %
pirit	84,7 %
vasérc	76,5 %
kausztikus szóda	62,4 %
ammoniak szóda	46,5 % stb.

A felszabadulás után még 1947-ben sem szűnt meg a magyar építészetben a krónikus munkanélküliség. „Az akkori nehéz belpolitikai helyzet, a reakció aknamunkája, az építőipar nehéz helyzete, a magánkézben levő építővállalatok csendessége, az építkezési szezon kezdetén okkal keserítette el az építőmunkásokat” így jellemezte a „Déli

⁴⁾ B. Crnobrnja cikke a »Narodna Država« 1949. 1. számában.

csillag" a magyar építőmunkások helyzetét.⁵⁾ — Országunk hatalmas építkezései munkához és keresethez juttatták a magyar építőmunkásokat is. Így 1947-ben 4.000 magyar építészeti szakmunkás jutott Jugoszláviában keresethez, a következő körülmények között: A munkások a rendes órabérenél 25 százalékkal többet kaptak, keresetük 50 százalékát átutalhatták Magyarországra családtagjaikhoz. Azonkívül a jugoszláv állami építészeti vállalatok a magyar építészeknek munkahelyükön lakást és ételmezt biztosítottak. Az így foglalkoztatott munkások havi keresete elérte a 8000—9000 dinárt. A magyar munkásoknak nemcsak munkát és keresetet biztosítottunk, hanem a jugoszláv szakszervezetek és más tömegszervezetek igyekeztek a magyar munkások itt tartózkodását minél szebbé is tenni. Ezekre a munkahelyekre külön magyar szakácsokat hoztunk Vajdaságból, hogy biztosítsák a magyar izlés szerinti főzést. Gondoskodtunk a magyar munkások kulturális életéről és művelődéséről, rádióbeszerzés, jugoszláviai magyar sajtó, valamint magyarországi lapok révén, továbbá magyaryelvű előadások, műkedvelő rendezvények stb. által. A magyarországi munkásoknak lehetővé tettük, hogy részt vegyenek az augusztus 31-én tartott országgyűlési választásokon. Nem csoda, hogy a Jugoszláviában dolgozó magyarok egy része itt kívánt maradni a szerződött idő letelte, sőt még a Tájékoztató Iroda ellenséges hadjáratának kezdete után is!

Amikor a magyar nehézipar még csak első lépéseit tette a szocialista gazdálkodás irányában (az üzemek állami kezelésbe vételével, a Nehéz Ipari Központ megteremtésével stb.) és amikor a magyar nehézipari vállalatokat 112 millió forintnyi tartozás⁶⁾ és nagy deficit terhelte, az öt nehézipari vállalat egyikét a „Ganz”-ot jugoszláv hitelből építették újjá.

A magyar kormány kérésére országunk 1947. folyamán havi átlagban 2,500 millió dollár hitelt nyújtott a magyar gazdaságnak a jugoszláv faszállítmányok révén stb.

A jugoszláv kormány kezdeményezésére 1947. június 4-én Budapesten, illetve július 24-én Beogradban megkötötték a hosszúlejáratú magyar szállítási és jugoszláv vizontszállítási egyezményt. Ez a szerződés országunk nemzetgazdasága fejlődésének Ötéves Terve és a magyar hároméves terv szükségleteinek felelt meg. A magyar iparnak fontos nyersanyagokat, országunknak pedig beruházási javakat és iparosításunk egyéb szükségleteit volt hivatva biztosítani. Azonkívül az alumíniumipar fejlesztése terén is megegyezés történt. E szerződés értelmében: „A jugoszláv kormány vállalta, hogy a magyar köztársaságnak kivételes mennyiségben szállít fontos nyersanyagokat, hogy ezzel biztosítsa és fejlessze a magyar ipart... E szállítások révén a magyar gazdaságot biztosítottuk szükségleteinek 50 százalékáig vasércben és 20 százalékáig színes fémekben... A jugoszláv kormány Magyarország

⁵⁾ »Déli Csillag«, a magyar-jugoszláv társaság folyóirata 1948. januári szám, 48. oldal.

⁶⁾ A »Társadalmi Szemle« 1947. januári számában közölt adatok, 50. oldal.

kívánságára hozzájárult, hogy a magyar részről Jugoszláviának szállított cikkek nagyjából ne döntő fontosságú felszerelések legyenek, kivéve néhány gépet...⁷⁾)

Hogyan értékelték a magyar vezetők e szerződés jelentőségét, azt legjobban Vas Zoltán magyar miniszter, a gazdasági főtanács főtákará (annak a magyar delegációnak a tagja, amely a szerződést megkötötte) szavai bizonyítják: „Tárgyalásaink során meggyőződünk arról, hogy **háromeves fervünk nyersanyag-szükséglete alig lenne biztosítható, ha nincsenek ezek a szerződések...** (A kiemelés Vas Zoltáné). A jugoszlávok már a közeli napokban megkezdik olyan nagyfontosságú nyersanyagok szállítását, amelyeket Európa más beszerzési forrásaiból fedezni pillanatnyilag semmiképpen, vagy csak igen nehezen tudnánk. Itt elsősorban is a rézről beszélek, amely a magyar gépiparnak és a magyar hírközlési iparnak elengedhetetlen nyersanyaga és amelynek beszerzését a világgiazi szükségletek igen nehézé teszik. Rézszükségletünk jelentős hányadát sikerült Jugoszláviából beszerezni. Ugyancsak jelentős egyéb szinesfémek mellett a zsirszóda is, amit a magyar bauxit feldolgozó-, a szappan-, a műselyem- és más iparok türelmetlenül várnak. A szerződésnek legjelentősebb része a puhafa import. A tenyő-gömbfával fűrésziparunk foglalkoztatását biztosítjuk, mint általában a faimporttal a német rablógazdálkodás folytán erősen megcsappant erdőállomány emelését érzük el... Az ötéves szerződés mennyisége mindkét részről 125 millió dollárnyi szállítást irányoz elő, 1951. végéig. Kétségtelen, hogy ez Magyarország legjelentősebb gazdasági szerződése... a szerződés végrehajtása a magyar beruházási ipar részére öt éven át nagyértékű, állandó és folyamatos megrendelést biztosít. De egyúttal szükségessé teszi, hogy iparunk a jugoszlávoknak dolgozva, kapacitásban nagy mértékben megnövekedjék és a korszerű, a versenyképesség szempontjából nélkülözhetetlen felújításokat, a mechanizáció fokozását keresztül vigye. Ebben rejlik tulajdonképpen a jugoszláv termelés nagy politikai jelentősége, hogy a **Jugoszlávia nyújtotta előlegek részbeni felhasználásával, meggyorsítjuk a magyar üzemek gépi berendezéseinek modernizálását és siettetjük annak a versenyképességi foknak elérését, amely nélkül a magyar ipar a világ gazdaságban hosszú ideig nem állhat fenn.**”⁸⁾ (A kiemelés Vas Zoltáné).

Ezután Vas a jugoszláv gazdasági tényezők megértéséről és segíteni akarásáról ír. Befejezésül áradozva magyarázza Jugoszlávia hatalmas gazdasági fejlődését, leszögezve, hogy: „Jugoszlávia a gazdasági fejlődés olyan gyors és eredményes útjára lépett, amelyhez fogható csak a Szovjet-története mutat fel. Írigykedve néztem a gyorsütemű újjáépítést, hiszen egyidőben 200 jelentős gyár épült Jugoszláviában és Beogradban utcasor-számra épülnek új lakóházak.”⁹⁾)

⁷⁾ A magyar kormányhoz küldött Jugoszláv jegyzékből, idézve a »Magyar Szó« 1949. június 23.

⁸⁾ Vas Zoltán: A magyar-jugoszláv gazdasági együttműködés a »Déli Csillag« 1—2 számában írt cikkéből, 55. oldal.

⁹⁾ B. Crnobrnja: »Narodna Država« 1949. 1. szám.

Ma, úgy hiszem, már megállapíthatjuk, Vas Zoltán érzéséről, hogy egyedül az irigység volt őszinte!

Lássuk, hogyan realizálódtak a valóságban a különböző jugoszláv-magyar gazdasági szerződések?

Az 1947. év folyó kötelezéseit Jugoszlávia száz százalékgig teljesítette. Magyarország kötelezettségeiből 2,887.508 dollár értékű szállítást nem teljesített.

Az 1947/48. évi szerződésből megvalósult a jugoszláv kivitelben 81 %^o, behozatalban 78 %^o (1948. december 1-ig)⁹⁾.

A magyar közgazdasági statisztikai közlöny adatai szerint 1948-ban a jugoszláv kivitel értéke Magyarországra	1,265,216.500.— din.
a jugoszláv behozatal értéke Magyarországról	710,893.250.— din.

A tényleges forgalom, hivatalos jugoszláv adatok szerint,¹⁰⁾ hazánk szemszögéből még kedvezőtlenebb volt:

a jugoszláv kivitel értéke	1,519,183.315.— din.
a jugoszláv behozatal értéke Magyarországról	579,391.622.— din.

További adataink bizonyítják, milyen jelentősége volt a jugoszláv-magyar áru- és pénzforgalomnak Magyarország külkereskedelmében. Magyarország 1947. évi külkereskedelmi forgalmában a népi demokráta államok és a Szovjetunió 44 százalékkal, a tőkés államok pedig 56 százalékkal szerepeltek. A következő 1948. évben a többi államok a magyar külkereskedelmi forgalom 53 százalékát képezték. Ez évben Jugoszlávia a magyar behozatalnak az első, a kivitelben pedig csak a negyedik (a Szovjetszövetség, Anglia és Csehszlovákia után) helyet foglalta el.

Megjegyzendő, hogy Jugoszlávia a hosszulejártú szerződés alapján összesen 22,6 millió dollár értékű árut rendelt meg Magyarországról és előle kifizetett 24,1 millió dollárt, tehát többet, mint amennyire az 1951-ig lejáró összrendelések rúgnak! — Az alumínium termelés koordinációjából eredő pénzügyi viszony szaldója körülbelül 5,3 millióval zárult, Jugoszlávia követeléseként.

A magyar kormány igyekezett a szerződésből származó kötelezettségei alól kibújni. E célból (valamint a korszerűtlen magyar ipar magas termelési költségeiből kifolyólag) magas árpolitikát vezetett, nem szállította le az alapvető beruházási javakat, stb. Ilyen módon az eredetileg 120 millió dollárnyi áruforgalom méreteit le kellett a valóságban 80 millió dollárra szállítani. A csökkentés kereteit kihasználva a magyar kormány igyekezett kibújni azon kötelezettsége alól, hogy a megrendelt mezőgazdasági gépgyárat, traktorgyárat, bányaiipari- és érintőde stb. felszerelést leszállítsa. — A magyar szállítmányok minősége, sokszor még a tájékoztató iroda hadjárata előtt is gyenge volt. (Például a Ganz és társai cég által 1948. februárjában leszállított 3 darab 5 tonnas emelődaru 305 órai munka után eltört!)

¹⁰⁾ A magyar kormányhoz intézett jugoszláv jegyzékből. »Borba« 1949. szeptember 25.

IV.

A Tájékoztató Iroda határozata után Magyarország irántunk vállalt kötelezettségeinek mind nyiltabb szabotálását végezte. A szállítások mind ritkábban követték egymást, a leszállított áru minősége a hasznaveheteflenségig leromlott. De a magyar tájékoztatóirodások még tovább mentek. Bányászaink szemévilágára és életére törtek oly módon, hogy a bányáink részére szállított robbanó patrónok hibásak voltak. Bányászaink éberségének és szakértőink odaadásának köszönhető, hogy ennek az ocsmány elgondolásnak esetleges rettenetes következményeit elhárítottuk.

A már említett módon a mai magyar kormány elérte azt, hogy 1949. derekán „használhatja a jugoszláv nemzetgazdaság által előteremtett több, mint 23 millió dollárt... úgy, hogy ez a mai körülmények közt (a szerződések felmondása után — H. Gy.) a Magyar Köztársaság adóssága a JSzNK-val szemben.”¹¹⁾

A magyar kormány 1948. augusztusában és szeptemberében beszüntette a jóvátételi szállításokat, sőt még a Jugoszláviából elhurcolt javak visszaszármaztatását is. Mult év május 19-én pedig felmondta a Jugoszláv Jóvátételi Bizottság tagjainak magyarországi tartózkodási engedélyét. Július 18-i jegyzékével felbontotta az 1947. július 24-én kötött hosszúlejáratú szerződést. (Ezt megelőzően hónapokig halogatta az 1949. évben leszállítandó áruk jegyzékének megállapítását és szaroló szándékkal követelte, hogy Jugoszlávia szállításai még nagyobb mértékben tartalmazzanak magas konjunkturájú színes-fémérceket.

A magyarországi hitszegő tájékoztatóirodás vezetők nem képesek indokolni fenti értelmetlen és országukra káros tetteiket. Rákosi többek között azt állította, hogy Bán Antal (a Magyarországról megszökött szociáldemokrata iparügyi miniszter) szorgalmazta a jugoszláv-magyar hosszúlejáratú szerződést. (Ezzel Rákosi talán azt akarja mondani, hogy a szerződés nem kötelező a magyar kormányra?!). A valóságban pedig e szerződések megkötésének főmozgatója Vas Zoltán, akit az imént már idéztünk. A restitució (visszaszármaztató) szállítások beszüntetését Vas Zoltán azzal indokolta, hogy ilyenemű szerződés nem létezett Jugoszlávia és Magyarország között, habár e szállítások Magyarországnak a békeszerződésből eredő kötelezettségei közé tartoznak!

Természetes, hogy az ilyen gazdasági politika Jugoszlávia irányában csak része annak a tájékoztatóirodás hadjáratnak és gazdasági blokádnak, amelyet a Szovjetszövetség olyan eredménytelenül szervez országunk ellen. — A mult, 1949. évi terv teljesítésében elért eredmények legjobban bizonyítják a magyar tájékoztatóirodások szocialista építésünket gáncsoló politikájának eredménytelenségét. Évi tervünk általános teljesítése mellett ezt bizonyítják még a számos részleteredmények is. Így többek között Magyarország nem szállította le a mezőgazdasági gépeket előállító gyár berendezéseit. Ezzel szemben mi felépi-

¹¹⁾ A magyar kormányhoz küldött jugoszláv jegyzékből »Magyar Szó« 1949. június 23.

tettük a noviszádi „Pobeda” kombinátust, kibővítettük az osziji öntöde teljesítő képességét és elértük a napi 200 darab vaseke termelési színvonalat (amely nagyobb, mint a magyarországi szállításból tervezett gyár kapacitása!). Más szállítások felmondásával a tájékoztatóirodások egyedüli „eredménye” az, hogy egy-két hónappal később helyeztük üzembe a tervezett új termelő berendezéseket.

V.

A mondottakból következtethetjük, hogy a jugoszláv-magyar kapcsolatokhoz adva vannak a szükséges természeti és gazdasági előfeltételek. A két ország nemzetgazdasága több termelési ágban kiegészíti egymást; egyes új, fejlődő iparágak tervszerű fejlesztése szükségessé tenné a közös elvek alapján végzendő munkát (például az alumínium termelésben). Ezenkívül a két ország előnyös földrajzi helyzete és közlekedési vonalai megkönnyítik mind a vasúti, mind a folyami áruforgalmat. Mindez lehetővé tenné, hogy a jugoszláv-magyar gazdasági kapcsolatok szoros szocialista gazdasági együttműködéssé fejlődjenek.

Természetesen, a mai körülmények közt, erről szó sem lehet. Nem csak azért, mert a mai Magyarország tájékoztatóirodás vezetői elvakult ellenségei országunk szocialista építésének és ebből kifolyóan hazájuk gazdasági érdekeinek feláldozása árán is igyekeznek — már amennyire módjukban áll — országunknak gazdasági téren is nehézségeket okozni, hanem azért is, mert a tájékoztatóirodás revizionista felfogásokhoz híven, a szocialista országok felé gazdasági kapcsolatait Magyarországra is a kapitalista kereskedelem elvein építi fel.

Fejtegetéseinkben már rámutattunk arra, hogy a jugoszláv kormány mindig értékelte Magyarország gazdasági helyzetét és annak fizetési és egyéb könnyítéseket nyújtott. Ráműtattunk arra is, hogy Magyarország e könnyítésekkel élt és a tájékoztatóirodás hajsza során azokat kihasználva körülbelül 23 millió dollárnyi rendezetlen adóssággal megszakította országunkkal a gazdasági kapcsolatokat.

Már ez a tény magában is jellemzi, hogy a szocialista országok közötti gazdasági kapcsolatok, a mai formában, nem a szocialista gazdasági együttműködés, hanem a tőkés kereskedelem elvein alapszanak!

Milentije Popovics elvtárs, a JSzNK külkereskedelmi minisztere, ismert tanulmányában (A szocialista országok közötti gazdasági viszonyokról¹²⁾), rámutatott arra, hogy a szocialista országok közötti gazdasági kapcsolatoknak alapelve nem különbözik a többi országok közötti kereskedelemétől. Tudniillik a szocialista országok egymás között is világháron bonyolítják le árucseréiket. — Popovics imént idézett munkájában bebizonyította, hogy a világáruk rendszerén keresztül a műszakilag és gazdaságilag fejlettebb országok tulajdonképpen kizsákmányolják az elmaradottabb szocialista országokat, azok nemzetgazdaságában kitermelt értékek egy részének elkaparintásával. Ez úgy történik, hogy a világhárci árak a tőkés konkurrencija eredményeként kép-

¹²⁾ A »Komunist« 1949. júliusi számában jelent meg.

M. Popovics további fejtegetéseiben rámutatott arra a tényre is, hogy a fejlettebb országok olyan módon is kizsákmányolják az elmaradottabb országokat, hogy azokra az áruforgalomban előnytelen kivitelű kényszerítenek. A fejletlenebb országokban a mezőgazdasági termékek, nyersanyagok foglalják el a főhelyet. (Ezek az áruk ugyanis az alacsony termelékenységű kézimunka termékei). Azonkívül az elmaradottabb országok kivitele a fejlettebb országokban rendszerint ritka, keresett nyersanyagokat tartalmaz.

Hasonlítsuk össze a Magyarország és Jugoszlávia külkereskedelmének szerkezetét 1948-ban (A Magyarországra vonatkozó adatok 1948 első félévét jelzik).

	Kivitel		Behozatal	
	— százalékban —			
	Jugoszl.	Magyar.	Jugoszl.	Magyar.
nyersanyagok	44,7	31,9	24,59	56
félgyártmányok	34,95	13,7	35,06	27,3
kész termékek	20,35	54,4	40,35	16,7
ebből:				
élelmiszerek	17,33			
	100	100	100	100

Amint látjuk, Magyarország a világpiacon, iparosodottabb nemzetgazdasága folytán, sokkal kedvezőbb kiviteli áruösszetétellel szerepel, mint Jugoszlávia. Vagyis mint M. Popovics mondja:

A csehek és a magyarok számunkra kedvezőbb összetétellel vesznek részt a világcserében és ha ezt összekapcsoljuk azzal a ténnyel, hogy ezekben az országokban a munkaerőmelékenység is magasfokú (mert a gyáripari országok közé tartoznak) elegendő biztonsággal állítható, hogy a létra felső részén vannak azok táborában, akik a világpiac útján különhasznokat zsebelnek be az elmaradott országokból — Jugoszláviából is — melyek külkereskedelmének szerkezete (strukturája) és munkaerőmelékenysége szembeszökően emellett szól, hogy az elmaradottak sorába tartozik.¹⁴⁾

Végül lássuk, milyen volt a jugoszláv-magyar áruforgalom szerkezete az 1947/48. évre kötött beruházási és 1948/49. évekre kötött rendszeres áruforgalmi egyezmény szerint.

¹⁴⁾ »Komunist« 1949. július, 131. oldal.

	Kivitel Magyarországra	Behozatal Magyarországról
nyersanyagok	49,5	—
ebből:		
a) rendkívül keresettek	31,8	—
b) átlagosan keresettek	14,7	—
félgyártmányok	34,2	9,5
kész termékek	16,3	90,5
ebből:		
élelmiszerek	5,7	—
berendezés	9,4	27,2
egyéb közszükségleti cikkek	—	3,9
vegyes	1,2	2,2
beruházási javak	—	42,8
forgalmi eszközök	—	14,4
	100	100

Megállapítható a jugoszáv-magyar áruforgalom országunkra nézve előnytelen összetétele. Ipari fejletlenségünk folytán kénytelenek voltunk beleegyezni nyersanyagjaink olcsó eladásába és a kész termékek — különösen a beruházási javak és közszükségleti cikkek — értéken felüli vásárlásába. Tehát a szocialista Magyarország is bőven élt a kapitalizmustól örökölt előnyével: ipari fejlettségével és igyekezett azt kihasználni nemzetgazdaságunk kizsákmányolására.

A kapitalista kereskedelem további jellegzetessége, hogy az ipari cikkek árai mértéktelenül magasak a mezőgazdasági termékek, nyersanyagok áraihoz viszonyítva. Az így keletkezett árkülönbségre fokozott mértékben kihat a monopol-tőkének kiváltságos helyzete, különösen ha fontos árucikkek termelését összpontosítja.

A kapitalista javak iránti igény a nemzetközi cserében mindjárt a háború után, természetesen igen nagy volt és kényesége is magas volt. Azoknak az országoknak, amelyek a háborúban nem károsultak meg és rögtön, vagy a háború után mindjárt, kapitális javakat tudtak külföldre szállítani, a termékekben bizonyos fajtájú monopóliummal rendelkeztek. Ez az eset állt fenn, például a tőkés országok közül Svájjal és Svédországgal, a szocialista országok közül pedig Csehszlovákiával és Magyarországgal. Minthogy Jugoszlávia a nyugati imperialista államok diszkriminációja miatt 1946-ban és 1947-ben főleg Csehszlovákiára és Magyarországra szorult, így ezeknek Jugoszláviával való viszonyukban bizonyos fajtájú monopóliuma volt. És Magyarország ezt a monopóliumot bőségesen kihasználta. Így például, Magyarország fölünk követelt árai és a Németországban abban az időben érvényben levő árak közötti viszony a következőket mutatta:

	Magyarország árak d o l l á r o k b a n	Németország árak	Magyarországi felár %-ban
bauxit zúzó	57.500	39.945	44
komplett földpátkeverő emelődaru, raktárak	395.000	335.000	18,5
részére (4 darab)	377.600	250.000	50
porelvonó készülék	41.850	13.000	220
36 darab nagy autokláv	1,054.600	504.000	110
vörösizapof			
szállító készülék	128.850	25.130	320
gázgenerátor	2,000.000	451.818	340
24 transzformátor elektrolizist szolgáló elektr. berendezéshez	2,400.000	1,315.000	82,5

Hosszú viták és bizonyítások után sikerült leszállítanunk az árakat, de mégsem arra a szintre, amely a világárak szintjének felelt volna meg. Ezzel a különhaszon foka még inkább erősödött.¹⁵⁾

VI.

Befejezésül minden túlzás nélkül megállapíthatjuk, hogy a jugoszláv-magyar gazdasági viszony iskolapéldaként szerepelhet ahhoz az állításunkhoz, hogy a szocialista országok közötti gazdasági viszonyok a mai helyzetben alapjában nem különböznek a kapitalista világkereskedelemtől. E kereskedelem egész gépezete, normái és törvényszerűsége a kizsákmányoláson alapszik. Így tehát felvetődik az a rendkívüli fontos kérdés, miképpen lehet megoldani a szocializmus gazdasági kiépítését nemzetközi viszonylatban?

E kérdést Pártunk és országunk vezetői nem hagyták felelet nélkül. Azt mondják: olyan rendszert kell kiépíteni a világ szocialista országai között, ahol:

1. meg kell szüntetni a kizsákmányolás minden formáját és a tőkés rendszertől örökölt összes igazságtalanságokat; 2. szabályszerűen megoldani az egyenjogúság és egyenlőség alapján a nagy és kis államok, az önálló államszervezettel bíró nagy és kis nemzetek egymás közötti viszonyát; 3. megszüntetni a nagy és fejlett államok részéről a kis és elmaradt államok kizsákmányolását, vagy — a szocialista gazdasági viszonylatok alapján, stb. megteremteni az ehhez szükséges feltételeket.

Véleményünk szerint, ha a többi szocialista ország (ez esetben Magyarország) vezetői a fenti módon nyúlnak a felvetett kérdés megoldásához, úgy a jugoszláv-magyar kapcsolatok előtt is szocialista távlat nyílna meg.

Novisád, 1950. január 9.

Heisler György

¹⁵⁾ »Komunist« 1949. július, 137—138. oldal.

¹⁶⁾ U. o. 99. oldal.

KULTÚRÉLET

Életképes népművelési szakosztályt kultúregyesületeinkben

Mind nagyobb lendületet vesz a verseny kultúregyesületeink között. Ha különböző felkészültségű állapotban, vagy némely kultúregyesületünket éppen készületlenül is érte az indulásra adott sípjel a múlt év november elején, ma már egyesületeink legnagyobb része szervezett céltudatos munkával, mind nagyobb erőt kifejtve harcol azért, hogy ezévi május elsejére minél jobb helyezéssel érjen célba.

Bekapcsolódott a versenybe a vajdasági magyar kultúregyesületek túnyomó többsége is. Megtörténtek az egyesületek közötti versenykihívások, sőt ma már eddigi eredményeiket is össze-össze méregetik az egymással versenyben állók.

Még szervezettebb alakot ölt és még nagyobb lendületet vesz magyar kultúregyesületeink versenye egyesületi aktivistáink azon értekezlete után, amelyet folyó évi február 5-én tartottak meg Noviszádon, a Kultúregyesületek vajdasági Szövetségének Magyar Osztálya szervezésében. Ha nem is küldte el erre a találkozóra legaktívabb embereit minden vajdasági magyar kultúregyesület — amiben föltétlenül az nyilvánul meg, hogy vannak egyesületeink, amelyek nem szándékoznak a még a régi jugo-időkben megszokott dominós, pipafüstös egyesületi »élet« teli álmából fölébredni — mégis áll a tény, hogy a megbeszélés záradékait, az ott kitzűött irányvonalat, útmutatásokat és föladatokat már meghozatalukkor ott a helyszínen tudomásul vették és magukéva tették legtöbb egyesületünk kiküldött aktivistái. Mégis mulaszthatatlan föladat az, hogy az értekezleten érintett minden fontosabb kérdést a sajtóban is földolgozzuk, elmélyítsük egyesületeink és irányító kultúrserveink munkájának minden jelentősebb problémáját, fölvázoljuk minden egyesületi szakosztályunk és az azokban különböző megbízatást vállalt kultúrmunkásaink teljes föladatkörét, rámutassunk a legidőszerűbb és legfontosabb föladatok jelentőségére. Ha megvalósítjuk e föladatot, akkor folyóiratunkban és a vajdasági magyar lapok kultúrrovatában, — kultúrmunkásaink megtalálják az értekezleten érintett kérdés-csomók egész anyagát. Nagy segítséget jelent ez az egyesületekben dolgozó kultúrmunkásainknak, azoknak is, akik megjelentek értekezletünkön, de még inkább azoknak, akik távol maradtak, de nem az egyesületi kultúrmunkával szembeni közönyösség miatt. Természetes, hogy a HÍD, »Magyar Szó«, »7 Nap«, »Dolgozók«, »Népoktatás«, »Ifjúság Szava« és »Dolgozó Nő« kultúrrovataiban közzétett különböző műfajba tartozó írások csak abban az esetben mozdítják előre az egyesületi kultúrmunkát, ha rendszeresen nemcsak beszerzik ezeket a lapokat és folyóiratokat kultúregyesületeink, hanem ha vezetőségi tagjai és aktív emberei — de többi tagjaik is — épp oly rendszeresen elolvassák és áttanulmányozzák a bennük közzétett kultúrananyagot, Tartományunkban ma több mint 110 magyar kultúregyesület van. Sőt tovább emelkedik egyesületeink száma, egyre-másra alakulnak új magyar kultúregyesületek olyan magyarlakta falvakban, amelyekben még nem léteznek, vagy pedig nagyobb számú magyar munkással rendelkező állambirtokon, szövetkezetekben, stb. A legnagyobb igyekezet mellett se tudna a Magyar Osztály levelezés útján kielégítő kapcsolatot fönntartani ily nagyszámú egyesülettel. Éppen ezért sajtóserveink kultúrro-

vatai az az eszköz, amely útján a központ a leggyorsabban és legkiadósabban el tudja juttatni közölnivalóit az egyesületekhez és amely útján hatni tud.

* * *

Abban az utasításban, amelyet Szerbia Népköztársaság kultúregyesületeinek Szövetsége az egyesületek és szövetségek félévi versenyére vonatkozóan kiadott külön helyet, külön nyomatékot kapott az alapvető népművelő kultúrmunka fontossága. Tartományi szövetségünk, Osztályunk, a járási és városi szövetségek, épp így egyesületeink is, azt a föladatot kapták, hogy ebben a versenyben rázzák föl a népművelő munkát, tegyenek meg mindent, hogy teljes erővel nekilendüljön az írástudatlanság kiküszöböléséért folytatott harc, a továbbképzés, a népegyetemek munkája, a népművelő tanfolyamok működése, a népkönyvtárak forgalma, könyvolvasás és könyvterjesztés.

A népművelő munkának, mint minden állami intézményeken kívüli kultúr-munkának is, főszülya a kultúregyesületekre esik. Az egyesületek az alapegységei, alapszervezetei az általános művelődést terjesztő munkának a tömegekben. Rajtuk múlik megvalósul-e Pártunk kultúrpolitikájának e szívós munkát megkövetelő föladata. Egyesületeinkben dől el e rendkívüli jelentőségű, mulaszt-hatalan akció sorsa.

De a népművelő munka megvalósítói nem az egyesületek általában, nem is egy-egy egyesület egészében véve. Emberek, az egyesületekben dolgozó kultúr-munkások azok, akik nagyhorderejű tevékenységet valóra váltják. Másrészt a népnevelő munka nemcsak népművelés általában, ez is mégtöbb ágazatra és mellékgázatra hasad, azokon belül pedig föladatokra osztódik. Ahhoz tehát, hogy egy-egy kultúregyesület működésén belül eredményes népművelő munka jöjjön létre, föltétlenül léteznie kell az egyesületben az aktív kultúr-munkások egy erős csoportjának, amely e munkát végrehajtja, e csoport minden tagjának szervezeten, tervszerűen kell dolgoznia, azaz a csoporton belül alaposan kidolgozott munkaszervezést, munkamegosztást kell érvényesíteni. Csakis így érhető el, hogy a csoport minden munkása a föladat egészéből megfelelő részt magára vállaljon és hogy a csoport egyes tagjainak működése összhangban legyen, teljesítményeik a mű kerekded egészét alkossák.

A legkevésbé se tévedünk, ha azt állítjuk, hogy a vajdasági magyar kultúregyesületek jelentős hányadának éppen itt, e munkacsoport létrehozásánál, az azonbelüli munkaszervezés végrehajtásánál kell kezdenie a népművelő munka fölrázását. Másrészt nem kicsi azon egyesületek százalékaránya se, amelyekben ez a munkamegszervezés csak kezdetleges, távolról se annyira kifejlett, hogy teljességében megfelelhessen hivatásának. Nem fölösleges tehát a legalaposabban és részletekig menően fölvezolnunk miből áll a népművelő munka kultúregyesületeinkben, mi a föladatköre egy-egy egyesület népművelődési szakosztályának, milyen ágazatokra hasad ez a munka, melyek az egyes ágazatokon belüli konkrét föladatok és hány emberből, milyen megosztással kell megszervezni az egyesület népművelődési szakosztályát, hogy az a legműködésképesebb legyen.

Minden ember művelődésének első követelménye, hogy írástudó legyen. Az írástudás terjesztése tehát az egyesületi népművelő munka legelsőbiké. Az írástudatlanság leküzdése viszont állami föladat is, állami intézményeinkben dolgozó népoktató munkásainknak állami föladata terjeszteni az írástudást az iskolán kívül is. A vajdasági magyar kultúregyesületek föladata abban áll, hogy támogassák az írástudatlanság kiküszöböléséért folyó harcot, ha már megindították azt működési területükön a népoktatás irányító szervei és munkásai — de kezdeményezzék is ott, ahol még más nem indította meg ezt a munkát. Kultúregyesületeinknek minden esetre oda kell hatnia, hogy ne maradjon egyetlen magyar írástudatlan se a hatósugarakkal átfogható körzetben. Ugyanez a helyzet a továbbképzés terén is.

Más formái a népművelő munkának a népegyetemi előadások szervezése, megtartása kultúregyesületeinkben és a népművelő tanfolyamok. A vajdasági magyar kultúregyesületekben, egy-két eset kivételével, még sehol se tartottak népművelő tanfolyamokat, habár nagy működési terük van az ilyen tanfolyamoknak és sok az adottság is sikeres működésükhöz. Szervezhetnek egyesüle-

teink szerbnyelv tanfolyamokat, magyar helyesírási és nyelvhasználati tanfolyamokat, eszmei nevelést adó tanfolyamokat, vagy tanfolyamokat a földművelés és állattenyésztés különböző kérdésköreiből vett szakismeretek terjesztésére, stb., stb. Szerbül még nem tudó magyar dolgozóinkban már meg van a komoly törekvés arra, hogy szerbül megtanuljanak olvasni is, beszélni is, írni is, hisz szerb nyelven ma testvéri hang szól hozzájuk, a szerb nyelv elsajátítása útján még szorosabb egységbe tudnak fogódzni nemcsak a szerb néppel, hanem hazánk többi népeivel is, ha szerbül megtanulnak ezzel még gyorsabb gazdasági, politikai és kulturális fölemelkedésük lehetősége bővül. Aligha képzelhető el tehát, hogy ne jelentkezne nagyobb számú hallgatója a szerb nyelv tanfolyamnak bármelyik magyar kultúregyesületünkben. A hallgatóság összehozásánál semmivel se nehezebb megoldani az előadók kérdését. A szerb nyelv tanfolyamokhoz tehát megvan minden tárgyi adottság. Csak meg kell indítani azokat. Valószínűleg hasonlóan kedvező a helyzet a többi felsorolt tanfolyam kérdésében is. Az eszmei nevelés tanfolyamai a Népfrontszervezetek föladataiban is szerepelnek. Ez a körülmény csak megkönnyíti egyesületeink számára, az ilyen tanfolyamok megindítását. A népfrontbizottságoktól egyesületeink megkaphatják a kurzusok tanrendjét, esetleg megfelelő előadót, vagy előadók is kaphatnak, sőt más segítséget is. Megeshet, hogy egyes frontbizottságok lefékezik a magyar kultúregyesület kezdeményezését politikai-eszmei tanfolyamok létesítésére. Ez helytelen eljárás, hisz a frontbizottságok saját munkájukat fekéznék vele, mert ha világnézeti tanfolyam működik a kultúregyesületben is, ezzel csak növekszik az eszmei-politikai nevelésbe bekapcsolt fronttagok száma.

Ha az egyesületi könyvtár működése csupán a könyvek kiadásából és beszédéséből áll, az ilyen könyvtár tizedrészből se tesz eleget rendeltetésének. A könyvtárosnak és munkatársainak külön akciókat kell indítania újabb és újabb könyv olvasók toborzására, különböző módon fokozni az érdeklődést a könyvek iránt, foglalkoznia kell az olvasókkal, külön a gyermekekkel és ifjúsággal, külön a felnőttekkel, mesedélutánokat, ismeretterjesztő előadásokat, könyvismeretéseket, irodalmi esteket kell rendeznie, céltudatos irányzatot bevinni a munkába, szorgalmazni a legjobb könyvek olvasását, segítséget nyújtani a kezdő olvasónak, propagálni a könyveket és gondoskodni arról, hogy könyvállománya állandóan gyarapodjon újabb és újabb könyvekkel. Külön kell törődni azzal, hogy minden egyesületi könyvtárunk beszerezze a jugoszláviai magyar könyvkiadás legújabb kiadványait.

Köztudomású, hogy a vajdasági városok és falvak könyvkereskedéseiben még hírül se kielégítő a könyvforgalom. Könyvelosztásunkban így a »Bratsztvo-Jedinstvo« kiadásában megjelenő magyar könyvek elosztásában is, sok még a hiba és fogyatékoság. Sok faluban, sőt nem egy városban is, hiába mennek az érdeklődők könyvkereskedésbe magyar és nemcsak magyar — könyvet vásárolni. Kiadványaink legnagyobb része nem jut el az illető könyvkereskedésekbe. Természetesen a könyvelosztás és nem kevés esetben az illető könyvkereskedések vezetői hibájából. Kultúregyesületeink föladata törődni azzal, hogy a nálunk kiadott jobbnál-jobb könyvek minden faluba eljussanak. Éppen ezért ne hagyjanak békát a területükön lévő könyvesboltok vezetőinek mindaddig, amíg be nem szerzik az ott keresett könyveket.

A legelemibb és alapvető ismereteket terjesztő népművelő munka terén csak az a kultúregyesület tehet eleget föladatának, amelynek vezetősége jól megszervezi és elindítja e tevékenység mind a négy ágazatát, azaz: az írástudási és továbbképző tanfolyamokat, a népegyetemi előadásokat, az ismeretterjesztő tanfolyamokat, a könyvtár működését és könyvterjesztést. A vezetőség csak úgy tudja bebiztosítani az eredményes munkát e széles fronton, ha annak szervezésére és operatív irányítására népművelődési szakosztályt létesít. A szakosztályon belül pedig mind a négy ágazat élére külön munkacsoportokat kell állítani, így tehát a népművelő szakosztály négy munkacsoportból áll.

Az írástudási és továbbképző tanfolyamok működésének biztosítására legalább három tagú csoportot kell létesíteni. A csoport egyik tagja, aki első sorban felelős az egész munkáért, legyen az egyesület kiküldöttje a hatósági tanügyi szervek által létesített azon bizottságban, amely az illető faluban, telepü-

lésen, városban, vagy városrészben az írástudásért és továbbképzésért folyó harcot központilag irányítja. A csoport ezen tagja nemcsak a pusztá kapcsolatot tartja fenn az említett bizottsággal, hanem mint a bizottság tagja részt vesz az egész akció irányításában is. A mindenkori helyzetből adódó feladatok közül átviszi az egyesületi csoportra mindazokat, amelyek végrehajtása a csoportra tartozik, ugyanígy a szükséges adatokat is, stb., stb. A csoport másik tagja főleg azzal törődik, hogy minden írástudatlan rendszeresen járjon tanfolyamra. Tehát fölkeres, nyilvántartja az írástudatlanokat, megnyeri őket arra, hogy tanfolyamra járjanak, ügyel, hogy senki a tanfolyamról el ne maradjon, figyelemmel kíséri előrehaladásukat, gondoskodik arról, hogy minden tanfolyamista beszerezhesse a szükséges kellékeket, papírt, íróeszközöket, a tanfolyamnak megfelelő elhelyezése legyen és hasonlóról. Természetesen az a legjobb, ha a csoport ezen tagja nem egyedül látja el mind e teendőket, hanem munkatársakat keres, akik neki segítséget nyújtanak. Ugyanilyen feladatai vannak a csoport harmadik tagjának is, csak az nem az írástudatlanokkal, hanem a továbbképzőkkel törődik. Ez a háromtagú csoport tehát csak egy állandó magva annak a munkaszervezetnek, amely az írástudatlanság kiküszöbölésében és az alapismeretek terjesztésében közreműködik, de a csoportnak lehet még további 5—6, sőt több munkatársa is. Minél több ember bekapcsolódik munkájába, annál kevesebb tennivaló esik közreműködőre és természetesen annál biztosabban meg is valósulnak a feladatok. Ez az elv érvényes a kultúregyesület minden többi csoportjára, szakosztályára és együttesére is.

A népművelő tanfolyamok működését előremozdító munkaszervezet magvat szintén legalább három kultúrmunkás képezze. Az egyik, aki a tanfolyamok működéséért általában felelős. Ennek felelőssége különösen nagyobb akkor, ha az egyesületben több tanfolyam indul, pl. szerb nyelv tanfolyam, eszmei-politikai tanfolyam és talajművelési tanfolyam. Az ő kötelessége az is, hogy az eszmei-politikai tanfolyammal kapcsolatban fölvegye és fönntartsa az összeköttetést a népfrentbizottsággal és vele minden szükségeset megtárgyaljon. A csoport másik tagja azzal törődik, hogy a tanfolyamisták együtt maradjanak, ne hulljanak szét a tanfolyamok, azonkívül figyelemmel kíséri a tanulási eredményeket, segítséget szervez a gyengébbeknek. A harmadik feladata a tanfolyam elhelyezéséről, kellékekről stb. gondoskodni. Az itt elmondottakat természetesen nem kell merev sémáknak tekinteni, mint ahogy az egész itt megrajzolt vázlatlalt se akarunk változtathatatlannak, mindenütt mereven alkalmazandó sablónak adni. A tanfolyamok irányítására alakult csoport tagjai között több tanfolyam esetében olyan munkamegosztás is lehetséges, amely szerint az egész munkáért felelősön kívüli tagok egy-egy tanfolyamért felelnek. Ebben az esetben a csoport tagjainak a száma is aszerint változik ahány tanfolyam az egyesületben létrejött.

A népegyetem és a könyvtár irányítására jóval nagyobb csoportokat kell szervezni. Tagjaik nagy számánál és feladatkörüknel fogva külön bizottságok jelentőségével bírnak, esetükben tehát népegyetem bizottságról és könyvtárbizottságról van szó.

A népegyetem bizottság élén álló kultúrmunkás általában felelős az egyesületi népegyetem működéséért. Földata az is, hogy fönntartsa az összeköttetést a népegyetemi munka más tényezőivel — ha vannak ilyenek, pl.: szerb, vagy más nyelvű népegyetem, más népegyetemi bizottságok, koordináló szervek, stb. Egyik munkatársa az előadókról gondoskodik, a kijelölt témákra előadókat keres, megbeszéli velük előadásuk időpontját, segít nekik az előadáshoz szükséges forrásmunkák beszerzésében stb. A bizottság harmadik tagja a hallgatóság összetöborzását irányítja. Gondoskodik a népegyetemi előadásnak rendszeres meghirdetéséről plakátok, népfrentalapszervezetek, szakszervezeti csoportok, stb. útján. Agitációs csoportot gyűjt maga köré, amelynek tagjai személyenkénti meggyőződéssel, házakban agitálva mozdítják előre a hallgatóság összegyűjtését. A bizottság negyedik tagjának feladata abban áll, hogy a maga köré gyűjtött munkatársainak segítségével minden népegyetemi előadásra rendezett termet biztosít. Vitathatatlannal ugyanis, hogy felsőpöretlen piszkos terembe, ahol összedobált rendetlenségben állnak a székek, díszítésnek pedig

nyoma sincs, nem szívesen járnak el dolgozóink. A bizottság említett tagja tehát hasson oda, hogy tisztá, rendezett, izlésesen díszített, vonzó terem várja a népegyletem hallgatóit. A bizottság ötödik tagját pedig azzal kell megbízni, hogy munkatársai segítségével állandóan adatokat gyűjtsön arról, hogyan fogadta a hallgatóság a megtartott előadásokat, mi a hallgatók véleménye az előadásokról, az előadások melyik része váltott ki tetszést, meglepedést, mi az ami nem érdekelt a hallgatóságot és miről, milyen témákról szeretnének előadást hallani a látogatók. A bizottságnak nélkülözhetetlen szüksége van ezekre az adatokra, mert csak így tudja meg milyen hatást váltottak ki a megtartott előadások és csak ez adatok alapján tudhatja milyen témákról a legfontosabb egyesületükben előadást tartani. A népegyletembizottság egy hatodik tagja főleg azzal törődik, hogy az egyesületi népegyletemen időről-időre elhangozzék egy-egy magas színvonalú előadás, amit a Magyar Osztály köré csoportosult legjobb előadóink egyike tart meg. Főadata tehát érintkezésben állni a Magyar Osztállyal, közölni vele főleg milyen kérdésekről kellene egyesületükben előadást tartania a tartományból kiküldött előadónak és ha az előadó kijelölése megtörtént, fölveszi azzal is a közvetlen kapcsolatot, hogy vele minden fontosat megbeszéljen. Amint az elmondottakból kitűnik, a népegyletembizottságnak legalább hat tagjának kell lennie. De lehet e bizottságnak több tagja is, hisz kívánatos is még több embert bevonni főleg a tématerv összeállításába és megvitatásába. Azonkívül itt is fontos, hogy minden bizottsági tag munkatársakat gyűjtsön maga köré, hogy jobban bebiztosíthassa a földatok végrehajtását saját munkaszektorán.

Az egész könyvtárbizottság munkájáért a bizottság vezetőjét terheli az általános felelősség. A legalább hat tagból álló bizottságon belül pedig a következők szerint lehet elosztani a földatatköröket. A bizottság egyik tagja a könyvek legfiatalabb olvasóival — a gyermekekkel törődik. Ügyel arra, hogy minden gyermek ismeretvilágának fejlettségéhez mérten a neki legmegfelelőbb könyveket kapja alapvonalában meghatározott sorrend szerint, különböző módon ébrentartja és fokozza a gyermekek érdeklődését a legjobb könyvek iránt, kikérdezi véleményeiket az elolvasott könyvekről, mesedélutánokat tart, illetőleg szervez, a könyvtár gyermekkönyveiből vet anyag felhasználásával, stb. A bizottság másik tagja a könyvolvasó ifjúsággal törődik, közöttük igyekszik pozitív módon előmozdítani a könyvforgalmat, könyvismertetések rendezésükre, stb. Irodalmi estek rendezéséről, általában a könyvtár látogatók részére rendezett könyvismertetések rendezéséről a bizottság negyedik tagja gondoskodik. Külön bizottsági tag szervezi és irányítja a könyvtár propagálását, a könyvolvasók számának növelése céljából. Történhetik ez frontalszervezetek és más szervezetek útján, föliratok segítségével stb. A bizottság hatodik tagja pedig állandóan figyelemmel kíséri a könyvpiacot, kapcsolatban áll a könyvesbolttal, harcol azért, hogy minden fontosabb új kiadvány kapható legyen az adott helységben és gondoskodik arról is, hogy az egyesület könyvtára rendszeresen beszerezze az új kiadványokat. Kívánatos, hogy minél több egyesületünk létesítsen vándorkönyvtárt is. Ha erre mód van, akkor a vándorúton lévő könyvek forgalmával a bizottság egy hetedik tagja törődik. A könyveket, nyilvántartásokat, kartotékokat rendszerint maga a könyvtáros (a bizottság vezetője) kezeli, de meg lehet ezzel bízni még egy, nyolcadik könyvtárbizottsági tagot is. Fentiekből látható, hogy a könyvtárbizottság tagjainak száma se szigorúan meghatározott. A legfontosabb egy olyan könyvtárbizottságot létesíteni, amely sikerrel meg tudja valósítani mindazt a földatot, ami a könyvtár működésébe tartozik, nemcsak a könyvcsere ügyel, hanem ki tudja fejleszteni a munka minden ágazatát.

A népművelési szakosztálynak tehát 20—25 tagja és mégtöbb munkatársa is lehet. Sikeres munkát csak ilyen kifejlett szakosztály tud véghez vinni. Nem maradhat tehát egyetlen kultúregyesületünk se népművelési szakosztály nélkül, de a megalakított szakosztály ne egy szektáns kis csoport legyen, hanem egy olyan számostagú munkaszervezet, amely át tudja fogni egész földatatkörét és minden tevékenységi ágazatra kialakítja munkacsoportját.

Ezt a népművelési szakosztályt természetesen az egyesület vezetőségének kell irányítania. Éppen ezért a szakosztály munkájáért föltétlenül olyan kultúr-

munkást kell felelőssé tenni, aki egyben az egyesület vezetőségének is tagja, még hozzá nemcsak papíron, hanem meg van minden adottsága ahhoz, hogy az egyesületben aktívan dolgozzon. Igen helyes ha a népegylembizottság és a könyvtárbizottság irányítói szintén tagjai a vezetőségnek. Ez még szorosabban a vezetőséghez köti a népművelési szakbizottságot, biztosabbá, közvetlenebbé és kiadósabbá teszi a vezetőség irányítását a szakbizottság fölött.

Természetesen nem elegendő csak az, ha egyesületeink megszervezik a népművelési szakbizottságot, létrehozzák munkacsoportjait, minden föladataikra beállítják a felelős kultúrmunkásokat. Ki kell dolgozni e munkacsoportoknak és a szakbizottságnak hosszabb-rövidebb időre érvényes munkatervét is és odahatni, hogy a tervek megvalósuljanak.

M. O.

Magyar könyvkiadás az új Jugoszláviában

Hazai kiadású magyar könyv a régi Jugoszláviában kivételes jelenség volt. Az olvasóközönség könyvigényeit rendszerint magyarországi, csehszlovákiai és romániai kiadású könyvek »elégítették ki.« A dolgozókat kizsákmányoló, a nemzeteket kegyetlen elnyomó és minden emberi jogot kíméletlenül eltipró nagyszerb burzsoázia a kisebbségek mindenfajta kultúrmegnyilvánulását erőszakkal tartotta féken, mert jól tudta, hogy a nemzeti élet szabad virágzása mindenfajta elnyomó és kizsákmányoló rendszernek a végét jelenti.

A könyvkiadás igen hatásos fegyver, melynek segítségével hatni lehet a tömegekre, és ha ez a hatás a társadalmi fejlődés pozitív erőiből indul ki — mélyreható társadalmi változásokat készít elő. A jó könyv a forradalom előfutárja. Érthető volt tehát a rendőrségi és ügyészségi cenzura és az ezer akadály amit a vajdasági magyar könyvkiadás elé gördítettek a régi Jugoszlávia urai.

A külföldi kiadású magyar könyvek behozatala is erős ellenőrzés alatt állott. Nemcsak a Szovjetszövetségből, de más demokratikus országokból sem engedtek be olyan könyvet, amely a szocializmus eszméit tisztán és érthetően hirdette, amely a szövvényes világpolitikai, világnézeti, kulturális és művészeti harcokban helyes irányban nevelte a dolgozó tömegeket. Csak kivételesen és csak áldozatok árán juthattak a vajdasági magyar dolgozók olyan könyvhöz, amely a Szovjetszövetségben végbemenő változásokat híven és a valóságnak megfelelően tárgyalta. Ha elvéve, itt-ott hozzá is jutottak egy-egy Marx-könyvhöz, Lenin és más kommunista írók munkáit sohasem kapták kézhez.

De nem csak világnézeti és politikai könyvekben volt nagy a hiány. Az újabb keletű szépirodalmi művek sem jutottak el a vajdasági magyar dolgozók kezéhez. A cenzura keze ezekbe is belemarkolt és a külföldi kiadványok kirekesztése mellett csirájában fojtotta el a vajdasági magyar írók kis gardájának minden haladószerű kísérletét. Csak azokat az »írókat« engedte szóhoz jutni, akik azt írták, amit az urak éppen rendelni méltóztattak és a rendőrspicli feladatát sem utasították vissza, ha arról volt szó, hogy förmedvényük napvilágot lásson. (Csuka János. Havas Károly).

Az ilyen tényezőkön kívül számos mástermészetű akadály is útját állta a vajdasági magyar könyvkiadás fejlődésének: mint pl. az írók anyagi nyomora. Az osztályharc alapjain álló és a haladás útjait egyengető vajdasági magyar író nyomora — József Attila nyomorával volt határos. Rosszul díjazott írodai állások, voluntör-munka az újságoknál, nehéz testi munka a gyárban vagy a műhelyben — ez volt az író sorsa. Írásait csak kitartó utánjárás után közölték le a szubotikai »Napló-ban«, jelentéktelen honorárium mellett, sokszor anélkül. Ha írása kötetnyire szaporodott, újabb, csaknem leküzdhetetlen akadályok előtt állt: nyomdaköltségek, papírbeszerzés, cenzura- és terjesztési gondok neheztedek rá. A magántökécek nyomda- és lapkiadóvállalatai nem adták ki írásait. Ha könyvét meg akarta jelentetni, minden anyagi és erkölcsi következményt magának kellett viselnie.

Az ébredező vajdasági magyar irodalom ilyen körülmények között csak igen lassan haladhatott előre. Bizonyos sikerre csak az az író számíthatott, akinek háta mögött szervezett erők álltak — olyan erők, amelyek segédkezet nyújtottak neki, hogy leküzdhesse az akadályokat. Ezek az erők pedig az egymással élet-halál harcban álló burzsoá- és proletársztály szervezett politikai erői voltak: a kormányrendszer hatalmi és politikai tényezői egyfelől, másfelől pe-

dig a munkásosztály politikai és társadalmi szervezetei: a Jugoszláv Kommunista Párt és a szakszervezetek. Azok az írók, akik tudatosan egyikhez sem csatlakoztak — gyorsan eltűntek a közéletből, sőt a köztudatból is.

A mindenkori kormányrendszert hűségesen kiszolgáló napilapok maguknak kaparintották meg azt a csaknem kizárólagos jogot, hogy magyar nyelven minden az ő hasábjaikon kerüljön letárgyalásra, elbírálásra. Vasárnapi mellékleteikben adtak helyett azoknak a »szépirodalmi« írásoknak, amelyek végső következtetésképpen csak a burzsoá társadalom válságából eredő polgári irodalmi pangást tükrözték vissza s misztikus, ködös, zagyva és reakciós eszméket tartalmaztak. Ezzel a mákonnyal akarták elaltatni a dolgozó tömegek ébredező forradalmi indulatait.

Ezzel az irányzattal szemben már a huszas évek elején kezdett kialakulni a Párt irányításával szerkesztett szubotici szakszervezeti újság, »A Szervezett Munkás« köré gyülekező munkásírók kis csoportja, amely a lap hasábjain, továbbá az általa kiadott naptárakban tette meg az első szárnycsapásokat. Az 1929-es hírheft január 6-i monarchofasiszta diktatura véres kézzel vetett végett ennek a kísérletnek.

A harmincas évek elején mindent újra kellett kezdeni: megindult a »Vajdaság« című folyóirat, betiltása után a »Tovább...«, ennek betiltása után az »ÉK«, míg végül az írók és szerkesztők megtalálták azt a hangnemet, amely a forradalmi eszmék feladása nélkül is életben tudta tartani e folyóiratot. Így jött létre a HÍD.

Kezdetben a HÍD a szubotici Népkör ifjúsági alosztályának lapja volt, rövidesen azonban köréje csoportosultak a dolgozó értelmiség, a munkásság és a parasztság legjobb magyar erői, amelyek biztosították a HÍD fennmaradását. Kiterjedt levelező és szervező, terjesztő és munkatársi kádere volt, amely a reakció nyílt és burkolt támadásait mindenkor vissza tudta verni és a maga barázdáját mind mélyebbre szántotta. A Párt által irányított szakszervezetek, az ifjúsági és kultúrszervezetek lelkesen magukévá tették a HÍD ügyét. Írásaikkal, tudósításaikkal, leveleikkel keresték fel a szerkesztőséget, pénzt gyűjtöttek, a nyomdai és szállítási munkában segítettek és — ami a legfőbb — terjesztették a folyóiratot. A folyóirat így sok költséget takarított meg és pár év alatt már képes hetilapot is indított, a »Világképet«. A fejlődés további vonalán a heti munkásújság, a »Népszava«, majd a szerbnyelvű »Narodni Glas« következett, végül a »Híd-könyvtár« című füzetek.

A háború és a megszállás újra megállították a fejlődést. A fasiszta Horthybanditák véresen számoltak le a vajdasági magyar kultúra úttörőivel. Vészbíróságuk halálraítélte és kivégeztette a HÍD köré csoportosuló magyar dolgozók legjobbjait, a többit koncentrációs táborba vetették, vagy munkásszázadokkal a dóni halálmezőkre küldték. A Horthy-rendszer semmiben sem volt a magyar kultúrának kisebb ellensége, mint a régi Jugoszlávia nagyszerb monarchofasiszta diktatúrája.

A HÍD és az általa megteremtett vajdasági magyar népi, demokratikus sajtó a régi Jugoszláviában, abban a korszakban fejlődött ki, amikor a Jugoszláv Kommunista Pártban véglegesen megszilárdult a belső pártélet, amikor Tito elvtárs bölcs és előrelátó vezetése alatt a Párt már biztosítani tudta vezetőszerpét az egész munkásmozgalomban és jelentékeny befolyást gyakorolhatott népeink minden demokratikus mozgalmára, így a HÍD köré csoportosuló demokratikus elemekre is. A HÍD nagy szerepet játszott a jugoszláviai magyar munkásság és dolgozó parasztság osztályöntudatának, forradalmi és harci szellemének kialakításában és a maga módján előkészítette a vajdasági magyar dolgozókat a bekövetkező nagy eseményekre. Az új Jugoszláviában, a szabad népek új, szabad hazájában, a magyar kultúra kérdései egészen sajátos és eddig ismeretlen megvilágításba kerülnek. A népi forradalom nyomán kelt kultúrforradalom az utolsó emberig hatol és minden népet, minden nemzetet a szocialista kultúra széles útjára indít. A szocializmus és a kultúra útjai azonosak: szocializmus nélkül nem jutunk el a kultúráig — kultúra nélkül nem jutunk el a szocializmusig. Ez a tény olyan döntően új helyzetet teremt, hogy minden népnek teljesen új irányt jelöl ki fejlődésének további szakaszán. Az írástudatlanság leküzdése, az iskolák ezreinek megnyitása, az önálló nemzeti kultúra, az iro-

dalom és a művészet állandó fejlesztése, a tudomány népszerűsítése, az anyanyelv ápolása stb. mind olyan problémák, amelyekkel errefelé nem igen törődtek azelőtt és amelyeket most kell alaposan megoldani.

Az új helyzetből adódó körülmények teljesen új és váratlanul nagy feladatok elé állították a magyar könyvkiadást is. Nyoma sincs többé a felülről-jövő, vagy a körülményekből adódó akadályoknak. Felülről, a népi kormányzattól és a kialakuló szocialista társadalmi viszonyokból csak újabb és újabb ösztönző, serkentő és biztató jeladások érkeznek. Minden népünk szabad az útja a fejlődés felé, minden népben ébrednek az alkotó erők, amelyek ezen az úton tovább fejlesztik a nemzet szellemi kincseit. Jugoszlávia népei nemes versenybe fogtak a szocialista termelés anyagi és szellemi frontján és mindegyik azzal bizonyítja értékét, életrevalóságát és nemzeti egyéniségét, hogy a nagy alkotásban az elsők közé törekszik.

Ezek az általános körülmények határozzák meg a jugoszláviai magyar könyvkiadás legfőbb feladatait is: a magyar néptömegek politikai és világnézeti nevelése, a hazánkban végbemenő átalakulások helyes magyarázata, a világban lejátszódó politikai fordulatok pontos kiértékelése, a marxista-leninista társadalomtudomány és a dialektikus materializmus alapjain fejlődő természettudomány népszerűsítése, a jugoszláv népek, valamint más országbeli népek életének és kultúrájának ismertetése, a jugoszláviai magyarság kultúréletének fejlesztése, az irodalom és képzőművészet hatékony támogatása, a magyar nyelv és irodalom ápolása, a magyar iskolák tankönyvekkel való ellátása stb. stb. Mindezeket a feladatokat a jugoszláviai dolgozó magyarság ma már meg tudja oldani, mert a népi hatalom, a maga hatalma, megteremt ehhez minden anyagi és erkölcsi előfeltételt.

Az elmúlt öt esztendő nem ébresztette fel a vajdasági magyar dolgozó népben szunnyadó összes alkotó erőket, bár a kultúra terén óriási eredményeket mutathatnak fel a magyarok is. Kultúréletünkben ezrével munkálkodnak a magyar dolgozók. A népi színjátszás, a műkedvelés, a népi tánc, a sajtó, az irodalom és a művészet minden terén aktív tényező a vajdasági magyarság is. Bebizonyosodott a régi igazság, hogy a kultúra fejlesztése elsősorban a nép ügye és hogy nem kellenek hozzá sem »finom kultúrlegények«, sem »tilinkós álparasztok«. A hivatásos szakemberek csak egy kis hányadát képezik annak a tömegnek, amely kultúrmunkával *alkotóan* foglalkozik a mai Jugoszláviában. Már az a tény, hogy a nép építi a maga kultúráját arccal a kultúra felé fordította az egész népet. Nincs ma az a kultúrintézmény, az a kultúresemény vagy kultúrjelenség, amely nem érdekelné a néptömegeket. Mélyenjáró kultúrforradalmunkban a mozi, a színház, a testnevelés, a népi színjátszás stb. minden rendezvénye iránt óriási az érdeklődés. Könyveink iránt is! Mindez lehetetlen volna, ha hazánkban nem az igazi népi erők lennének hatalmon. Az új követelményeket csak az alkotó erők végső megfeszítése árán elégíthetjük ki.

Ismeretes, hogy a régi Jugoszláviában a magyarság nemzeti elnyomása a barbársággal volt határos. Az elemitől kezdve az összes iskolákon végig *nem tanították* a magyar gyermekeket magyar nyelvre, magyar irodalomra. Gyakran még a latin betűk tanítását is lehetetlenné tették számukra, úgy hogy cirillbetűkkel írtak életük végéig, még magyarul is! A kevésszámú magyar elemiben és a még kevesebb magyar középiskolában a gyermek nem tanulhatta saját anyanyelvét, annak szépségeit, élénkségét, fordulatait. A hivatalokban, nyilvános helyeken a szélsőséges, fasiszta csöcselék sokszor megtiltotta a magyar szót. A magyar nyelv törzse sorvadni kezdett. Ennek a »kultúrpolitikának« hatását ma erősen megérezzük, mert Vajdaságban még megközelítően sincs elegendő számú magyarul *jóltudó*, a magyar nyelv törvényeit és kincseit ismerő magyar ember. A könyvkiadás ezért már az első lépésnél igen nagy akadályba ütközik. A magyar könyvkiadás első feladatai közé tartozik tehát annak a magyar szellemi kádernek a felnevelése, amely gondolatait helyesen és — magyarul fogja kifejezni. Ezt csak úgy érheti el, ha munkatársaival szemben messzemenő igényeket támaszt, tanulásra serkenti őket és szunnyadó képességeiket életre hívja — ha hibáikat nyilvánosan, sajtó és tanácskozás útján megvitatja, letárgyalja és kijavítja. A népi magyar munkásainak nem lehet közömbös az, hogy a magyar nyelv Vajdaságban milyen utakon halad tovább. Mivel a sajtóban nap-nap

után mindig több és több nem hivatásos íróember dolgozik, nagy gondot kell fordítani a beérkező kéziratok nyelvi-stiláris csiszolására és a kezdő írókkal való levelezésre. A magyar nyelv alapos ismerete nemcsak a hazai magyar irodalom fejlesztése szempontjából bír elsőrangú jelentőséggel, azért is fontos, hogy az idegen, főként szláv nyelvekről végzett fordítások is helyes magyarsággal, jó fogalmazásban kerüljenek az olvasó kezébe. Ma még alig találunk Vajdaságban olyan magyar íróembert, aki felelősség mellett vállalná a marxista-leninista klasszikusok fordítását magyar nyelvre.

Ezen a téren sokat tehet a múlt év folyamán alakult Vajdasági Magyar Nyelvművelő Tanács, amelynek első kötelessége volna egy népszerű magyar nyelvtan megszerkesztése, továbbá néhány nyelvészeti szakkönyv, magyar akadémiai szótár, magyar szakkifejezések szótára stb. beszerzése. Tudjuk, hogy ezek az intézkedések csak pillanatnyi megoldásokat hozhatnak, mégis meg kell tenni a szükséges teendőket. Végreles megoldást csak a szabad szocialista hazában nevelődő új magyar népi értelmiség bekapcsolódása hoz. Ezért elengedhetetlen feltétel a magyar felső- és főiskolások bevonása az alkotó munkába. — Nem kisebb kérdés a kiadandó művek helyes tervezése. A legfőbb feladat ezen a téren: tudatosítani és ébren tartani a magyar dolgozó tömegekben annak a nagy változásnak a megismerését, amely életünkben beállt és bekapcsolni őket a szabad szocialista haza, az új Jugoszlávia, építésébe. A időszerű kérdések sokaságában megtalálni azokat, amelyek építésünkben valóban a legnagyobb kérdések és megadni rájuk a kellő, igazi feleletet. Itt nem csak a marxizmus-leninizmus klasszikusaira gondolunk, hanem az új Jugoszlávia vezető államférfiainak műveire is, amelyek megmagyarázzák hazánk szocialista építésének különleges útjait és megadják a nap-nap után felmerülő újabb problémák megfelelő megoldását.

Tervgazdaságunk, a politikai gazdaságtan, a szűkebb haza, Vajdaság történelmi múltjának ismertetése nem kevésbé fontos, mint — mondjuk — a materialista filozófiával való foglalkozás.

A magyar könyvkiadás tapasztalatai azt mutatják, hogy a sajtószabadság mindaddig üres szólam marad, amíg a legjobb nyomdák, a legfőbb papírkészletek, és a közlekedési valamint a szükséges anyagi eszközök nincsenek a népi hatalom kezében. A néphatalom megszilárdulásának pillanatától kezdve Jugoszláviában mindezek az eszközök a nép kezébe jutottak. Már-már el is felejtjük, hogy ez másként is lehetséges, hogy ez másképpen volt azelőtt.

A magyar könyvkiadás ma már igen korszerű szervezettel és a lehetőségekhez képest széles alappal rendelkezik. A kultúregyesületi szövetség magyar alosztályának vezetése alatt, a »Bratszvo-Jedinsztvo« kiadóvállalat keretein belül működik a magyar könyvkiadó osztály, amely az elmúlt év folyamán óriási lépésekkel haladt előre. Nemcsak a vállalat modern szedőgépekkel és körforgó sajtóval ellátott, nyomdája áll rendelkezésére, hanem Vajdaságnak csaknem minden nyomdája. A magyar írók alkotmányos szerzői jogát éppen úgy tiszteletben tartják, mint bármely más íróét, a szerző viszonya a kiadóvállalathoz teljes mértékben tisztázott.

Mindezek a jogok és szabadságok azonban csak papíron maradnak meg, ha a dolgozók szervezett ereje nem sorakozik mögéjük és nem gondoskodik megvalósításukról. Az elmúlt öt év tapasztalatai azt mutatják, hogy a jugoszláviai magyar könyvkiadás aránylag lassú lépésben halad előre. Részben a magyar munkás-intelligencia hiánya, részben a magyar kultúrvezetők elégtelen érdeklődése, de legfőképpen a múlt sötét hagyatéka akadályozták a gyorsabb haladást. Ebben a tekintetben ma már sokkal előbbre jutottunk, mint a felszabadulás első éveiben, de még mindig sok a tennivaló.

A nehézségek javarészt a rendszeres és a tervszerű munka hiányából eredtek. E munka vezetőinek nem volt meg az áttekintésük a rendelkezésre álló szellemi- és anyagi erők felett és ezeket az erőket nem tudták kellő időben és kellő mértékben mozgásba hozni. A vezetés feladata előbb a Vajdasági, utána a Jugoszláviai Magyar Kultúrszövetséget illette, újabban pedig a Kultúregyesületek Vajdasági Szövetségének magyar alosztályára szállt. Ezek a testületek mint a vajdasági magyarság legfőbb kultúrfórumai igen nehezen élték bele magukat szerepükbe és feladatukba. Igaz, ma már — a legújabb intézkedések tanúsága szerint — ezen a téren is lényeges változás állt be.

Ezek a hibák és a tapasztalat hiánya sok mulasztást eredményeztek. Kezdetben a könyvek ötletszerűen, minden terv nélkül kerültek nyomdába és kiadásra — olyan sorrendben, ahogyan éppen elkészültek. A szerzők és a fordítók sokszor be sem jelentették, milyen munkán dolgoznak, csak hozták a kéziratokat. Ilyen körülmények között szó sem lehetett kultúrpolitikai vonalvezetésről, irányításról. A kultúra egyik leghatékonyabb fegyvere — a könyvkiadás — nem nyert észszerű alkalmazást. Sok erő maradt kihasználatlan, amíg másfelől a könyvhiány óriási volt.

Ez a tapasztalat a tervezés szükségének belátására, majd a könyvkiadási terv elkészítéséhez vezetett. Ma már 1951 végéig is meg van a könyvkiadási terv, amely sorozatokba foglalva irányozza elő a kiadandó magyar könyveket.

A terv elkészítése nem egyszerű feladat. Ki kell tervezni a legfontosabb témaköröket és ezeken belül a legsürgősebben kiadandó műveket. Körkérdéssel tájékozódni kell íróinknál, milyen műveken dolgoznak és milyen határidőn belül tudnak kéziratot adni főbb munkáik mellett, milyen mellék munkát tudnak vállalni (fordítás, stilisztikai javítás, cikkírás stb.). Ebbe a munkába csaknem minden magyar értelmiségi embert be kell vonni, mert az erőket a feladat nagyságához képest kell toborozni. Ilyen módon biztosítjuk a jó kezdést. A továbbiakban ki kell tapasztalni minden egyes szellemi munkás maximális alkotóképességét. Sok ember jobban ismeri a magyar nyelvet, mint a szerbet. Az ilyen stilisztikai munkát vállalhat, a másik fordíthat is. Vannak tehetségek, amelyeket még nem kutattunk fel. A kísérletezés és a feladatadás lehetővé teszi ezek kifejezésre jutását.

A szellemi termelés zavartalan biztosítása után következik a sajtógépek és egyes nyomdák termelőképességének tanulmányozása. Mint ismeretes, Vajdaság bőséges nyomda-berendezésekkel rendelkezik. Ezek azonban nincsennek még egészen bevonva egy közös, szervezett munkába. Nyomdász munkás és más nyomdai szakember is van.

A kéziratok sajtó alá rendezése igen bonyolult feladat. A művet a szedés, a korrekтура, a nyomás, a könyvkötészet és csomagolás fázisain keresztül egészen az elszállítás, a kalkuláció és az árúbabocsátás pillanatáig nyomon kell kísérni, mert minden pillanatban előfordulhat a fennakadás és a felesleges késedelem. Ha egy-két könyvről volna csak szó, ez nem volna nagy feladat, de ha állandóan kb. 50 mű van munkában, a nyilvántartásnak egész gépezete szükséges ahhoz, hogy minden mű a maga idejében elkészüljön. A műszaki munka ilyen bonyolultsága megköveteli az évi terv tagolását hónapokra és napokra, bizonyos munkanaptárak felállítását stb. hogy tudjuk mikor megy át valamelyik mű az egyes munkaszakaszokon és mikor kerül piacra. Az időnyomkát és a kapkodást csak ily módon lehet elkerülni.

A terv szellemi oldalát illetően igen sok igényt kell kielégíteni. A mai vajdasági magyar írók művei, a jugoszláv-, a szovjet-, a haladószellemű nyugati világirodalom, a magyar klasszikus és modern írók művei között igen nehéz a sorrendi választás. A terv nem hagyhatja figyelmen kívül a világnézeti és politikai irodalmat, a társadalom — és természettudomány legegységesebb műveit, az ifjúsági és gyermekirodalmat, a kulturális élethez szükséges műveket stb. Ide tartozik a képzőművészek reprodukcióinak kiadása is. Mindezek a kérdések sok gondot okoztak és csak alapos megvitatás után lehet a tervet véglegesíteni. A jugoszláviai szlávnyelvű kiadóvállalatok terveit sem szabad figyelmen kívül hagyni, mert a szerbül tudó magyar olvasók számára bizonyos mértékben segítséget jelent a szerb könyv is.

Legújabb kiadványaink összehasonlítása a háborúelőtti magyar kiadványokkal arról tanuskodik, hogy a könyv külsejét illetően sokat fejlődöttünk. Megállapítandó azonban, hogy ezen a téren még nem értük el a megfelelő színvonalat. Még mindig előfordulnak nyomdatechnikai, különösen könyvkötészeti hibák, amelyek az egyébként jól megtervezett fedőlapot gyakran elrontják. A haladás további szakaszán ebbe a munkába magyar képzőművészeket is be kell vonni úgy hogy a könyv magyar emberek műve legyen. Ugyancsak a jövő feladata a közreműködő szellemi és fizikai szakmunkások közös értekezése könyveink műszaki kivitelét illetően. A fokéletesítés érdekében foganatosított intézkedések kapcsán

okvetlenül szükséges a már kinyomott könyv tüzetes átölvásása, a sajtóhibák jegyzékbefoglalása.

Ezeket a szubjektív nehézségeken kívül meg vannak az objektív nehézségek is mint pl. a nyomdák elégtelen felszerelése különösen új típusú betűkkel, szedőgép-matricákkal stb. Ezeknek a fogyatékoságoknak azonban nincs döntő hatásuk és némi igyekezettel elháríthatók.

Mielőtt a témakör elemzésébe fognánk tanulmányozzuk át a következő táblázatot:

A HÁBORÚ UTÁNI KÖNYVKIADÁS JUGOSZLÁVIÁBAN						
Témakör	1949 előtt		1949-ben		Összesen	
	mű	oldal	mű	oldal	mű	oldal
A marxizmus-leninizmus elmélete	2	46	8	520	10	566
Jugoszlávia politikai élete	3	454	6	662	9	1116
Jugoszlávia gazdasági élete	10	548	10	824	20	1372
Világpolitika	10	340	9	428	19	768
Történelem	1	96	—	—	1	96
Természettudomány	11	600	9	518	20	1118
Szakszervezeti élet	4	146	3	234	7	380
Szindarabok, szavaltok, dalok	18	618	10	584	28	1202
Naptárak	4	610	1	798	5	908
Riportkönyv	1	90	2	204	3	294
Jugoszláviai magyar írók	6	700	4	606	10	1306
Idegen írók	1	18	3	540	4	558
Ijúsági és gyermek-irodalom	11	586	5	628	16	1214
Különféle	2	108	3	254	5	361
Összesen:	84	4960	73	6300	157	11260

A fenti táblázatból kitűnik, hogy 1949-ben 29%-kal nagyobb az oldalszám, mint az összes előbbi években együttvéve. A kötetenkénti átlagos oldalszám 1949 előtt 60 oldal, 1949-ben pedig 86 oldal. Ez a két mutatószám szemléltetően mutatja az 1949-ben beállott ugrásszerű fejlődést.

A témakörre vonatkozó elemzés pedig azt mutatja, hogy a marxizmus-leninizmus elméleti kérdései, a jugoszláv politikai élet és az idegen írók művei 1949 előtt, teljesen hiányoztak.

A marxizmus-leninizmus sorozatában megjelentek Lenintől »Az állam és forradalom«, »Marx Károly és Engels Frigyes«, »A marxizmus három forrása...«, Sztálintól »A pártról«, Marxtól »A bér munka és tőke«, Marx és Engels cikkei és levelei a történelmi materializmusról és egyéb kisebb írások, füzetek.

Jugoszlávia politikai életét ismertető könyveink között jelentékeny mű Tito két könyve, cikksorozatok a felszabadító harcról és a szocialista építésről, valamint Szerbia Kommunista Pártjának II. kongresszusáról szóló anyaga. Kiseb füzetekben jelentek meg a Népfront III. kongresszusán elhangzott beszámoló és a határozatok, valamint más írások is.

Jugoszlávia gazdasági életét ismertette könyvkiadásunk a legalaposabban az előbbi években és 1949-ben is. Kidrics jelentékeny művén, »A JSzNK gazdasági problémáin« kívül még 5 füzet jelent meg Kidricstől. Négy könyv foglalkozik az Ötéves Terv kérdéseivel, kettő az ipari vállalatok kérdéseit, hat pedig falunk szocialista átalakulását tárgyalja.

Világpolitikai kérdések főként a »Korunk kérdései« sorozatban jelentek meg. Ebben hét füzet szól a modern tőkés világ válságáról, négy a Szovjetszövetség belpolitikai kérdéseiről, három a kínai forradalomról és öt füzet Jugoszlávia világpolitikai helyzetéről és harcáról a szocialista államok egyenjogúságáért.

Történelmi munka csak egy jelent meg, Lőrinc Pétertől a »Kuruckor«, tekintve Vajdaság történelmileg is különleges helyzetét, ezt a mulasztást sürgősen pótolni kell. Komoly aktualitással bír a vajdasági magyar történelemkutatás, amelynek az a célja, hogy helyes fényt vessen a 18., 19. és a 20. század társadalmi és politikai változásaira. Igen fontos volna már most megtenni a megfelelő előkészületeket.

A természettudomány kérdéseit csak népszerű feldolgozásban az »Élet és Tudomány« sorozatban tárgyaltuk. Ez az anyag így is igen hasznos szolgálatot tesz a népegyleti előadások rendezésekor, mert bőséges anyagot szolgáltat ehhez a munkához.

A szakszervezeti élet kérdéseivel foglalkozó füzetek megjelenése 1947 óta csaknem szünetelt. Eddig ezen a téren sem állhattunk meg, mert szakszervezeti vezetők szerveiben nagy számmal vannak magyarok, akiknek szükséges az olyan könyv, amely az időszerű szakszervezeti kérdéseket jól megvilágítja. Többek között a szakszervezeti propagandisták előadási anyagot is méríthetnek ezekből a füzetekből.

A magyar könyvkiadás különleges gondja a magyar kultúrcsoportok ellátása irodalmi anyaggal. A bekövetkezett társadalmi változások folytán százával alakulnak kultúrcsoportok. Munkájuk színvonala nem kis mértékben függ a megfelelő irodalmi anyagtól. A vajdasági magyar műkedvelő színjátszás nagyot lendült, mert kéznél voltak a népszerű »Színpadunk« füzetek, amelyekből minden csoport meríthetett magának való anyagot. Egyik könnyen helyrehozható hibája ennek a sorozatnak, hogy nem hozott még egy-két kötetnyi szavalatot aktuális témákkal. Ezen a téren segítségre van szükség, mert előfordul, hogy az előadásokon a szavalók avult, gyenge versekkel lépnek fel. Hasonló módon kellene segíteni a tömegdalok, munkásindulók, régi népdalok stb. tekintetében. A tervet ki kellene bővíteni.

A jugoszláviai magyar íróktól eddig tíz szépirodalmi munka jelent meg. Ha a háborúelőtti viszonyokhoz hasonlítjuk a mai lehetőségeket, ez a szám három gyűjteményes kiadvány: novellák, elbeszélések. Erősen hiányoznak a nagyobb lélegzetű munkák, múltunk és jelenünk művészi, irodalmi kivetítése, nafele próza, fele vers. A prózában csak két mű képez teljes egészet, a másik gyömb regények formájában. A verseskötetek is elég vékonyak. Íróink csak lassan lendülnek munkába, alkotásba — bár 1949 folyamán itt is ugrásszerű fejlődés tapasztalható.

A nem-magyar irodalomból csak Maxim Gorkijtól »Az anya« és Cankár, valamint Andrics egy-egy írása jelent meg. Kevés. Az 1950. évi terv feladata pótolni az itt mutatkozó hiányt.

Az ifjúsági és gyermekirodalomból is kevés könyvet adtunk ki. Főként a természettudomány és a társadalomtudomány kérdéseit népszerűsítő, ismert Ilyin-könyvek jelentek meg. A szépirodalmi munkák inkább az elemistákhoz szólnak. Nagy hiány mutatkozik az apró gyerekek számára erős kartonból készült képes könyvekben.

Elemzésünk nem terjedt ki lapjainkra, újságjainkra, folyóiratainkra és a tankönyvekre, mert ezek a kérdések külön elemzés tárgyát képezik. Itt csak utalunk arra, hogy ezeket a kérdéseket is napirendre kell tűzni, mert elemzésük nagy fontosságú fejlődésünk további menetére.

Kiadó tevékenységünk csaknem érintetlen területe a zenei kiadványok és a képzőművészeti alkotások reprodukciója. Ezen a téren alig tettünk valamit. Ezt a hiányt is pótolni kell.

Bizonyos mulasztást jelent az is, hogy az egyes sorozatokat nem szorgalmaztuk kellő mértékben, továbbá a sorozatokba iktatás nem elég szabatos. Letárgyalásra vár még az egyes művek második kiadásának kérdése stb.

A magyar könyvkiadás jelentékeny eredményekkel indul az 1950-es évben; 450 ívnyi kész kézirat és a nyomdákban már előrehaladott fázisban lévő munka az az alap, amelyen ebben az évben a magyar könyvkiadás továbbépül. A papír, a nyomdatechnika, a szellemi és műszaki szakkaderek rendelkezésre állnak. Együttvéve ezek a tényezők szavatolják, hogy a magyar könyvkiadás Jugoszláviában az új esztendőben is mérföldes lépésekkel halad majd előre.

Malusev Cvetkó

S Z E M L E

HADSEREGÜNK SAJTÓJA

A Jugoszláv Hadseregben ma összesen 11 szakfolyóirat, 8 katonai és 4 illusztrált lap jelenik meg. Ezenkívül számos állandó és időnkénti közlemény jut el katonáinkhoz és katonai vezetőinkhez. Csak a folyóiratok több mint százezer példányszámban hagyják el a sajtót. Mindez híven értékelheti a sajtó jelentőségét Hadseregünkben.

A katonák és a vezetők, az altisztoktól a magasrangú tisztekig, mindannyian szeretik lapjainkat és írásaikkal hozzájárulnak a szerkesztőségek munkájához. Az olvasók javaslatokat tesznek a szerkesztőségeknek a lapok témaköreivel kapcsolatban és megírják észrevételeiket az egyes cikkekről. A hadsereg sajtója szoros kapcsolatban van az olvasókörzettel és ez lehetővé teszi, hogy a sajtó felölelje a hadsereg életének és munkájának minden kérdését.

A Jugoszláv Hadsereg sajtója az első partizán egységek létesítésekor indult és ezeknek az alakulatoknak fejlődésével bontakozott ki, tehát a Népfelszabadító Hadsereg sajtójának hagyományain alapszik. Hadseregünk megteremtésében és szervezeti megszilárdításában a háború folyamán nagy szerepe volt a Népfelszabadító Hadsereg és a jugoszláv partizán egységek főparancsnoksága közlönyének (Bilten Vrhovnog staba NOV i POJ). Általa adta meg a Főparancsnokság és a JKP Központi Vezetősége Hadseregünk kiépítésének vonalát és fegyverezte fel eszméileg a harcosokat és vezetőket feladatuk teljesítésére.

A háború után, hadseregünk békés időszaki kiépítésében ez a sajtó is új feladatokat kapott és a hadsereg fejlesztésének jegyében maga is tovább fejlődött. 1945. végén megjelent a »Narodna armija«, a JSZNK fegyveres erőinek központi lapja. Még a háború folyamán, 1945. februárja óta,

rendszeresen megjelenik a »Front« című illusztrált katonai lap, amelynek az a feladata, hogy képekben mutassa be Hadseregünk harci sikereit és megismertesse hazánk dolgozó tömegeit egységeink eredményeivel az építés időszakában. Valamivel később napvilágot látott a »Mornár« is, a Jugoszláv Haditengerészet parancsnokságának képes lapja, majd a »Csuvári neba«, a Jugoszláv Légierők illusztrált lapja. Nemrégiben hagyta el a sajtót a »Za otadzbinu«, a katonai előképzésen résztvevő ifjúság számára készült képeslap.

A Hadsereg korszerűsítésével, vezetőinek eredményes kiképzésével és a haditudomány továbbfejlesztésével új lapok és folyóiratok megjelentése vált szükségessé. Az elmúlt év januárjában elhagyta a sajtót a »Vojno delo« folyóirat, azzal a feladattal, hogy foglalkozzék a taktika és a stratégia kérdéseivel, feldolgozza és megismertesse felszabadító háborúknak gazdag harci tapasztalatait és foglalkozzék katonai doktrínáink és elméletünk kérdéseivel. Ezt a »Vojno-politicki glasnik« követi, amely a pártszervezeti, világnézeti és kulturális tevékenység kérdéseivel foglalkozik.

A hadsereghez tartozók sokoldalú tevékenysége és az egységek sikerei a munka különféle területén szükségessé tették a központi lap és a szakfolyóiratok mellett kisebb lapok megjelentetését is. Tavalyelőtt rendszeresen kezdtek megjelenni a körleti lapok és az egyes fegyveremek lapjai. Ezek egységeik életét ismertetik, figyelemmel kísérik sikereiket és elősegítik munkájukat.

A Jugoszláv Hadsereg sajtója a marxizmus-leninizmus tudománya, a szocialista hazaszeretet szellemében neveli a katonákat a vezetőket és forradalmi elmélettel fegyverezi fel őket. Hozzájárul ahhoz, hogy Hadseregünk valóban szocialista népi hadsereg legyen.

PROFASISZTA SAJTÓ
AUSZTRIÁBAN

Fritz Stieber képviselő miután az osztrák parlamentben kudarcot vallott az a kísérlete, hogy bebizonyítsa, miszerint a náci háborús bűnösök bebörtönzése ugyanolyan igazságtalanság, mint amilyen az emberek millióinak Auschwitzben és más táborokban történt legyilkolása, — eszméjét most sajtó útján is hirdeti. Ő »emberségnek« nevezi ezt az eszmét és véleménye szerint a hóhért megbüntetni nem jelentene mást, mint egy igazságtalanságból kettőt csinálni. Hogy ez hova vezet, nem nehéz megfejteni. Ez nemcsak a jelentéktelen nációk, hanem a vezető nációk rehabilitálását is jelenti.

Stieber ellen büntető eljárást indítottak, de a haladószelemű osztrák lapok kételkednek abban, hogy valóban meg is büntetik.

Amíg Stieber a német koncentrációs táborok becsületéért aggódik, bizonyos Kurt Ries a Linzben megjelenő »Wiener Nachrichten Woche« című folyóiratban, sőt az »Európa Verlag« kiadásában megjelent külön könyvében is megkísérli magát Göbbelst rehabilitálni. Ries könyvében azt mondja, hogy igyekezett »bemutatni ennek az embernek a művét azaz a lehetséges mértékkel mérve, hogy elérte-e azt, amit akart, vagy sem. Göbbels életét minden erkölcsi előítélet nélkül kell szemlélni, azt mérlegelve csupán, megtett-e mindent ami tőle tellett, vagy vereséget szenvedett.« Ez már nem is kétértelmű. Világos, hogy Kurt Ries és azok is, akik kinyomtatják, vagy pedig megengedik, hogy kinyomják azt, amit ő ír, csak azért neheztelnek Göbbelsre, mert nem érte el azt, amit akart. Hogy mit akart Göbbels, azt tudja egész Európa és valószínűleg az osztrákok is, akiket ilyen művekkel boldogítanak.

MILÁN HORVÁT KARMESTER
VENDÉGSZEREPLÉSE DUBLINBAN

Milán Horvát zágrabi karmester az elmúlt év novemberében Irországban vendégszerepelt. November negyedikén Dublinban vezényelt első hangversenyéről az »Evening Mail« című lap a többi között ezt írja:

»Mind a három zeneművet — a két nyitányt, Glinka »Ruszlán és Ljudmila«-ját és Csajkovszki »Rómeó és Juliá«-ját, valamint Dvorzsák »Az új világból« szimfóniáját előadták már máskor is a Phoenix Hallban. Mégis biztonsággal állíthatjuk, hogy a tegnapi esti hangverseny minden eddig hallottat felülmúl.«

A kiváló jugoszláv zeneművész második hangversenyén Popandopulov Szimfoniáját vezényelte. Ez a zenemű felfedezésként hatott az ír közönségre, mivel Irországban eddig jugoszláv zeneműveket nem adtak elő. A rádióállomás igazgatója, akihez a szimfonikus zenekar is tartozik, elkérte a Szimfoniatt vezérkönyvét és az egyes szolamok kottáit, hogy minél gyakrabban előadhassák az ír rádióban.

KISEBBSÉGI SZÍNHÁZ ALAKULT
SZKOPLYÉBAN

Makedónia -fővárosában a közelmultban megalakult a siptár és török kisebbségi színház. A szkoplyei állandó kisebbségi színház életre hívása újabb bizonyíték arra, hogy hazánkban a helyes nemzetiségi politika eredményeként minden népnek és nemzetiségnek szabad fejlődési lehetősége van. Az új kultúrügyezem nagy örömet váltott ki a siptároknál és a törököknél, akik ezekben a napokban ünneplik lapjaik, a »Birlik« és a »Flaka e Vlaznimit« ötödik évfordulóját. Mindkét nemzeti kisebbség már eddig is élvezte az új Jugoszlávia jótéteményeit. Látta és tapasztalta a Makedóniában élő siptárok és törökök felemelkedését az írástudatlanság leküzdésében és a kisebbségi iskolák fejlesztésében. A 28.636 tanulóval oktató 221 siptár és a 13.220 tanulóval működő 106 török iskola a legékesebb biztosítéka a Makedóniában élő siptárok és törökök kulturális felemelkedésének.

Az állandó siptár és török kisebbségi színház a »Jeni Jol« és az »Emin Duraku« műkedvelő együttes tagjainak és más színházi embereknek bevonásával létesült. Az együtteshez tartozó fiatal török és siptár leányok most még inkább fejleszthetik színjátszó tehetségüket. A néphatóság gondoskodott helyiségről, s így az új színház zavartalanul megkezdheti az előadásokat.

Az új színház életrehívásával párhuzamosan a szkoplyei kisebbségi színház keretében tanács alakult, amelynek az a feladata, hogy szakmai segítséget nyújtson az együttesnek feladata teljesítéséhez. A színházi tanács gondoskodik a színészek kulturális színvonalának emeléséről és tehetségük, tudásuk és leleményességük továbbfejlesztéséről. A tanács munkájában részt vesz a Makedón Népköztársaság Népszínházának néhány tagja, valamint Petre Prlicsko elvtárs is. Az új színháznak a szkoplyei városi népbizottság nyújt műszaki és pénzügyi segítséget. A színház igazgatójává Abdus Abdul, a szkoplyei állami színésziskola végzett növendékét, helyettesévé pedig Abedih Krasznicit, a szkoplyei filozófiai fakultás hallgatóját nevezték ki.

Nagy feladat hárul a kisebbségi színházra. Munkájával hozzá kell járulnia a szocialista kultúra fejlesztéséhez a siptárok és a törökök között.

ÖTVENÉVES A BEOGRÁDI »MOKRANYAC« ZENEISKOLA

Szerbia fővárosában, Beogradban, a tizenkilencedik század második felében több kísérlet történt egy zene-művészeti iskola létesítésére. Életrehívását állandóan magánintézmények, vagy pedig magánzemélyek kezdeményezték. Mindannyiak előtt egy cél lebegett: képzett zenészeket nevelni. Habár zeneiskolára nagy szükség volt, a zenede megalakítását sürgető kérelmek az akkori közművelődési hatóságoknál süket fülekre találtak. Végül is Sztevan Mokranjac, Cvetko Manojlović és Sztaniszlav Binicki javaslatára a beográdi dalegylet 1899-ben megalapítja a »Szerb zeneiskola«-t. Az iskola megalapításának főkezdeményezője Sztevan Mokranjac, az új iskola első igazgatója. Mokranjac jól tudta, hogy a zene, mint a népi kultúra része, képtelen betölteni szerepét egy jól szervezett zeneiskola nélkül, amely zenei kultúrának fejlesztője és új zenészkaderek kiképzője lenne. Az új iskola tantervét az európai korszerű zeneiskolák példája alapján maga Mokranjac dolgozta ki. És 1899. novemberében, minden állami segítség nélkül kizárólag a dalegylet támogatásával, a beográdi »Szerb zeneiskola« meg-

nyitotta kapuit. Igen fontos esemény ez zenei életünkben és zenei nevelésünk fejlesztésében.

Az első 1899-1900-as iskolaévben 48 hallgató iratkozott be a zenedébe. Néhány év múlva ez a szám 200-ra emelkedik, hogy később elérje a 800-at. Ezek a számok híven tükrözik az iskola fejlődését és megmutatják, mennyire szükség volt ilyen iskola létesítésére. A »Szerb zeneiskola« rövid idő alatt Beograd jelentős és népszerű intézményévé nőtt.

Az eltelt ötven esztendő, 1899-től 1949-ig nem tartogatott zavaralan lehetőséget a zeneiskola számára. A zenede a tandíjból és a beográdi dalegylet segítségével tengődött. Csak 1906-ban kap némi támogatást az államtól. Az első világháború megszakítja az iskola rendszeres munkáját. A háború után a zenede különvlik a beográdi dalegylettől és »Beográdi zeneiskola« néven önállóan működik tovább. Az iskola államosításának állandó eszméje semmiképpen sem valósul meg. A zeneiskola csak 1922-ben kap nagyobb állami szubvenciót. A beográdi zeneakadémia megalakításakor súlyos rázkódtatást szenved, mivel számos előadóját meghívják az akadémiára. A felszabadulás után, 1946 tavaszán beveszi elnevezésébe Mokranjac nevét is. Ettől az időtől kezdve »Mokranjac« zeneiskola néven szerepel. Végül megvalósul felévszázados álma is: 1948-ban végleg államosítják. Csak új államunkban, a szocialista építés időszakában értelmezte a hatóság helyesen ennek az iskolának szerepét és jelentőségét zenei kultúránk fejlesztésében.

A beográdi »Mokranjac« zeneiskola, amely több kimagasló zenekritikust, teoretikust, zenei író, karnagyot, kórusvezetőt és zeneszerzőt adott, büszke lehet ötven éves múltjára és bizalommal tekinthet a jövőbe. A népi állam gondoskodik arról, hogy megvalósíthassa alapítójának, Sztevan Mokranjacnak eszméit és tovább fejlessze azokat. Hogy mennyire szíven viseli az uralomra jutott nép a zenekultúrát, ezt legjobban az bizonyítja, hogy a Szerb Népköztársaság területén ma már 25 zeneiskola működik, több mint 5 000 hallgatóval. Ezekben az iskolákban megtalálhatók a nép minden rétegének tehetséges gyermekei.

AZ »UMETNOST« FOLYÓIRAT
ELSŐ SZÁMA

A jugoszláviai képzőművészek szövetségének kiadásában, megjelent az »Umetnost« (»Művészet) című folyóirat első száma. Hazánkban ez az első ilyen jellegű folyóirat, tekintettel, hogy eddig még nem jelent meg kizárólag képzőművészettel foglalkozó periodikus sajtószerv. A folyóirat háromhavonként jelenik meg. Az első számban a következő cikkek jelentek meg: *Jován Popovics*: A tehetségnek szárnyat ad az eszmeiség. *Grga Gamulin*: Visszatekintés a XXIV Bien-

naéra. *O. Bihalyi-Mérin*: A művészi és társadalmi öntudat egysége Goya művében. *Dore Klemencsics-Maj*: Szlovén művészek részvétele a partizán harcban. *Alekszandar Deroko*: A népi alkotás esztétikája. *Predrag Miloszlávlyevics*: Szőnyegművészetünk átalakulásáért. *Dr. B. M. Drobnjakovics*: A belgrádi néprajzi múzeum egy ritka gyűjteménye. *Milenko Filipovics*: Iparművészeti múzeumot kell alapítani Belgrádban.

A felsorolt cikkeken kívül, a folyóirat beszámol számos kiállításról és műmellékletekben gazdag tartalommal jelent meg.

HID

KÖNYVEK

ÚJABB KIADVÁNYOK

JUGOSZLAVIAI MAGYAR ÍRÓK:

1. Csépe Imre: »Üzen a föld« (versek)
2. Gajdos Tibor: »Tűz a hegyek között« (regény)
3. Laták István: Elbeszélések
4. Lőrinc Péter: »Nemzet születik« (Macedoniai riportok)
5. Thurzó Lajos: Versek
6. Debreczeni József: Tündöklő tájon (versek)

A MARXIZMUS-LENINIZMUS KÖNYVEI:

1. Lenin: Állam és forradalom
2. Lenin: A marxizmus három forrása és három alkotórésze
3. Lenin: Marx Károly és Engels Frigyes

A JKP. VEZETŐINEK MŰVEI:

1. Joszip Broz-Tito: Az új Jugoszlávia építése — első könyv
2. Borisz Kidrics: A JSzNK gazdasági problémái

POLITIKAI KISKÖNYVTÁR:

1. Joszip Broz-Tito: Beszámoló a JNF III Kongresszusán
2. Mósa Pijáde: A JKP 30-ik évfordulója
3. A JNF Programnyilatkozata és Statútuma
4. Móma Markovics: A falu párt-alapszervezeteinek működése és feladata

TERVGAZDASÁGUNK ÚTJÁN:

1. Edvard Kardely: Falupolitikánk feladatai
2. Szvetozár Vukmánovics: A gazdasági vállalatok pártszervezeteinek működése
3. Borisz Kidrics: Gazdasági politikánk időszerű kérdései
4. Vljakó Begovics: Mezőgazdaságunk szocialista újjászervezése

JUGOSZLÁV ÍRÓK:

1. I. Cankár: »Jernej szolgalegény és az ő igazsága«
2. Ivo Andrics: Nyuszi

Sajtó alatt:

1. Jován Popovics: »Igaz legendák« (Elbeszélések)

VILÁGIRODALOM:

1. N. Osztrovszki: »Az acélt megedzik«
2. Maxim Gorkij: »Anyá«

KORUNK KÉRDÉSEI:

1. Bogdan Sztójcsávlyevics: Kína földje és népe
2. Vladimir Dedijer: Kína forradalma
3. Kocsa Popovics: Jugoszlávia Népfelszabadító háborújának helyes értékeléséért
4. Borisz Zihertl: Kommunizmus és a haza
5. Rodolyub Csolakovics: A jobboldali szocialisták áruló politikája a II. világháború után

HID

KÖNYVEK

6. *Milentije Popovics*: A szocialista országok gazdasági kapcsolatai
7. *Edvard Kardely*: A népi demokrácia lényege

SAKSZERVEZETI KÖNYVTÁR:

1. *Misa Pavicsevics*: Harc a Szakszervezeti Világszövetség megőrzéséért

»A FÖLD NÉPE« KÖNYVEI:

1. Sertéstenyésztés
2. *Liszenkó*: A biológiai tudomány állásáról
3. A termelő parasztszövetkezetek alapszabálymintái
4. A termelő parasztszövetkezetek munkaszervezésének kézikönyve
5. A földműves szövetkezetekről szóló alaptörvény

ÉLET ÉS TUDOMÁNY:

1. *Voroncov—Velyaminov*: Mit mesél a fényugár?
2. *Kunickij*: A nappalok és az éjszakák keletkezése
3. *Valygard*: Hogyan magyarázza a tudomány a természeti jelenségeket
4. *Panta Tutundzsics*: A réz szerepe az ókori és az új kultúrában
5. *Kirchensteins*: Mit kell tudni a teljes értékű élelemről?

Sajtó alatt:

1. *Viseleskij*: A háziállatok ragályos betegségei

GYERMEK- ÉS IFJÚSÁGI KÖNYVEK:

1. *Ilyin—Szegál*: »Hogyan vált az ember őriássá«
2. *Brankó Csopics*: »Napsugaras köztársaság
3. *Nagy István*: »Réz Mihályék kóstolója«

Sajtó alatt:

1. *Valetin Katajev*: »Az ezred fia«
2. **Orosz** népmesék

SZÍNPADUNK:

1. *Móricz Zsigmond*: »Sári bíró«
2. *Rappaport*: A színjátszás abécéje
3. *Leonid Rachmanov*: »Viharos alkonyat«
4. *Weigand József*: »Kéz a kézben«
5. *Potemkin*: »A fiunk«
Bulyan—Pantelics: »Elégedetlenek«
6. *Rasa Plaovics*: »Víz a hegyekről«
7. *Cankar*: Szolgák

A felsorolt könyvek és kiadványok megrendelhetők a »Budutynoszt« könyvkereskedésben Noviszádon (Staljinova 14), a »Napredák«-nál Szabadkán és a »Narodna knjizara«-ban Pancsevón. Megvásárolhatók az említett könyvkereskedésekben és azok fióküzleteiben.